

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
„ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ”
КАФЕДРА ПРАВОЗНАВСТВА**

**ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з навчальної дисципліни „ПРАВО (ПРАВОЗНАВСТВО)”
підготовки бакалавра напряму підготовки 6.140103 «Туризм»**

Розглянуто та схвалено
на засіданні кафедри
правознавства
31 травня 2016 року
протокол № 10
Зав. кафедри

_____ проф. Лаврик Г.В.

МОДУЛЬ 1. ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ТА ГАЛУЗІ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

ТЕМА 1. ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ, ВИНЕСЕНІ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

1. Основні теорії виникнення держави і права.
2. Право в системі соціальних норм.
3. Форми систематизації законодавства.
4. Правосвідомість і правова культура.
5. Законність і правопорядок.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Скласти термінологічний словник до теми.

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Що таке держава і якими є її ознаки?
2. Що розуміють під формою держави?
3. Чим правова держава відрізняється від інших держав?
4. Які існують значення поняття «право»?
5. Що називають системою права?
6. Які види формальних джерел права Вам відомі?
7. З яких елементів складається структура правовідносин?
8. Які існують види правопорушень?
9. Що розуміють під юридичною відповідальністю?
10. Яку роль відіграють правосвідомість і правова культура у дотриманні законності і правопорядка?

Тести

1. Ознакою будь-якої держави є:
  - а) наявність казенних підприємств;
  - б) наявність території, на яку поширюється влада держави;
  - в) наявність виборного органу влади;
  - г) наявність національної валюти.
2. Форма державного правління, при якій вищі державні органи обираються населенням або формуються загальнонаціональним представницьким органом:
  - а) монархія;
  - б) конфедерація;
  - в) унія;
  - г) республіка.
3. Механізм держави – це:
  - а) система органів державної влади, які видають нормативно-правові акти;
  - б) сукупність державних і громадських організацій;
  - в) система державних організацій, які забезпечують реалізацію функцій держави;
  - г) сукупність державних підприємств.
4. Функції держави за сферою суспільних відносин поділяються на:
  - а) економічні, політичні, гуманітарні;
  - б) постійні та тимчасові;
  - в) первинні та похідні;
  - г) основні та неосновні.
5. Назвіть автора теологічної теорії виникнення держави:
  - а) Спіноза;
  - б) Грацій;
  - в) Фома Аквінський;
  - г) Руссо.
6. До структурних елементів норми права належать:
  - а) реституція;
  - б) диспозиція;
  - в) пролонгація;
  - г) колізія.
7. Галузь права – це:
  - а) загальнообов'язкове правило поведінки, що охороняється державою;
  - б) система правових норм, що регулюють своїм особливим методом якісно однорідну сферу суспільних відносин;
  - в) система правових норм, що регулюють конкретний вид чи сторону суспільних відносин;
  - г) офіційно-державний спосіб закріплення і зовнішнього вияву юридичних норм.
8. Підставою притягнення особи до юридичної відповідальності є:
  - а) незнання особою вимог закону;
  - б) наявність у поведінці особи складу правопорушення;
  - в) відсутність національного закону про ратифікацію Загальної декларації прав людини 1948 року;
  - г) досягнення особою 18-річного віку.
9. Об'єкт правопорушення – це:

- а) дієздатна особа, яка скоїла правопорушення;
  - б) протиправне діяння, його шкідливий (суспільно небезпечний) результат і причинний зв'язок між ними;
  - в) суспільні відносини, що охороняються правом і на які посягає правопорушення;
  - г) внутрішнє психічне ставлення особи до вчиненого нею протиправного діяння та його наслідків.
10. До спеціально - юридичних функцій права належить:
- а) інформаційна;
  - б) прогностична;
  - в) виховна;
  - г) регулятивна.

Завдання

Достатній рівень

1. *Визначте історичний тип держав, вкажіть їхні основні риси та наведіть приклади держав, які відповідали б зазначеним характеристикам:*

а) все населення держави ділилося на класи рабовласників і рабів, поряд з якими існував прошарок торгівців, ремісників, вільних селян тощо. Рабовласники, які становили меншість, володіли землею, засобами виробництва, рабами. Їх захищали закони. Раби виступали товаром, який купували, продавали, обмінювали, не були членами держави, не мали майна. Необхідність проведення масштабних робіт вимагала великої кількості робочої сили, що зумовило значну роль держави;

б) все населення держави поділялося на два класи: феодалі і залежні селяни. Хоча селяни і визнавали членами держави, проте вони не мали права власності на землю. У їхній власності перебували лише будинки та інвентар. Селян-кріпаків теж можна було обмінювати, продавати, дарувати. Вся земля, засоби виробництва знаходилися в руках феодалів. Для цього типу держави характерні централізація і концентрація влади (абсолютна монархія), побудова чітких інститутів влади, великий вплив церкви на всі сфери життєдіяльності людини та становлення права;

в) меншість населення у державі складають буржуа, в руках яких власність на засоби виробництва, більшість – вільнонаймані селяни і робітники. Формування органів державної влади (парламенти) відбувається хоч і демократичним шляхом, проте із застосуванням різних цензів (майнових, станових). Держава і закони захищають капіталістичну систему, капіталістичний спосіб виробництва. Концентрація та централізація суспільної влади відбувається шляхом зрощення фінансового капіталу з державним апаратом.

2. *Складіть таблицю за схемою:*

Історичний тип держави	Характерні риси

3. *Визначте історичний тип держав, вкажіть їхні основні риси та наведіть приклади держав, які відповідали б зазначеним характеристикам:*

а) суспільство поділяється на «рівні» у правах і можливостях класи робітників та селян, а також прошарок – інтелігенцію. Проголошуються рівність, права і свободи, повновладдя народу, принцип демократичного централізму (підпорядкування меншості більшості), які носять здебільшого декларативний характер. Забороняється приватна власність, підприємництво. Виробництво, засноване на державній та колективній власності, планове ведення господарства із надмірним регламентуванням та контролем державних органів. Усі найважливіші питання вирішуються на державному рівні від імені народу невеликою групою політичного керівництва. У цих державах політика визначає економіку;

б) економічною основою такого типу держав є приватна власність. Власниками є переважна більшість населення, що володіє засобами виробництва, надає послуги, виконує роботи тощо. У такому суспільстві є рівноправними усі форми власності – державна, муніципальна, колективна, приватна, змішана. У державах такого характеру загальнолюдські цінності мають найвищий пріоритет, оскільки-забезпечують та захищають права і свободи людини. Органи влади формуються на демократичних засадах, шляхом рівних виборів без обмежень та цензів. Кожна людина, залежно від своїх здібностей, бажань, самореалізації, праці, бере участь в управлінні державою, обираючись до органів влади, самоврядування, обіймаючи ті чи інші посади. Держава існує для людини, а не людина для держави;

в) держави, в яких відбувається перехід від державної (колективної) до приватної власності, у державотворенні – від тоталітарного ладу до демократичного?

4. *Використовуючи знання з основ теорії держави і права, історії, географії тощо, заповніть таблицю «Форма держави»:*

Країна	Форма державного правління	Форма державного устрою	Форма державного режиму
Алжир			
Бразилія			
Велика Британія			
Індія			
Канада			
Німеччина			
Росія			
Саудівська Аравія			
Туреччина			
Франція			

5. Прочитайте уривки з нормативно-правових актів України. Про які ознаки держави йдеться?

- а) «Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України»;
- б) «В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй»;
- в) «Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України»;
- г) «Усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом»;
- г) «Українська РСР розвивається як суверенна національна держава в існуючих кордонах»;
- д) «Народ України – єдине джерело державної влади у республіці»;
- е) «УРСР має право на власні Збройні Сили, внутрішні війська та органи державної безпеки»;
- е) «УРСР виступає рівноправним учасником міжнародних відносин, активно сприяє укріпленню загального миру і безпеки».

6. Класифікуйте види нормативно-правових актів за юридичною силою. Вкажіть вид систематизації законодавства:

7. Конституція України; Указ Президента України; Кримінальний кодекс України; Постанова Верховної Ради України; Закон України «Про вибори Президента України»; Закон України «Про всеукраїнський та місцевий референдуми»; Наказ Міністерства освіти і науки України; Ухвала Апеляційного суду України; Митний кодекс України; Військовий статут; Закон України «Про міліцію»; Положення про Малу академію наук і наукові товариства учнів України.

8. Встановіть відповідність ознак виду форми правління. Наведіть по 5 прикладів держав з різними видами форми правління:

вид форми правління	ознаки
А) Парламентська республіка:	1. Наявність посади прем'єр-міністра, якого призначає парламент. 2. Чіткий розподіл сфер впливу владних структур і визначення терміну їхніх повноважень. 3. Підзвітність уряду парламентові.
Б) Президентська республіка:	4. Президент призначає уряд, який є політично відповідальним перед ним. 5. Президент має право вето щодо актів парламенту. 6. Затвердження парламентом нормативних актів президента. 7. Відповідальність посадових осіб, що реалізується через відкликання та відставку. 8. Президент за певних обставин може розпустити парламент. 9. Підзвітність уряду президентові. 10. Президент зобов'язаний діяти лише за згодою уряду.

9. Користуючись наведеними текстами, визначте форму правління, форму територіального устрою та політичного режиму Монако, вкажіть характерні їм риси (ознаки):

Законодавча влада формально здійснюється князем і Національною радою (складається з вісімнадцяти членів, формується на основі загальних і прямих виборів терміном на 5 років). Законодавчу ініціативу в Національній раді можуть здійснювати її члени та князь. Однак відповідне право глави держави нерідко реалізується через уряд. З іншого боку, глава держави наділений правом вето на закони, прийняті Національною радою, при цьому вето має абсолютний характер. За Конституцією, «управління князівством здійснюється під верховенством князя державним міністром, під орудою якого є Рада уряду». Ця конституційна формула дозволяє главі держави втручатися у процеси реалізації виконавчої влади.

Необхідно також враховувати, що за князем збережене право за певних умов розпустити Національну раду. Вищим органом виконавчої влади є Рада уряду, очолювана державним міністром. До її складу, окрім глави уряду, входять три інші члени (радники). Усіх членів Ради уряду призначає на посади князь, проте вони несуть політичну відповідальність як перед главою держави, так і перед парламентом. Особливістю організації публічної влади в Монако, пов'язаною з незначними розмірами території і кількістю населення країни, є своєрідна територіальна інтеграція, симбіоз державного управління і місцевого самоврядування. За Конституцією, «князівство складає єдину общину». У країні утворено двоєдину муніципальну адміністрацію: шляхом загальних і прямих виборів формується Рада общини, у складі якої 15 радників. При цьому припускається сумісність мандата радника з мандатом члена Національної ради – парламенту.

10. Вкажіть дату прийняття відомих правових пам'яток. Визначте назву державного утворення на території України, в межах якого регулювалися суспільні відносини цим правовим актом:

Правова пам'ятка	Дата прийняття	Державне утворення
«Правда Ярослава»		
I Універсал		
«Березневі статті» Богдана Хмельницького		
Закон про форму української влади		
Перша Конституція УРСР		
Універсал Трудового конгресу		
Закон про тимчасове верховне правління та порядок законодавства в УНР		
Конституція Пилипа Орлика		
II Універсал		

Грамота до всього українського народу		
Друга Конституція УРСР		

11. *Визначте структурні елементи правовідносин:*

- Громадянин А. продав власний будинок громадянину Б.;
- Бригаду малярів найняли для ремонту офісу підприємства, який вони успішно виконали;
- Письменник уклав договір із видавництвом про друк свого твору;
- За договором, укладеним між приватною школою та автопідприємством, автобус, що належить автопідприємству, щодня звозитиме дітей до школи і розвозитиме їх по домівках;
- Громадянин К., власник автомобіля, звернувся до страхової компанії про виплату страховки на автомобіль, застрахований уданій компанії, на який впало дерево внаслідок буревію.

12. *Які види соціальних норм порушено у зазначених ситуаціях? Охарактеризуйте їх.*

- Діти розпалили вогнище у лісі, в результаті чого відбулося загорання;
- Підліток не поступився місцем у тролейбусі бабусі;
- Депутат Соціалістичної партії під час голосування у парламенті заявив, що у нього є власна позиція, яка розходиться із лінією партії, і він голосуватиме так, як вважає за потрібне;
- Андрій та Марина одружилися всупереч волі батьків;
- Мустафа і Кемаль мусульмани. Одного разу вони випили трохи вина і грали у карти. За цим заняттям їх застав мулла.

13. *Вкажіть дату прийняття відомих правових пам'яток. Визначте назву державного утворення на території України, в межах якого регулювалися суспільні відносини цим правовим актом:*

Правова пам'ятка	Дата прийняття	Державне утворення
Статут про державний устрій, права та вольності УНР		
Перший Литовський статут		
Третя Конституція УРСР		
III Універсал		
Другий Литовський статут		
Закон про Державну Народну Раду УНР		
«Права, за якими судиться малоросійський народ»		
Третій Литовський статут		
Закон про тимчасовий державний устрій		
Четверта Конституція УРСР		
IV Універсал		

14. *Використовуючи знання з основ теорії держави і права, історії, географії тощо, заповніть таблицю «Форма держави»:*

Країна	Форма державного правління	Форма державного устрою	Форма державного режиму
Австралія			
Ватикан			
Єгипет			
Ірак			
Іспанія			
Китай			
Кувейт			
США			
Хорватія			
Японія			

15. *Складіть за хронологічним принципом таблицю:*

Назва державного утворення на території України, час існування	Форма держави	Правова пам'ятка цього періоду, дата її створення

16. *Класифікуйте джерела права:*

- За Конституцією України «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ»;
- За Віденською конвенцією про правонаступництво держав у відношенні державної власності, державних архівів та державних боргів» 1978 року, при розподілі держави та утворенні на її території двох і більше держав-наступників: 1) нерухома власність держави-попередника переходить до тієї держави-наступника, на території якої вона знаходиться; 2) нерухома власність, що знаходиться за межами території держави-попередника, переходить до держав-наступників у «справедливих долях»; 3) рухома власність держави-наступника пов'язана з її діяльністю у відношенні територій, що є об'єктом правонаступництва, переходить до відповідної держави-наступника, уся інша рухома власність переходить до наступників у «справедливих долях...»;
- Видом «суду божого», згаданого у «Руській Правді», були так звані ордалії (випробування залізом та водою), що застосовувалися ще стародавніми слов'янами. При випробуванні водою підозрюваного, зв'язаного по руках та ногах, опускали на середину озера і якщо він спливав – вважався винним, якщо ж випробуваний тонув – його витягували і оголошували невинним;

г) У 1936 р. у Великобританії суд дозволив поліції входити до будь-яких публічних зборів, якщо «є розумні підстави підозрювати, що вони можуть викликати безладдя»;

г) У колективному договорі, укладеному адміністрацією заводу з трудовим колективом встановлюються взаємні зобов'язання сторін щодо регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних відносин, зокрема: «зміни в організації виробництва і праці; забезпечення продуктивної зайнятості; нормування і оплати праці, встановлення форми, системи, розмірів заробітної плати та інших видів трудових виплат (доплат, надбавок, премій та ін.); встановлення гарантій, компенсацій, пільг; участі трудового колективу у формуванні, розподілі і використанні прибутку підприємства (якщо це передбачено статутом); режиму роботи, тривалості робочого часу і відпочинку; умов і охорони праці...»;

д) За шариатом (заснований на Корані та Сунні) під час свідчення дві жінки прирівнюються до одного чоловіка, правовірні мають право брати дві, три і навіть чотири дружини. Чоловік завжди має право на розлучення, а дружина такого права немає. Вона завжди повинна погоджуватися із чоловіком. Неодружені жінки зобов'язані закривати обличчя на людях. Забороняється правовірним також зображувати людей і тварин.

17. Використовуючи знання з основ теорії держави і права, історії, географії тощо, заповніть таблицю «Форма держави»:

Країна	Форма державного правління	Форма державного устрою	Форма державного режиму
Австрія			
Ліхтенштейн			
Мексика			
Нідерланди			
Норвегія			
Пакистан			
Туніс			
Фінляндія			
Чилі			
Швейцарія			

18. Визначте вид правопорушеннями, суб'єкт і об'єкт правопорушення:

- Учень перейшов вулицю у забороненому місці;
- Сусід О. позичив гроші сусідові В. під відсотки, котрий через зазначений час повернув позичену суму, але платити відсотки відмовився;
- Трое підлітків побили у парку чоловіка, зламавши йому ніс та руку;
- Робітник прийшов на роботу у нетверезому стані;
- Студент не привітався з викладачем на вулиці міста;
- Директор заводу незаконно звільнив інженера;
- Фірма А із запізненням на 10 днів поставила фірмі Б картонні ящики під упаковку, через що фірма Б зазнала збитків;
- Водій порушив правила дорожнього руху;
- Технологія очистки мінеральної води, що випускає приватне підприємство, не зовсім відповідає державним стандартам;
- Через неухважність та недбалість робітник виготовив неякісні конденсатори;
- За проведення операції хірург вимагає від родичів хворого 500 євро.

19. Складіть таблицю за схемою:

Функції держави	Сфери впливу		
	Економічна	Політична	Гуманітарна
Внутрішні			
Зовнішні			

20. Визначте вид юридичної відповідальності, суб'єкт і об'єкт правопорушення:

- За появу на роботі у нетверезому стані, охоронцю Н. оголосили догану;
- За встановленням суду майстер зобов'язаний відшкодувати підприємству вартість вкраденої електродрилі;
- За грабїж, відкрите вилучення чужого майна, громадянина С. осудили до 4 років позбавлення волі із конфіскацією майна;
- За нецензурну лайку у автобусі та образливе приставання до пасажирів на громадян Ш. та Д., за рішенням суду, наклали штраф у розмірі по 100 гривень з кожного;
- За невчасне повернення кредиту фірма А. сплачує неустойку у формі пені фірмі Б;
- Верховний Суд України позбавив двох народних депутатів депутатських мандатів через порушення вимог щодо несумісності (продовжували працювати головами районних державних адміністрацій);
- За скоєння злочину законодавчий орган держави усунув президента з посади у порядку імпічменту;
- За безпідставну невиплату заробітної плати робітникам заводу протягом 2-х місяців директора було покарано штрафом у 3000 гривень.

21. Використовуючи знання з основ теорії держави і права, історії, географії тощо, заповніть таблицю «Форма держави»:

Країна	Форма державного правління	Форма державного устрою	Форма державного режиму
Афганістан			
Бельгія			
Болівія			
Греція			

Данія			
Ізраїль			
Індонезія			
Марокко			
ОАЕ			
Португалія			

22. *Визначте вид дієздатності:*

- а) Громадянин В., 13 років;
- б) Громадянка К., 19 років, інвалід I групи;
- в) Громадянин О., 25 років, визнаний судом таким, що зловживає алкогольними напоями, чим довів свою сім'ю до злиднів;
- г) Громадянка Т., 38 років, хвора на імбецильність (слабоумство);
- г) Громадянин С., 15 років;
- д) Громадянин Ш., 17 років, осуджений до позбавлення волі на 3 роки;
- е) Громадянка Б., 16 років, одружена;
- е) Громадянин Ю., 17 років, визнаний батьком дитини;
- ж) Громадянка З., 17 років, розлучена;
- з) Громадянин В., 16 років, зареєстрований як приватний підприємець;
- и) Громадянка Ф., 16 років, хвора на шизофренію (хронічне психічне захворювання).

23. *Чи мали місце у зазначених випадках правовідносини, якщо так, то які?*

- а) Учень заплатив сімдесят копійок за проїзд у маршрутному таксі та отримав від водія квиток;
- б) Батько оформив сину доручення на право водіння автомобілем;
- в) Семен та Світлана одружилися, взявши шлюб у костьолі;
- г) Фірма А розірвала договір поставки із фірмою Б;
- г) За порушення партійної дисципліни (статуту партії) з політичної партії виключили двох членів;
- д) Хлопець поступився місцем бабусі у тролейбусі;
- е) 3 поточного навчального року приватний ВНЗ збільшив оплату за навчання на 25 відсотків для студентів 3-4 курсів, переуклавши з ними контракти на навчання.

24. *Встановіть відповідність і наведіть приклади застосування:*

Види джерел права	Ознаки
а) Правовий звичай:	1. Документ загального характеру, що укладається за взаємною домовленістю кількох суб'єктів і забезпечується державою.
б) Правовий прецедент:	2. Санкціонований державою релігійний канон, який набув загальнообов'язкового характеру.
в) Релігійно-правова норма:	3. Санкціоноване державою правило поведінки, усталене в суспільстві.
г) Нормативний договір:	4. Документ міжнародного співтовариства, чинність якого з санкції держави поширюється на її територію.
д) Міжнародно-правовий акт:	5. Письмовий документ компетентного органу держави, у якому закріплено забезпечене державою правило поведінки загального характеру.
е) Нормативно-правовий акт:	6. Судове чи адміністративне рішення щодо конкретної справи, яке стає обов'язковим для розгляду аналогічних справ у майбутньому.

25. *Встановіть відповідність. Наведіть приклади структурних елементів права і законодавства:*

	ознаки
а) право:	1. Є зовнішньою формою вираження правових норм. 2. Має певну юридичну силу. 3. На розвиток і формування здебільшого впливають об'єктивні фактори. 4. Є системою правових норм.
б) законодавство (закон):	5. На формування і функціонування впливають фактори суб'єктивного характеру. 6. Структурними елементами є норми права. 7. Є загальнообов'язковим явищем. 8. Структурними елементами є розділи і статті, що містять у собі приписи.

26. *Про які види соціальних норм йдеться, охарактеризуйте їх:*

- а) На день народження друзям обов'язково слід дарувати дарунки;
- б) Діти повинні поважати та слухати своїх батьків;
- в) Католицькі священики повинні дотримуватись celibату (обов'язок не вступати у шлюб);
- г) Невиконання батьками, або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей тягне за собою попередження або накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- д) За статутом Співки афганців до організації мають право вступати особи, що несли військову службу у складі обмеженого військового контингенту в Афганістані?

27. *Встановіть відповідність. Складіть правову ситуацію і визначте кожен елемент системи правовідносин:*

Елементи системи правовідносин	Ознаки

а) Суб'єкти правовідносин:	1. Суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів правовідносин.
б) Об'єкти правовідносин:	2. Конкретні життєві обставини, передбачені правовою нормою, за яких виникають, змінюються чи припиняються суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів.
в) Юридичний зміст:	3. Учасники правовідносин.
д) Юридичні факти:	4. Реальні соціальні блага, які задовольняють інтереси і потреби людей і з приводу яких виникають правовідносини.
	5. Діяльність суб'єктів, у якій реалізуються суб'єктивні юридичні права та обов'язки сторін.

28. Розташуйте назви державних утворень, що існували на території України в хронологічній послідовності, визначте час їх існування і видатних державних діячів цього періоду (завдання виконайте у вигляді таблиці):

1. Велике князівство Литовське.
2. Українська Народна Республіка.
3. Велика Скіфія.
4. Київська Русь.
5. Українська Радянська Соціалістична Республіка.
6. Грецькі міста-держави Північного Причорномор'я.
7. Запорізька Січ.
8. Галицько-Волинська держава.
9. Українська козацька держава (Гетьманщина).
10. Українська Держава (Гетьманат П.Скоропадського).

29. Використовуючи знання з основ теорії держави і права, історії, географії тощо, заповніть таблицю "Форма держави":

Країна	Форма державного правління	Форма державного устрою	Форма державного режиму
Андорра			
Бруней			
Іран			
Італія			
Катар			
Колумбія			
Лівія			
Люксембург			
Польща			
Філіппіни			

30. Визначте структурні елементи норм права. Яких елементів немає у зазначених нормах?

- а) «Відкрите викрадення чужого майна (грабіж) карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподаткованих мінімумів доходів громадян або виправними роботами на термін до двох років, або позбавленням волі до чотирьох років» (Кримінальний Кодекс України);
- б) Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (Конституція України від 28 червня 1996 року);
- в) Споживач при виявленні недоліків чи фальсифікації товару протягом гарантійного терміну в порядку та строки, встановлені законодавством, і на підставі обов'язкових для сторін правил чи договору, має право за своїм вибором вимагати від продавця або виробника: безоплатного усунення недоліків товару або відшкодування витрат на їх виправлення споживачем чи третьою особою; заміни на товар аналогічної марки (моделі, артикулу, модифікації) належної якості; відповідного зменшення його купівельної ціни.... (Закон України «Про захист прав споживачів»);
- г) Участь в організованих без дозволу азартних іграх (карти, рулетка, «наперсток» та ін.) на гроші, речі та інші цінності, а також прийняття ставок приватними особами на спортивних та інших змаганнях тягнуть за собою попередження або накладення штрафу від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією гравального приладдя, а також грошей, речей та інших цінностей, що є ставкою у грі, або без такої (Кодекс України про адміністративні правопорушення);
- д) Якщо жінка має двох і більше неповнолітніх дітей, то дирекція заводу повинна надати їй додатково 3-5 днів до відпустки. Порушення цього права може бути оскаржено у комісії з трудових спорів чи в судовому порядку (із колективного трудового договору).

31. Складіть таблицю «Влада та соціальні норми у первісному суспільстві» за схемою:

Суспільна влада	Соціальні норми

Високий рівень

Поміркуйте над запропонованими проблемам і свої роздуми викладіть у формі есе:

1. Обґрунтуйте свою точку зору з наступного висловлювання: «Свобода людей полягає в тому, щоб мати постійне правило для життя, загальне для всіх у суспільстві й встановлене законодавчою владою» (Дж. Локк). Що ви знаєте про автора цього висловлювання?
2. Пригадайте з курсу всесвітньої історії декілька відомих правових пам'яток. Як вони відображали правові уявлення історичних епох?
3. Обґрунтуйте свою точку зору з наступного висловлювання: «Демократія – це уряд народу, з народу та для народу» (А. Лінкольн). Що ви знаєте про автора цього висловлювання і як ці слова співвідносяться з його

діяльністю?

4. Яке значення в історії людства мало виникнення держави і права?

5. Чи існує історична закономірність в часі й умовах появи окремих теорій виникнення держави?

6. Виявіть ознаки взаємного впливу держави і права на сучасному етапі?

7. Обґрунтуйте свою точку зору з наступного висловлювання: «Демократія – найгірша форма правління, якщо не брати до уваги всіх інших» (В. Черчіль). Що ви знаєте про автора цього висловлювання і як ці слова співвідносяться з його діяльністю?

8. У чому полягає динаміка законодавства? Наведіть приклади.

9. Обґрунтуйте свою точку зору з наступного висловлювання: «Ми повинні бути рабами законів для того, щоб бути вільними» (Цицерон). Що ви знаєте про автора цього висловлювання і як ці слова співвідносяться з його діяльністю?

10. Який вплив має рівень правової культури населення країни на формування в ній правової держави?

11. Обґрунтуйте свою точку зору з наступного висловлювання: «Демократія визнає найвищу цінність кожної окремої людини» (А. де Токвіль). Що ви знаєте про автора цього висловлювання і як ці слова співвідносяться з його діяльністю?

12. Використовуючи знання зі всесвітньої історії проаналізуйте, як трансформувалася форма держави в окремих країнах світу і які події спричинили ці зміни. Для опису оберіть три країни.

13. Обґрунтуйте свою точку зору з наступного висловлювання: «Сутність закону – любов до людини» (В.Шекспір). Що ви знаєте про автора цього висловлювання?

14. Проаналізуйте й обґрунтуйте свою точку зору щодо питання, які з сучасних держав можна вважати: а) правовими демократичними, б) які будуються на правових засадах, в) неправовими авторитарними.

15. Обґрунтуйте свою точку зору з наступного висловлювання: «Сутність права у рівновазі двох прав і, відповідно, інтересів – особистої свободи та суспільного блага» (В. Соловйов). Що ви знаєте про автора цього висловлювання?

16. Розкрийте роль держави і права як неодмінних атрибутів політичної влади.

17. Обґрунтуйте свою точку зору з наступного висловлювання: «Свобода особи і держава – взагалі несумісні. Держава з усіма її інститутами є абсолютним злом» (М. Бакунін). Що ви знаєте про автора висловлювання і як ці слова співвідносяться з його діяльністю?

18. Викладіть свої думки щодо проблеми «Моральна обумовленість права».

19. Проаналізуйте, які чинники впливали на розвиток української державності на різних етапах її розвитку.

20. Обґрунтуйте свою точку зору з наступного висловлювання: «У демократії є свої недоліки: вона дуже зв'язує руки тим, хто її поважає, а ті, хто не поважає, – можуть усе» (В. Гавел). Що ви знаєте про автора цього висловлювання і як ці слова співвідносяться з його діяльністю?

21. Розкрийте роль держави та права в реалізації інтересів окремих соціальних верств і суспільства в цілому на різних етапах її розвитку.

22. Проаналізуйте переваги і можливі недоліки організації влади в президентських республіках. Аргументуйте свої твердження на прикладі окремих держав.

23. Найбільш розповсюдженою теорією виникнення держави є соціально-економічна або класова (марксистська) теорія. Поясніть, у чому полягають погляди на державу та право як продукти й атрибути класового суспільства. Наведіть приклади з історії різних держав.

24. Проаналізуйте переваги і можливі недоліки організації влади в парламентських республіках. Аргументуйте свої твердження на прикладі окремих держав.

25. Розкрийте залежність між рівнем соціально-економічного розвитку суспільства та існуючими у ньому державно-правовими інституціями.

26. Проаналізуйте теорії походження держави і права, висунувши аргументи «за» і «проти». Запропонуйте власну теорію.

27. Чи може нація повноцінно розвиватися без власної держави і системи права? Свої думки обґрунтуйте на прикладах.

28. Висловіть власне бачення перспектив розвитку держави і права у XXI столітті, обґрунтуйте його.

29. Використовуючи знання з історії України, охарактеризуйте державні утворення, що існували на українських землях до XVIII століття включно, за таким планом:

а) назва держави;

б) час існування;

в) форма держави;

г) визначні державні діячі;

д) основні події та етапи розвитку державності в цей період.

30. Поміркуйте над проблемою «Влада та соціальні норми у первісному суспільстві». Свої думки викладіть у формі есе.

ТЕМА 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ
ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ, ВИНЕСЕНІ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

1. Види конституцій.
2. Порядок внесення змін і доповнень до Конституції України.
3. Органи місцевої державної виконавчої влади.
4. Система місцевого самоврядування в Україні.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Скласти термінологічний словник до теми.

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Чим відрізняються жорсткі та гнучкі конституції?
2. Яку державу називають соціальною?
3. Які Ви знаєте принципи громадянства України?
4. Які обов'язки людини і громадянина закріплено в Конституції України?
5. Які Ви знаєте принципи виборчого права?
6. Вибори до яких представницьких органів проводяться в Україні?
7. Який склад і яку структуру має Верховна Рада України?
8. Які органи належать до виконавчої гілки влади?
9. Яким є правовий статус Президента України?
10. Що являє собою система місцевого самоврядування в Україні?

Тести

1. В перекладі з латинської мови слово «конституція» означає:
  - а) спокій у державі;
  - б) національне примирення;
  - в) установлення, устрій;
  - г) державна влада.
2. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить:
  - а) Міністерствам;
  - б) Адміністрації Президента України;
  - в) Національному банку України;
  - г) органам місцевого самоврядування.
3. Органом державної виконавчої влади на місцях є:
  - а) місцеві держадміністрації;
  - б) виконкоми місцевих рад;
  - в) місцеві ради депутатів;
  - г) місцеві суди.
4. Вступна частина Конституції має назву:
  - а) вступ;
  - б) епілог;
  - в) преамбула;
  - г) епіграф.
5. За юридичною силою розрізняють такі види референдумів:
  - а) місцевий референдум.
  - б) імперативний.
  - в) всеукраїнський.
  - г) регіональний.
6. Хто очолює Раду національної безпеки України:
  - а) Президент України;
  - б) Голова Верховної Ради України;
  - в) Прем'єр-міністр України;
  - г) міністр оборони України.
7. Одна й та сама особа не може бути Президентом України:
  - а) більше одного строку;
  - б) більше двох строків;
  - в) більше трьох строків;
  - г) законодавством не регламентовано.
8. Законодавство України закріплює:
  - а) мажоритарну виборчу систему;
  - б) пропорційну виборчу систему;
  - в) змішану систему виборів;
  - г) систему непрямих виборів.
9. За юридичною силою розрізняють такі види референдумів:
  - а) місцевий референдум;
  - б) імперативний;
  - в) всеукраїнський;
  - г) регіональний.
10. Суб'єктами місцевого самоврядування є:
  - а) адміністративно-територіальні одиниці;
  - б) територіальні громади сіл, селищ, міст;
  - в) місцеві осередки політичних партій;
  - г) виконкоми сільських, селищних і міських рад.

Завдання
Достатній рівень

1. Складіть таблицю «Ознаки правової держави в Конституції України» за схемою:

Ознаки правової держави, закріплені в Конституції України	Зміст конституційних норм, у яких розкриваються ознаки правової держави

2. Чи мають право особи у зазначених ситуаціях на набуття громадянства України? Якщо мають, то за якими підставами?

- а) дитина, що народилася в Україні, батьки якої громадяни Польщі, мають дозвіл на тимчасове проживання в Україні;
- б) дитина, що народилася в Україні під час переїзду її батьків із Росії на постійне проживання до Німеччини;
- в) особа без громадянства, дід якої народився на території Закарпатської України та емігрував до США у 1939 р.;
- г) дитина (громадянин Росії), що була усиновлена, коли батько громадянин Росії, а мати – громадянка України;
- д) дитина, батьки якої померли (громадяни Молдови), виховується у державному дитячому будинку в Україні;
- е) громадянин України встановив опіку над своїм товаришем, громадянином Білорусії, який проживає в Україні і визнаний недієздатним;
- є) громадянин Німеччини, що придбав в Україні готельний комплекс;
- ж) громадянин Росії визнаний судом батьком дитини, що народилася в Україні у громадянки України.

3. Використовуючи норми Конституції України, складіть таблицю «Форма сучасної української держави» за схемою:

Складові форми держави	Закріплення їх в Конституції України

4. Чи мають право особи у зазначених ситуаціях на набуття громадянства України? Якщо мають, то за якими підставами?

- а) громадянин Польщі, який є співвласником приватного спільного підприємства, розташованого в Україні;
- б) особа без громадянства, що вчинила зумисне вбивство у Туреччині;
- в) особа (громадянин Румунії), що вийшла із в'язниці в Україні, де відбувала покарання (позбавлення волі на 5 років) за подвійне вбивство з необережності;
- г) професор Кембриджського університету, громадянин США;
- д) громадянин однієї із арабських країн, який є власником заводу в Україні і підозрюється у фінансуванні палестинських терористів.

5. Складіть таблицю «Громадянські (особисті) права та свободи громадян України» за схемою:

Види прав і свобод	Зміст основних положень	Приклади здійснення

6. Громадянин Білорусії хоче прийняти громадянство України. Вій вільно розмовляє українською мовою, має власне кафе в Україні, не порушував законів України. Яких умов йому слід дотриматися ще, аби стати громадянином України?

7. Переглянувши публікації друкованих ЗМІ, наведіть, посилаючись на джерело, 5 прикладів забезпечення громадянських (особистих) і політичних прав громадян України. Прокоментуйте їх, посилаючись на законодавство.

8. Складіть таблицю «Реалізація економічних, соціальних та культурних прав громадян України» за схемою:

Назва права	Зміст основних положень	Приклади здійснення

9. Знайдіть помилки у тексті: Верховний Суд України прийняв рішення про позбавлення громадянина Шаробури громадянства України у зв'язку з тим, що він без згоди державних органів України добровільно вступив на службу у французький іноземний легіон та брав участь у військових діях в Африці. Прокоментуйте, посилаючись на норми законодавства.

10. Переглянувши публікації друкованих ЗМІ, наведіть, посилаючись на джерело, 5 прикладів порушення громадянських (особистих) і політичних прав громадян України. Прокоментуйте їх, посилаючись на закон.

11. Складіть таблицю «Конституційні принципи правового статусу громадян України» за схемою:

Принципи	Зміст принципу	Значення принципу

12. Відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян» забороняється діяльність організацій, програмні цілі яких спрямовані на:

- а) сприяння національно-культурному розвитку регіону;
- б) боротьбу у виробленні державної політики;
- в) зміну конституційного ладу України насильницьким шляхом;
- г) порушення суверенітету і територіальної цілісності України;
- д) ліквідацію незалежності України;
- е) формування органів влади та представництво у їхньому складі;

- є) обмеження прав та свобод людини;
- ж) пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расо-вої, релігійної ворожнечі;
- з) боротьбу за певну національну програму суспільного розвитку.

При відповіді, посилайтеся на відповідні норми Закону «Про об'єднання громадян».

13. Визначте, посилаючись на норми законодавства, які права і свободи громадян України порушуються у ситуаціях, про які йдеться:

- а) громадянин здійснив самовільне захоплення невеликої дерев'яної будівлі господарського призначення, що знаходилася на межі його земельної ділянки;
- б) органи місцевого самоврядування заборонили зібрання громадян – прихожан греко-католицької церкви;
- в) листоноша, повернувшись після роботи додому, обговорювала з сусідками зміст телеграм, які вона розносила адресатам;
- г) під час засідання суду свідок назвав підсудного злочинцем;
- д) працівника звільнили з роботи за те, що він набув членства однієї з політичних партій;
- е) працівники міліції без санкції прокурора здійснили обшук у квартирі підозрюваного у скоєнні крадіжки;
- ж) один з чоловіків з'ясовував стосунки з іншим, використовуючи нецензурну лайку.

14. У Конституції України зазначено, що Україна є демократично правовою, соціальною державою. Проаналізуйте зміст розділів I, II цієї Конституції і визначте в яких її положеннях втілено ознаки правової держави, соціальної держави.

15. Переглянувши публікації друкованих ЗМІ, наведіть, посилаючись на джерело, 5 прикладів реалізації громадянами України своїх політичних прав і обов'язків. Прокоментуйте їх, посилаючись на законодавство.

16. Складіть таблицю «Права дитини», посилаючись на Конвенцію про права дитини, за схемою:

Громадянські (особисті) права	Соціально-економічні	Культурні

17. Проаналізувавши публікації друкованих ЗМІ, наведіть, посилаючись на джерело, 5 прикладів забезпечення прав і свобод іноземних громадян та осіб без громадянства.

18. Розв'яжіть кросворд:

			1.			12.				
						2.				
	3.									
					4.					
5.										
						6.				
			7.							
					8.					
	9.									
				10.						
						11.				

Питання по-горизонталі:

1. Нормативно-правовий акт, що приймається Верховною Радою чи всенародним референдумом.
2. Індивідуально визначена сукупність соціально значущих властивостей людини, які сформовані у процесі суспільного життя.
3. Особлива процедура усунення Президента України з посади.
4. Форма державного правління в Україні.
5. Поняття, що означає правовий зв'язок між фізичною особою та державою, який знаходить свій прояв у їхніх взаємних правах і обов'язках.
6. Обговорення законопроекту на пленарному засіданні Верховної Ради України.
7. Основний документ, що засвідчує приналежність особи до держави.
8. Повноважний представник народу в органах державної влади та місцевого самоврядування.
9. Затвердження вищим органом державної влади міжнародного договору та згода на його обов'язковість для країни.
10. Державний орган виконавчої влади в регіоні, який наділений правом представляти інтереси держави і приймати від її імені розпорядження.
11. Офіційне звернення особи в письмовій формі про прийняття до громадянства чи вихід з громадянства України.

Питання по-вертикалі:

12. Нормативно-правовий акт, що має найвищу юридичну силу в Україні.

19. Визначте єдність та відмінність понять «людина», «особа», «громадянин».

20. Переглянувши публікації друкованих ЗМІ, наведіть, посилаючись на джерело, 5 прикладів виконання громадянами України своїх громадянських (особистих) прав. Прокоментуйте їх, посилаючись на законодавство.

21. Посилаючись на конституційні норми, визначте, які права людини було порушено у зазначених ситуаціях:

- а) водій автомобіля збив пішохода. Від отриманих травм останній помер у лікарні;

- б) у літньому таборі відпочинку старшокласники час від часу ввечері заходили до кімнат, де проживали діти молодшого віку і заставляли їх віджиматися, пересуватися на чотирьох кінцівках, гавкати як собаки тощо, погрожуючи за невиконання та повідомлення вожатим фізичною розпратою;
- в) двох неповнолітніх при виході із кінотеатру затримав наряд міліції. У відділенні міліції їм не повідомили причини затримання. Через чотири дні про це було повідомлено їхніх батьків, які прийшли і забрали дітей;
- г) з міліцейського протоколу:»... Двоє осіб (за свідченнями очевидців, чоловік та жінка) 3.07.2009 року, виламавши двері, проникли до дачного будинку. Проте вони не встигли нічого викрасти і змушені були втекти, оскільки до будинку підїхав автомобіль...»;
- г) директор приватного підприємства, використовуючи міні-АТС, часто прослуховував і час від часу втручався у телефонні розмови працівників, що працювали у його фірмі;
- д) із газетної статті: «...Незабаром пройдуть слухання у суді, за позовом гр. К., щодо друку у місцевій газеті недостовірної інформації про нього та членів його сімї, коли він балотувався у депутати до міської ради»;
- е) 17-літній Андрій К. вирішив зїздити у Польщу на запрошення свого друга. Але йому відмовили у видачі закордонного паспорта, оскільки через 8 місяців він підлягає призову до Збройних Сил України і раптом до цього часу не повернеться в Україну;
- е) За рішенням глави обласної державної адміністрації місцевій телерадіостанції, кореспонденти якої у своїх репортажах гостро критикували дії місцевої влади, було відмовлено у виділенні частотного ефіру, за «підрив державної безпеки й авторитету влади»;
- ж) з оголошення: «До російської школи приймаються діти, які розмовляють російською мовою, а їхні батьки є православними християнами».

22. *Переглянувши публікації друкованих ЗМІ, наведіть, посилаючись на джерело, 5 прикладів виконання громадянами України своїх економічних прав. Прокоментуйте їх, посилаючись на законодавство.*

23. *Посилаючись на конституційні норми, визначте, які права людини було порушено чи дотримано у ситуаціях:*

- а) працівниками підрозділу поліції по боротьбі із економічними злочинами було заарештовано групу осіб, що займалася виготовленням та збутом неліцензованих аудіо - та відеокасет;
- б) громадянин К. після закінчення університету довгий час не міг знайти роботу за фахом і за порадою друзів вирішив розпочати власну справу, відкривши магазин;
- в) громадянка Н. працює майстром на великому заводі. У зв'язку із складним економічним становищем уже 3 місяці їй не виплачують заробітну плату, у зимовий період не опалюють цехи, не вмикають освітлення;
- г) міська рада заборонила проведення страйку робітників, котрі вимагають виплат заборгованої зарплати за 10 місяців і попередила керівників профспілки, що у випадку проведення несанкціонованого страйку він буде розігнаний нарядами міліції;
- г) У зв'язку з тим, що у громадянки Н. є двоє неповнолітніх дітей, їй було надано до основної щорічної відпустки додаткову оплачувану відпустку терміном 5 днів;
- д) Згідно із змінами до Державного бюджету України збільшується розмір одноразової допомоги при народженні дитини;
- е) За рішенням міської ради громадянину О. (89 років, інвалід Великої Вітчизняної війни, пересувається на інвалідному візку) було надано нову квартиру на першому поверсі із пологим підйомом для інвалідної коляски;
- е) Подружжя К. – пенсіонери за віком. Чоловік і дружина отримують пенсії. Незважаючи на те, що вони мають пільги при сплаті комунальних послуг, їхніх пенсій їм ледве вистачає на те, щоб прогодуватися. Вони вже кілька років не купували собі нового одягу та взуття;
- ж) громадянку Д. було доставлено до лікарні швидкою допомогою із діагнозом приступ апендициту і вона потребує операції. Проте лікар не поспішає проводити операцію, а хоче зустрітися із родичами Д., натякаючи їй, що він не буде проводити операцію поки її родичі не «проспонсорують» його;
- з) громадяни, постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, отримують від держави компенсації та пільги у зв'язку із втратою здоров'я, евакуацією, відселенням або самостійним переселенням.

24. *Переглянувши публікації друкованих ЗМІ, наведіть, посилаючись на джерело, 5 прикладів виконання громадянами України своїх соціальних прав. Прокоментуйте їх, посилаючись на законодавство.*

25. *Яких обов'язків дотримуються (не дотримуються) особи у зазначених ситуаціях? Посилайтеся на Конституцію України:*

- а) на приватному підприємстві заробітна плата виплачується робітникам частково за відомостями, а частково – у конвертах індивідуально кожному, без оформлення належних бухгалтерських документів;
- б) громадянин Ж. на другий день після закриття сезону полювання вбив із мисливської рушниць дикого козу;
- в) клас учнів, перебуваючи у лісі, розпалив багаття із назбираних сухих гілок. Коли настав час йти додому, діти зібрали сміття, спалили його, а потім вогонь було ретельно затушено і присипано землею;
- г) кандидат у народні депутати подав у виборчу комісію копію декларації про свої доходи, оригінал якої півроку тому подавав до податкової інспекції;
- г) на пропозицію друзів, піти на кладовище і грохи там «порозважатися», Вадим відповів відмовою і їм не радив цього робити.
- д) на початку святкової педагогічної ради з вручення атестатів про отримання повної загальної середньої освіти під час звучання перших нот Державного гімну України всі присутні у залі встали і припинили розмови;
- е) на знак протесту проти дій уряду України прихильники приєднання Криму до Росії у центрі Севастополя спалили Державний прапор України;
- е) громадянина С. (19 років) було виявлено працівниками міліції в селі за 90 км від місця проживання, переховуючись від призову до Збройних сил України;
- ж) юнаки, яким виповнилося 16 років, проходять приписку до призовної дільниці у військкоматі;
- з) троє підлітків побили перехожого, якого із чисельними синяками та двома зламаними ребрами було доставлено у лікарню.

26. Переглянувши публікації друкованих ЗМІ, наведіть, посилаючись на джерело, 5 прикладів порушення прав і свобод іноземних громадян та осіб без громадянства. Прокоментуйте їх, посилаючись на законодавство.

27. Знайдіть помилки у тексті:

- у Всеукраїнському референдумі, що призначається Президентом України, беруть участь громадяни України з 20 років. У референдумі не беруть участі психічно хворі люди, недієздатні, обмежені у дієздатності за рішенням суду. Референдум у місцях позбавлення волі проходить під наглядом цивільних незалежних спостерігачів.
- вибори до Верховної Ради України відбуваються за пропорційною системою у 225-ти багатомандатних виборчих округах. У виборах беруть участь політичні партії, блоки та громадські організації.
- право законодавчої ініціативи в Україні мають Президент України, Національний банк України, народні депутати, Конституційний Суд України, Верховна Рада АРК.
- закони приймаються більшістю депутатів, підписуються головою ВРУ та Президентом. Президент має право накладати вето протягом 10 днів з моменту надходження до нього закону. ВРУ може подолати вето Президента 3/4 голосів і з цього моменту закон набуває чинності.
- новий закон «Про вибори народних депутатів України» набув чинності 1 січня 2008 р.

28. Переглянувши публікації друкованих ЗМІ, наведіть, посилаючись на джерело, 5 прикладів виконання громадянами України своїх екологічних прав. Прокоментуйте їх, посилаючись на законодавство.

29. Намалюйте схему «Структура Верховної Ради України». Охарактеризуйте функції та діяльність двох структурних елементів.

30. Переглянувши публікації друкованих ЗМІ, наведіть, посилаючись на джерело, 5 прикладів виконання громадянами України своїх культурних прав. Прокоментуйте їх, посилаючись на законодавство.

Високий рівень

I. Зробіть юридичний аналіз ситуації:

1. Громадянин Р. просить надати відстрочку від призову його синові Павлу в зв'язку з тим, що його старший син Дмитро проходить військову службу у Військово-морських силах України. Яким є порядок розгляду цього питання? Які документи повинні бути додані до заяви? Чи буде задоволене прохання? Назвіть підстави для надання громадянам відстрочки від призову на військову службу.

2. Особа без громадянства, що проживає в Україні протягом останніх чотирьох років, має власну квартиру, отримує пенсію, вивчила українську мову, не притягувалася до юридичної відповідальності, подала заяву про прийняття до громадянства України. Яку відповідь вона отримає?

3. Батьки чотирнадцятирічного Антона К. переїжджають на постійне проживання у Росію, змінюючи громадянство України на російське. Антон не бажає переїжджати, змінювати громадянство і хоче далі жити в Україні з бабусею. Як буде вирішено ситуацію? Чи буде враховано думку Антона?

4. Депутат Верховної Ради Н. звернувся до керівництва одного з приватних банків з вимогою надати йому повну інформацію про фінансову діяльність банку за період 2007-2015 рр. Підставами для своєї вимоги депутат назвав:

- на вимогу своїх виборців він проводить особисте депутатське розслідування діяльності банку;
- як депутат Верховної Ради України він може звернутися за необхідною для розслідування інформацією і ніхто не може йому відмовити у наданні інформації чи ухилитися від пояснення.

Порівняйте поняття «депутатське звернення» і «депутатське розслідування».

Поясніть, яким чином має діяти Голова зазначеного банку?

5. Громадянин України переїхав на постійне проживання до Португалії. Через 10 років він вирішив повернутися в Україну і звернувся у посольство України в Португалії із проханням продовжити його закордонний паспорт, термін дії якого закінчився. У посольстві заявили, що його позбавлено громадянства України у зв'язку з довгим проживанням за межами країни і закінченням терміну дії його паспорта. Чи правильно поступили працівники посольства?

6. Сім'я громадян України вирішила переїхати до Італії і набути італійського громадянства, попередньо відмовившись від українського. Які кроки їм потрібно здійснити для відмовлення від громадянства України?

7. Громадянин України В. звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням про порушення його конституційних прав, зокрема ст. 36 Конституції України, яке знайшло свій вияв у неправомірності його звільнення з військової служби на підставі членства у партії «Національної Злагоди». Дайте обґрунтовану відповідь на заяву громадянина Кононенка С. В. від імені Конституційного Суду України.

8. У сім'ї громадянина Росії та громадянки України, що постійно проживає в Україні, с донька, яка народилася у Києві, та син, який народився у Москві під час перебування у батьків чоловіка. Як буде вирішено питання громадянства у даних ситуаціях?

9. Громадянка України народила дитину в Польщі, перебуваючи там у довгостроковому службовому відрядженні. Батьком дитини є особа без громадянства. Як буде вирішено питання із громадянством дитини?

10. Верховна Рада України внесла зміни до ст. 93 Конституції України, змінивши її текст словами: «... Законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України протягом 15 днів з моменту надання їм статусу невідкладних». Президент України звернувся з конституційним поданням до Конституційного Суду України про неконституційність прийнятого рішення Верховною Радою України. Від імені Конституційного Суду України винесіть обґрунтоване рішення. Розкрийте механізм внесення змін до Конституції України.

11. Жінка, громадянка України, народила в Україні дитину, батьком якої є її чоловік, громадянин Сирії, який навчається в КДУ імені Тараса Шевченка. Як буде вирішено питання із громадянством дитини?

12. Рахункова палата Верховної Ради України, за дорученням Верховної Ради України, розпочала перевірку кошторису витрат апарату Кабінету Міністрів України та використання коштів загальнодержавних цільових фондів. Прем'єр-міністр України заборонив проведення перевірки, посилаючись на те, що сфера застосування повноважень Рахункової палати не поширюється на Кабінет Міністрів України. Проаналізуйте дії сторін цього спору. Розкрийте повноваження і сферу застосування повноважень Рахункової палати Верховної Ради України.

13. Сім'я Орлових (чоловік, дружина, дванадцятирічна донька, шістнадцятирічний син), що проживає в США

п'ять років, отримала дозвіл від уряду країни на прийняття громадянства США. Передбачте дії батьків. Чи враховуватимуться у даній ситуації інтереси дітей?

14. Президент України звернувся з конституційним поданням до Конституційного Суду України про перевищення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Предметом конституційного подання став Закон «Про порядок управління майном Автономної Республіки Крим», прийнятий 12.03.1998 року Верховною Радою АРК. Президент України наполягає на неконституційності дії Верховної Ради АРК. Винесіть обґрунтоване рішення від імені Конституційного Суду України.

15. Дівчина після шлюбу з іноземцем має намір виїхати на постійне проживання до Туреччини, але не може вирішити – виходити з громадянства України чи ні. Що можна їй порадити?

16. Центральна виборча комісія відмовила у реєстрації кандидатом в депутати (за партійним списком) громадянині Романову К. О. – начальнику відділу кадрів Національної академії внутрішніх справ України, підполковнику міліції на підставі того, що: по-перше, у списки кандидатів в депутати від політичної партії можуть бути внесені тільки представники цієї партії; по-друге, співробітник міліції не може бути представником від політичної партії (як представник від партії, виконувати її рішення і розпорядження), оскільки чинне законодавство України забороняє цій категорії службовців бути членом політичної партії. Проаналізуйте тест і дайте обґрунтовану відповідь щодо правомірності відмови Центральної виборчої комісії.

17. У сім'ї громадян України із Хмельницького, що перебуває на заробітках в Італії, народилася дитина. Громадянином якої країни буде дитина?

18. 24 грудня 2005 року Президент України видав розпорядження про встановлення заборони на ввезення до України диких тварин із Сомалі у зв'язку із поширенням у цій місцевості інфекційної хвороби, носіями якої є дикі тварини. Розгляньте постанову Президента України з точки зору її правомірності. Визначте коло осіб, які мають право встановлювати зазначені обмеження.

19. У сім'ї осіб без громадянства, що тимчасово перебувають на території України, народилася дитина. Чи має право вона на громадянство України?

20. До паспортного столу Печерського райуправління внутрішніх справ м. Києва звернулася громадянка України Орлова К. із заявою про зміну громадянства її дітей. У заяві зазначалося, що 18.06.1997 року Орлова К. вступила у шлюб із громадянином Франції Ж. Балю і у шлюбі народила двох дітей: Івана – 1999 року народження та Катерину – 2003 року народження. Дітям було надано (за згодою матері) громадянство Франції. У вересні 2010 р. шлюб було розірвано і К. Орлова з дітьми повернулася до України. На підставі зазначеного, громадянка Орлова К. просить змінити громадянство дітей, надавши їм громадянство України. Чи має право дитина вибирати своє громадянство? Дайте обґрунтовану відповідь на заяву громадянки.

21. Чотирнадцятилітній громадянин Петров звернувся до місцевих органів виконавчої влади із заявою, що містила прохання про реєстрацію молодіжної організації, засновником якої він є. Мета даної організації (за заявою громадянина Петрова) – вивчення прийомів рукопашного бою, правил користування холодною та вогнепальною зброєю, вивчення вибухових пристроїв та вибухових речовин. Чи буде зареєстровано дану організацію? Чому?

22. Громадянка П., 52 роки, вдова, інвалід I групи за зором, звернулася до призовної комісії з проханням надати відстрочку від призову на військову службу її єдиному сину Григорію, 18 років. Яким є порядок розгляду цього питання? Які документи повинні бути додані до заяви? Чи буде задоволене прохання? Назвіть підстави для надання громадянам відстрочки від призову на військову службу.

23. Громадянин Олександр К., народний депутат Верховної Ради України, перебуваючи за кермом власного автомобіля, нехтуючи заборонами на виконання обгону на певній ділянці дороги, здійснив маневр обгону. Внаслідок порушення правил дорожнього руху він зіткнувся з автомобілем ВА3-2103. В результаті зіткнення водій зазначеного автомобіля та його пасажир отримали незначні травми. Визначте, чи поширюється на громадянина Олександра К. імунітет від юридичної відповідальності? Чи можуть правоохоронні органи затримати Олександра К. на місці дорожньо-транспортної пригоди?

24. Громадянин В. надіслав заяву до обласної державної адміністрації із скаргою про недостатнє опалення у квартирі в зимовий період (температурний стовпчик ледь сягає + 16°C). Через 40 днів він отримав відповідь, що дане питання не у компетенції ОДА. Дайте оцінку ситуації.

25. Громадянин Т., 24 роки звернувся до військкомату з проханням надати йому відстрочку від призову, оскільки разом з дружиною виховує 1,5 –річну доньку. Яким є порядок розгляду цього питання? Які документи повинні бути додані до заяви? Чи буде задоволене прохання? Назвіть підстави для надання громадянам відстрочки від призову на військову службу.

26. Чи отримають дозвіл на створення політичної партії в Україні близько 12 тисяч громадян України та Польщі віком від 16 до 25 років, що проживають компактно на прикордонних територіях, котрі вирішили утворити політичну партію, мета якої — приєднання до Польщі частини Західноукраїнських земель, де вони проживають?

27. 15 січня Президент України призначив нового голову обласної державної адміністрації. Через місяць обласна рада висловила недовіру голові ОДА. За його усунення з посади проголосувало 44 депутати облради з 80. Чи повинен Президент звільнити голову ОДА?

28. Громадянин С., 27 років, звернувся з проханням звільнити його від військової служби зв'язку з тим, що він є студентом православної духовної академії. Яким є порядок розгляду цього питання? Які документи повинні бути додані до заяви? Чи буде задоволене прохання? Назвіть підстави для звільнення від призову на службу.

29. Голова ОДА звернувся до Президента України із проханням звільнити ряд голів сільських, селищних рад та міських голів в області за невиконання рішень КМУ. Президент підписав указ про звільнення. Міські голови подали позови у суд на дії Президента. Яке рішення прийме суд?

30. Громадянка Є. звернулася з проханням надати відстрочку від призову її синові, 20 років, який потрапив до лікарні із загостренням апендициту. Яким є порядок розгляду цього питання? Які документи повинні бути додані до заяви? Чи буде задоволене прохання? Назвіть підстави для відстрочки від призову на військову службу.

ТЕМА 3. СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ, ВИНЕСЕНІ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

1. Конституційний Суд України.
2. Система судів загальної юрисдикції.
3. Поняття й конституційні засади судочинства.
4. Форми судочинства:
  - а) кримінальне судочинство;
  - б) цивільне судочинство;
  - в) господарське судочинство;
  - г) адміністративне судочинство.
5. Поняття правоохоронної та правозахисної діяльності.
6. Загальна характеристика правоохоронних та правозахисних органів України (поняття, порядок формування, склад, функції):
  - а) прокуратура України.
  - б) поліція;
  - в) Служба безпеки України;
  - г) нотаріат;
  - д) адвокатура.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Скласти термінологічний словник до теми.

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Що розуміють під правосуддям?
2. З яких основних елементів складається судова система України?
3. Як формується склад Конституційного Суду України?
4. Які повноваження здійснює Конституційний Суд України?
5. З яких ланок складається система судів загальної юрисдикції?
6. Які повноваження надано законом апеляційним судам?
7. Які засади судочинства закріплено Конституцією України?
8. Які завдання закон покладає на Службу безпеки України?
9. З яких ланок складається система органів прокуратури?
10. Протягом якого терміну може бути подана апеляція на рішення суду?

Тести

1. До повноважень Конституційного Суду України належить:
  - а) апеляційний перегляд цивільних і кримінальних справ;
  - б) офіційне тлумачення Конституції та законів України;
  - в) касаційний перегляд кримінальних справ;
  - г) внесення змін до Конституції України.
2. В Україні діють такі суди загальної юрисдикції:
  - а) арбітражні;
  - б) федеральні;
  - в) апеляційні;
  - г) конституційні.
3. Досудове слідство є стадією:
  - а) цивільного процесу;
  - б) господарського судочинства;
  - в) кримінального процесу;
  - г) конституційного судочинства.
4. Рішення місцевого суду в цивільних і кримінальних справах набуває законної сили:
  - а) після закінчення строку на подання касаційної скарги;
  - б) після закінчення строку на подання апеляції;
  - в) через 20 днів з моменту проголошення;
  - г) після перегляду наглядовою інстанцією.
5. За Конституцією України функцією прокуратури є:
  - а) підготовка проектів міждержавних угод України;
  - б) проведення дізнання і попереднього слідства;
  - в) нагляд за додержанням законів органами, які проводять опера-тивно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;
  - г) загальний нагляд за додержанням законів.
6. Адвокатура – це:
  - а) державний орган, покликаний захищати права людини і держави;
  - б) добровільне професійне громадське об'єднання, покликане спри-яти захисту прав і представляти законні інтереси фізичних та юридичних осіб;
  - в) сукупність усіх осіб, що мають вищу юридичну освіту і здійсню-ють правоохоронну діяльність;
  - г) громадська організація, зареєстрована Мінюстом України.
7. До системи правоохоронних органів України належить:
  - а) федеральне бюро розслідувань;
  - б) органи реєстрації суб'єктів підприємництва;
  - в) фінансова юстиція;
  - г) нотаріат.
8. До повноважень нотаріусів належить вчинення дій, спрямованих:
  - а) на розслідування і розкриття злочинів;
  - б) на надання документам виконавчої сили;

- в) на розгляд справ про адміністративні правопорушення;
  - г) на загальний нагляд за додержанням законів.
9. Юрисдикція судів поширюється :
- а) на всі правовідносини, що виникають в державі;
  - б) на всі правовідносини, які виникають між громадянами України;
  - в) на всі правовідносини, які виникають між громадянами України та юридичними особами;
  - г) законодавством не регламентовано.
10. Поліція є єдиною системою органів, яка входить до структури Міністерства:
- а) юстиції України;
  - б) внутрішніх справ України;
  - в) освіти України;
  - г) фінансів України.

Завдання

Достатній рівень:

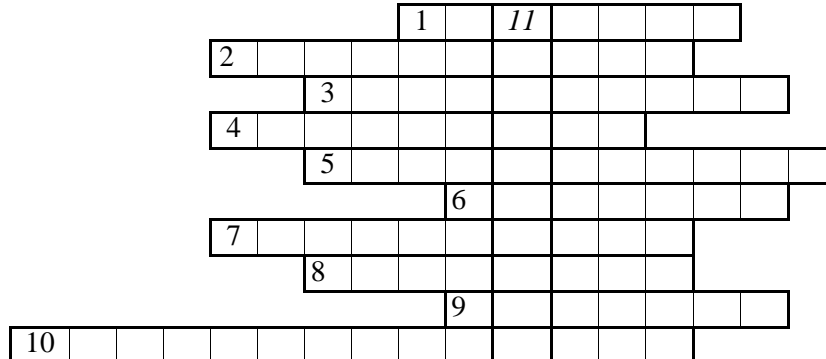
1. Прокоментуйте: Президент України як глава держави, видав закон про зменшення кількості суддів Конституційного Суду України до 10 чоловік, і про призначення їх по 5 чоловік Президентом та ВРУ.
2. Скласти таблицю про значення і діяльність правоохоронних органів України:

	Прокуратура	Адвокатура	Органи внутрішніх справ	Державна митна служба	СБУ	Прикордонні війська	Державна фіскальна служба	Антимонопольний комітет	Органи захисту прав споживачів
функції									
структура									
призначення чи обрання									
форма діяльності									

3. Уважно проаналізуйте Закон України «Про Національну поліцію» та Кодекс України про адміністративні правопорушення, виберіть і класифікуйте по групах заходи адміністративного примусу, що передбачені цими нормативними актами:

Штраф	Адміністративне стягнення	КУпАП, ст.ст.41 – 42

4. Розв'яжіть кросворд:

Питання по-горизонталі:

1. Форма перегляду вищестоящим судом судових вироків, постанов і рішень судів нижчої інстанції, що набрали законної сили.
2. Особливий вид державної діяльності, яку здійснює суд шляхом розгляду і вирішення судових справ у визначеній законом процесуальній формі.
3. Установлені законом повноваження судових органів давати правову оцінку юридичним фактам, розв'язувати правові спори і вирішувати справи про правопорушення, вдаватися до юридичних санкцій.
4. Державна служба, що здійснює контроль та правильне обчисленням різноманітних надходжень до бюджетів.
5. Самостійний централізований орган державної влади, який забезпечує всемірне утвердження верховенства закону, захист від неправомірних посягань на суспільний і державний лад, права і свободи громадян.
6. Сукупність державних правозастосовних органів, одним із напрямів роботи яких є здійснення професійної діяльності з юридичної допомоги.
7. Добровільне професійне об'єднання юристів, що здійснює надання юридичної допомоги фізичним і юридичним особам.
8. Система органів юстиції, які мають право вчиняти дії з метою надання юридичним фактам і правам юридичної сили.
9. Найбільша структурна одиниця в системі органів внутрішніх справ.
10. Назва суду, який має право давати офіційне тлумачення Конституції та законів України.

Питання по-вертикалі:

11. Сукупність правових норм, які визначають завдання, принципи організації й діяльності, структуру і компетенцію судів.

5. Обґрунтуйте, посилаючись на чинне законодавство, чи має право Президент України вперше призначити суддею міського суду особу, якій 29 років, має вищу юридичну освіту, стаж роботи у податковій міліції 2 роки, проживає в Україні з народження та володіє державною мовою?

6. Заповніть таблицю:

Критерії порівняння	Присяжні засідателі	Народні засідателі
Наявність у судовій системі України		
Кількість у судовому засіданні		
З кого обираються		
Участь сторін у процесі обрання засідателів		
Права засідателів під час судового процесу		
Участь у прийнятті рішення		

7. Складіть список додаткової літератури до питання «Державні фіскальні органи України».

8. Складіть схему судової системи України.

9. За наведеними прикладами визначте, який суд повинен розглядати ці справи:

- пограбування продовольчого магазину;
- невідповідність Конституції України рішення Верховної Ради АРК;
- несвоєчасна поставка металургійним комбінатом матеріалів машинобудівному заводу згідно з укладеною угодою;
- розлучення громадянина А. з громадянкою Л.;
- дотримання процедури імпічменту Президента України;
- повернення заощаджень, вкладених громадянином К. в банк, який збанкрутував.

10. Громадянина Ю. було осуджено міським судом за крадіжку державного майна у особливо великих розмірах до 8 років позбавлення волі. Чоловік визнає свою вину, але не згоден із вироком суду. До якого суду він повинен звернутися і з якою заявою?

11. Складіть список додаткової літератури до питання «Митні органи України».

12. Складіть докладну схему правоохоронних органів в системі виконавчої гілки влади в Україні.

13. Заповніть таблицю:

Підрозділи поліції	Функції

14. Як діяти в наведених ситуаціях і до якого органу варто звернутися. Думку обґрунтуйте:

- Вашого друга затримали працівники поліції, які, за його словами, забрали у райвідділі гаманець і мобільний телефон;
- Телевізор, придбаний батьками у магазині, вийшов з ладу під час гарантійного строку, а сервісний центр відмовився його ремонтувати;
- Вашого родича звинувачують у скоєнні злочину;
- Ви стали свідком ДТП;
- Повернувшись додому, виявили, що двері квартири кимось зламані;
- Вашого батька попередили про звільнення, але він вважає його незаконним.

15. На які дії має право прокурор при виявленні порушень закону у зазначених ситуаціях:

- Міська рада прийняла постанову, що суперечить чинному законодавству;
- За результатами перевірки державного підприємства слідчими прокуратури було виявлено розкрадання майна підприємства в особливо великих розмірах його керівником;
- Прокурор виявив незаконне звільнення робітника директором підприємства;
- До прокуратури надійшла скарга трудового колективу підприємства, у якій йшлося, що керівництво підприємства вимагає укладення колективного трудового договору із робітниками на невиддних для робітників умовах із порушенням трудового законодавства;
- Прокурор виявив незаконне адміністративне затримання громадянина у районному відділі поліції;
- Прокурор не погоджується із вироком суду у кримінальній справі?

16. Знайдіть помилки у тексті: Прокуратуру України очолює Верховний Прокурор України, якого призначає на посаду (звільняє) ВРУ терміном на 5 років не більше двох разів підряд. Відповідь обґрунтуйте, посилаючись на чинне законодавство.

17. Як діяти в наведених ситуаціях і до якого органу варто звернутися. Думку обґрунтуйте:

- куплений товар виявився неякісним, продавець магазину відмовився замінити його;
- повертаючись додому, господар квартири виявив сліди незаконного проникнення до свого приміщення сторонніх осіб;
- громадянин, їдучи повз військову базу, помітив чоловіка, який фотографував літаки;
- хлопця затримали працівники поліції й протягом 12 годин протримали в райвідділі, не пояснюючи причин затримання;
- громадянка З. була звільнена з роботи під час декретної відпустки;
- юнакові відмовили у відстрочці від призову на строкову військову службу, на якій він наполягав.

18. Розв'яжіть задачу: $(Г:Г) \times Б = В - А$, коли:

А – термін, на який призначаються судді Конституційного Суду України (КСУ); Б – кількість суддів КСУ, що призначаються ВРУ; В – мінімальна кількість народних депутатів, що мають право на конституційне подання до КСУ; Г – кількість суддів КСУ; Г – кількість сторін, що призначають суддів КСУ.

19. Про які підрозділи поліції йдеться? Прокоментуйте текст згідно із Законом України «Про Національну поліцію».

- а) у результаті розслідування працівниками поліції було знешкоджено і затримано особу, що скоїла подвійне вбивство;
- б) поліцейський патруль затримав поблизу кінотеатру групу підлітків, які перебували у нетверезому стані і образливо чіплялися до перехожих;
- в) у приміщенні залу очікування аеропорту поліцейським було затримано гр. А., що намагався викрасти валізу гр. Л., про що було складено протокол у відділенні;
- г) за значне перевищення швидкості водія автомобіля зупинив інспектор поліції;
- г) на вході до приміщення обласної державної адміністрації черговий поліцейський надає дозвіл на вхід лише громадянам, що мають посвідчення особи;
- д) для підсилення забезпечення порядку на виступі відомої західної рок-групи начальником обласного управління поліції на стадіон було направлено загін спецпризначенців;
- е) Інспектор районного відділу поліції міста проводить розслідування із злочину, скоєному громадянами В. (16 років), К. (20 років) і Б. (17 років).

20. Громадянин Ш. закінчив юридичний факультет університету. *Що йому потрібно зробити, аби влаштуватися на роботу:* а) адвокатом; б) нотаріусом. Відповідь обґрунтуйте, посилаючись на чинне законодавство.

21. *Складіть список додаткової літератури до питання «Нотаріат в Україні».*

22. *Знайдіть помилки у тексті:* Адвокатура – державний правоохоронний орган, який сприяє захисту прав, свобод та інтересів громадян України і надає їм іншу юридичну допомогу. Відповідь обґрунтуйте, посилаючись на чинне законодавство.

23. *Складіть список додаткової літератури до питання «Органи юстиції України».*

24. *Складіть список додаткової літератури до питання «Конституційний суд України».*

25. *Складіть список додаткової літератури до питання «Адвокатура в Україні».*

26. *За наведеними прикладами визначте, який суд повинен розглядати ці справи:*

- а) жінка бажає розлучитися з чоловіком;
- б) юнака обвинувачують у скоєнні пограбування;
- в) Верховна Рада АРК прийняла рішення про створення Збройних Сил АРК;
- г) залізницею під час перевезення вантажу фірми втрачено його частину;
- г) Пенсійний Фонд України не здійснив індексацію пенсій пільговим категоріям.

27. *Розташуйте зазначені етапи розгляду цивільної справи судом першої інстанції згідно з процедурою в порядку черговості:*

- а) судові дебати;
- б) дослідження доказів;
- в) заслуховування сторін;
- г) підготовка судом рішення у справі у нарадчій кімнаті;
- г) повернення суду у зал засідань та оголошення рішення;
- д) доповідь у суді.

28. *Заповніть таблицю:*

Критерії порівняння	Конституційний Суд України	Суди загальної юрисдикції	
		Загальні	Спеціалізовані
компетенція			
кому належить право звернення			
кількість судів			
вимоги до суддів			
порядок призначення суддів			

29. *За наведеними прикладами визначте, який суд повинен розглядати ці справи:*

- а) підприємець прийшов уранці на роботу і виявив в полиці свого магазину практично порожніми, а двері зламаними;
- б) громадянин у магазині купив телевізор, який вийшов із ладу через два дні. Магазин відмовився здійснити обмін телевізора на вимогу покупця;
- в) Верховна Рада України вважає, що Указ Президента України суперечить конституційним нормам;
- г) неповнолітнього хлопця затримали працівники поліції протягом доби, нічого не повідомивши батькам. При цьому хлопець отримав нервовий шок;
- г) Полтавська міська Рада прийняла рішення про заборону неповнолітнім віком до 16 років перебувати на вулиці після 23 години. Молодіжна організація вважає це рішення незаконним.

30. *Заповніть таблицю:*

Функції органів прокуратури	У чому полягає виконання функції

Високий рівень:

I. Виконайте завдання:

1. Поясніть вислів: «У правосудді не можна відмовляти нікому». Чи закріплений він у вигляді норми права в українському законодавстві? Обґрунтуйте, посилаючись на джерела права.
2. Виконайте реферат на тему «Судова реформа в Україні».
3. Виявіть відмінності між адміністративним провадженням і особливостями кримінального та цивільного процесу.
4. Обґрунтуйте свою точку зору з наступного питання і викладіть її у формі есе: «Переваги та недоліки суду присяжних».
5. Використовуючи матеріали ЗМІ, охарактеризуйте діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
6. Обґрунтуйте свою точку зору з наступного питання і викладіть її у формі есе: «Здобутки і прорахунки судової реформи в Україні».
7. Поміркуйте над такою проблемою: «Незалежність судової влади: міф чи реальність?». Викладіть свої думки у

формі есе.

8. Виконайте реферат на тему «Виконання судових рішень: теорія і практика».

9. Поміркуйте над такою проблемою: «Чи потрібен Україні суд присяжних?». Викладіть свої думки у формі есе.

10. Виконайте реферат на тему «Особливості судочинства в європейських країнах».

II. Зробіть юридичний аналіз ситуації:

11. Юнака на вулиці зупинив наряд міліції й запропонував пред'явити документи, вміст кишеней і сумки.

12. Дільничий пізно ввечері завітав до квартири і запропонував присутнім особам пред'явити документи, показати місце зберігання мисливської рушниці, яка господарем зареєстрована.

13. До шкільного класу завітала оперативно-слідча група, яка повідомила про проведення обшуку з метою виявлення вибухівки, що ніби-то тут прихована.

14. Дівчину (15 років) викликали до слідчого для допиту. Після його проведення дівчину було затримано і взято під варту як підозрювану в скоєнні злочину.

15. Галузева профспілка вирішила подати до суду позов на міністерство своєї галузі з приводу затримки виплати заробітної плати. Куди і як має подаватися позовна заява?

16. Службовою перевіркою було встановлено, що районний прокурор вступив у члени Ліберально-демократичної партії України (оновленої). Чи є правомірним рішення прокурора?

17. Громадянка Ш. звернулася до керуючого справами (секретаря) виконкому районної у місті ради депутатів із скаргою на тяганину у вирішенні житлового питання. Вона записалась до секретаря на особистий прийом і з'явилась туди у супроводі адвоката, якому доручила представляти свої інтереси. Але секретар виконкому відмовився розмовляти з адвокатом, заявивши, що розмову буде вести лише з громадянкою Ш. за відсутності інших осіб.

18. Прокурор одержав повідомлення з суду про час слухання кримінальної справи за обвинуваченням громадянина М. у пограбуванні ним громадянина С. У відповідь прокурор повідомив, що не зможе з'явитись до суду і підтримати державне обвинувачення, бо завантажений іншими справами, а його помічник перебуває у відпустці.

19. У процесі розслідування кримінальної справи слідчий прокуратури викликав на допит як свідка адвоката підсудного М., вимагаючи пояснень, чому після зустрічі з адвокатом його підзахисний відмовився від своїх показань, які давав раніше.

20. До міської прокуратури надійшла анонімна заява, в якій повідомлялось, що адвокат Ф. є сполучною ланкою між підсудним Б. і його співниками по злочинній організації і передає їм телефоном та через особисті зустрічі інформацію від підсудного Б. Прокурор міста у зв'язку з цим наказав встановити спостереження за адвокатом Ф. та здійснити прослуховування його телефонних розмов.

21. Під час розгляду у відкритому судовому засіданні цивільної справи суддя зробив зауваження присутньому в залі журналісту з приводу того, що той веде диктофонний запис, а це не передбачено правилами судочинства. Після повторної заборони запису, за розпорядженням судді, журналіста було видалено із залу судового засідання й оштрафовано.

22. Неповнолітні С, Л. (по 15 років) та К. (16 років) за попередньою змовою вчинили крадіжку громадського майна. Так, вони вкрали із секції «Юний технік» 2 магнітофони, DVD-плеєр, кілька моделей літаків. За клопотанням адміністрації школи, де вони навчалися, суд розглянув кримінальну справу в актовій залі школи. На цьому процесі були присутні вчителі, батьки, представники райвідділу освіти, учні.

23. Громадянин М. заявив у суді клопотання про виклик перекладача, зазначивши, що судочинство ведеться українською мовою, а він українську мову розуміє досить погано. Але суддя виніс ухвалу про відмову у задоволенні клопотання, мотивуючи своє рішення тим, що підсудний добре володіє російською мовою, і, у зв'язку з великою схожістю російської та української мов, необхідності в перекладачеві немає.

24. Прокурор розглянув скаргу громадянина Н. з приводу спричинення шкоди його майну громадянкою А. і роз'яснив заявникові, що йому потрібно звернутися з позовом для вирішення цієї справи до суду. Але це рішення прокурора громадянин Н. оскаржив до вищестоящего прокурора. Як слід вирішити прокуророві цю скаргу громадянина Н.?

25. Приватне підприємство «Прометей», в особі його директора громадянина К., звернулося до Конституційного Суду України (КСУ) із зверненням дати юридичну оцінку ряду указів Президента України, що стосуються підприємницької діяльності.

26. Київський районний суд м. Полтава розглянув справу про вчинення громадянином В. крадіжки. 12 вересня було винесено вирок, яким В. було визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК України, та засуджено на 1 рік позбавлення волі. В. з таким вирокком суду не погодився і 1 жовтня звернувся з апеляційною скаргою до Полтавського обласного суду.

27. Кабінет Міністрів України висунув кандидатуру на посаду судді Конституційного Суду України особи, яка є громадянином України, 38 років, має вищу юридичну освіту, стаж роботи суддею районного суду 12 років, проживає в Україні протягом 10 останніх років, володіє розмовною українською мовою.

28. а) На засіданні Ради Національної Безпеки та Оборони України розглядалося питання про призначення суддів Конституційного Суду України. В числі інших було запропоновано кандидатуру Петренка - громадянина України віком 35 років, що має стаж роботи 8 років та володіє державною мовою;

б) ТОВ «Буг», зареєстроване у Хмельницькому, вважає, що ПП «Ерудит», зареєстроване у Києві, порушило укладений між ними договір. До якого суду і в якому місті має право звернутися ТОВ «Буг»?

29. а) Громадянин України звернувся до Конституційного Суду України з проханням розглянути його справу, оскільки він незадоволений із рішенням міського та апеляційного судів.

б) Президент України вперше призначив суддею міського суду особу, якій 29 років, має вищу юридичну освіту, стаж роботи у податковій поліції 2 роки, проживає в Україні з народження та володіє державною мовою.

30. а) Із конституційним поданням до Конституційного Суду України звернулося 55 народних депутатів; б) Троє цивільних осіб та двоє військовослужбовців вчинили злісне хуліганство і були затримані працівниками поліції. Який суд має розглядати цю справу?

ТЕМА 4. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО УКРАЇНИ
ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ, ВИНЕСЕНІ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

1. Поняття державного управління та співвідношення його з виконавчою владою
2. Поняття державної служби.
3. Основи адміністративного процесу.
4. Проведення у справах про адміністративні правопорушення.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Скласти термінологічний словник до теми.

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Що є предметом адміністративного права?
2. Яким методом регулюються адміністративно-правові відносини?
3. Хто є суб'єктами адміністративно-правових відносин?
4. Що називають державною службою?
5. Що таке адміністративне правопорушення?
6. Хто є суб'єктами адміністративної відповідальності?
7. У чому полягає адміністративна відповідальність?
8. Які Ви знаєте види адміністративних стягнень?
9. Які органи (посадові особи) розглядають справи про адміністративні правопорушення?
10. Які існують обставини, що виключають адміністративну відповідальність?

Тести

1. Нормами адміністративного права регулюються відносини:
  - а) пов'язані зі злочином і покаранням;
  - б) у сфері державного управління;
  - в) між державою і платниками податків;
  - г) між орендодавцем і орендарем.
2. Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачені такі види адміністративних стягнень:
  - а) догана;
  - б) неустойка;
  - в) виправні роботи;
  - г) звільнення.
3. Справи про адміністративні правопорушення мають право розглядати:
  - а) комісії з трудових спорів;
  - б) виконкоми селищних і сільських рад;
  - в) господарські суди;
  - г) Конституційний Суд України.
4. Адміністративний арешт не застосовується до:
  - а) осіб віком до 19 років;
  - б) пенсіонерів;
  - в) вагітних жінок;
  - г) інвалідів III групи.
5. Вік особи, яка підлягає адміністративній відповідальності:
  - а) 14 років;
  - б) 15 років;
  - в) 16 років;
  - г) 18 років.
6. Термін, на який призначається адміністративний арешт, становить:
  - а) 5 днів;
  - б) 10 днів;
  - в) 15 днів;
  - г) 20 днів.
7. Вид стягнення, який застосовується до неповнолітніх:
  - а) штраф;
  - б) виправні роботи;
  - в) адміністративний арешт;
  - г) публічне вибачення.
8. Адміністративне стягнення накладається з дня вчинення проступку не пізніше як через:
  - а) 1 місяць;
  - б) 2 місяці;
  - в) 3 місяці;
  - г) 6 місяців.
9. Вкажіть ознаку, яка характеризує адміністративний проступок:
  - а) протиправність дії або бездіяльності;
  - б) усвідомлена мета;
  - в) наявність зв'язку між діянням і наслідками;
  - г) наявність шкідливих збитків діянню.
10. Адміністративне стягнення, яке може виступати як додаткове:
  - а) громадські роботи;
  - б) позбавлення спеціального права;
  - в) догана;
  - г) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям або предметом вчинення проступку.

Завдання

Достатній рівень:

1. Назначте, посилаючись на чинне законодавство, за яке з названих правопорушень настає адміністративна відповідальність:

- а) запізнення на роботу;
- б) самовільне випалювання сухої рослинності або її залишків;
- в) вигул бультер'єра без намордника у невстановленому місці;
- г) поява на робочому місці в стані сп'яніння;
- д) порушення правил користування бібліотечним фондом;
- е) безквитковий проїзд у транспорті;
- є) неправильне паркування автомобіля;
- ж) перехід пішоходом дороги у невстановленому місці;
- з) самовільне зайняття земельної ділянки;

- і) порушення правил пожежної безпеки.
2. Складіть протокол про адміністративне правопорушення за участю неповнолітніх осіб (наприклад, дрібне хуліганство).
3. Розв'яжіть задачу: $Ax + B - \Gamma = \Gamma - D$, де:
- A – максимальний термін адміністративного арешту; B – максимальний термін застосування такого адміністративного стягнення, як позбавлення спеціального права; Γ – кількість адміністративних стягнень; Γ – кількість адміністративних стягнень, які призначаються виключно за рішенням суду; Γ – максимальна вартість суми крадіжки, яка визнається дрібною; D – загальний термін розгляду і вирішення звернень громадян.
4. Посилаючись на законодавство, вкажіть, які з перерахованих органів наділені правом легалізації об'єднань громадян:
- Міністерство юстиції.
  - Міністерство внутрішніх справ.
  - Міністерство праці.
  - Міністерство в справах молоді і спорту.
  - Обласна державна адміністрація.
  - Районний суд.
  - Виконавчий комітет міської Ради народних депутатів.
  - Районна Рада народних депутатів.
  - Прокуратура.
  - Управління юстиції м. Севастополя.
5. Поясніть, чому і які види адміністративних стягнень можуть застосовувати лише суди?

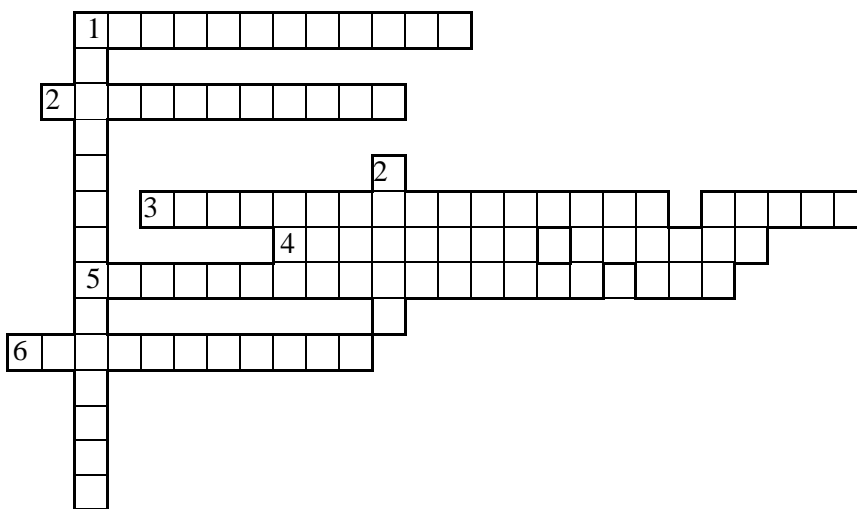
6. Розв'яжіть кросворд:

Питання по-горизонталі:

1. Адміністративне стягнення, яке носить характер морального осуду правопорушника.
2. Сукупність предметів відання, прав і обов'язків, якими наділений той чи інший державний орган або посадова особа.
3. Вид адміністративного стягнення.
4. Вид адміністративного стягнення.
5. Рішення органу державного управління з конкретного питання.
6. Примусова безоплатна передача майна у власність держави.

Питання по-вертикалі:

1. Ознака адміністративного правопорушення.
2. Вид адміністративного стягнення.

7. Перед Вами 12 тверджень. Визначте, чи є серед них помилкові? Відповідь обґрунтуйте:

- Усі особи, які претендують на зайняття посади державного службовця, повинні подати відомості про нерухоме та цінне рухоме майно, вклади в банках і цінні папери.
- До державних службовців можуть застосовуватися тільки ті дисциплінарні стягнення, які передбачені Законом «Про державну службу».
- Державний службовець не має права працювати за сумісництвом.
- При прийнятті на державну службу може встановлюватися стажування терміном до 2 місяців.
- Граничний вік перебування на держслужбі однаковий для всіх осіб.
- Існує 8 основних категорій державних службовців і встановлюється 10 рангів держслужбовців. Ранги присвоюються незалежно від категорії.
- Усі ранги державним службовцям присвоюються КМУ.
- Державна служба припиняється тільки на підставах, передбачених Кодексом законів про працю України.
- Рішення про прийняття відставки державного службовця або відмову в ній приймається у 10-денний термін.
- У разі відставки державного службовця йому призначається пенсія з дня прийняття відставки.
- Скорочення бюджетних асигнувань може бути підставою для зменшення посадових окладів держслужбовців, але не більше 10 %.
- Тривалість відсторонення від виконання повноважень за посадою не повинна перевищувати 1 місяця.

8. За скоєння адмінпроступку о 22²⁰ до громадянина С. було застосовано адміністративне затримання. Які документи повинні бути складені при цьому? До якого часу громадянина С. повинні відпустити?
9. Вписавши слова по-горизонталі, складіть кросворд з понять і категорій теми «Адміністративне право»:

									П										
									Р										
									А										
									В										
									О										
									З										
									Н										
									А										
									В										
									С										
									Т										
									В										
									О										

10. Громадянин В., який раніше вчинив злочин - крадіжку державного майна, та громадянка В., що мала дитину у віці 7 місяців, займались заготівлею з метою збуту радіоактивно забруднених понад допустимий рівень ковбасних та молочних виробів. Назвіть обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність за це правопорушення.
11. Визначте, в якому випадку слід застосувати адміністративне стягнення:
- Громадянин В. пошкодив у лісовому розсаднику кілька лісових культур.
  - Громадянин Р. здійснив незаконну порубку чагарників у заповіднику.
  - Громадянин Н. здійснив незаконну порубку дерев у лісі, що не заподіяло істотної шкоди.
  - Громадянин Г. порушив правила полювання.
  - Громадянин Ц. полював на птахів, занесених до Червоної книги України.
  - Громадянин Ш. полював на одному з об'єктів природно-заповідного фонду без заподіяння істотної шкоди.
12. Уважно проаналізуйте розділ 11 Закону України «Про міліцію» та розділи 2 і 4 Кодексу України про адміністративні правопорушення, виберіть і класифікуйте по групах заходи адміністративного примусу, що передбачені цими нормативними актами. Відповідно до наведеної схеми виберіть заходи адміністративного попередження, заходи адміністративного припинення і адміністративні стягнення:

Штраф	Адміністративне стягнення	КУпАП, ст.ст.41 – 42

13. Розв'яжіть задачу: $A : B + B : G = (G + D) : E + E$, де:
- A – максимальний загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні громадянина (громадян);
  - B – термін, протягом якого осо-ба повинна сплатити адміністративний штраф;
  - B – максимальний відсоток відрахувань із заробітної плати при призначенні виправних робіт у адміністративному праві;
  - G – загальна кількість форм звернень громадян;
  - G – мінімальний вік, з якого настає адміністративна відповідальність;
  - D – строк, протягом якого накладається стягнення за скоєне адміністративне правопорушення;
  - E – максимальний за-гальний термін адміністративного затримання;
  - E – термін, на який призначаються виправні роботи.
- II. Підготуйте список додаткової літератури до питання:
- Суб'єкти адміністративного права.
  - Державне управління та напрями його реформування в Україні.
  - Ознаки та особливості адміністративної відповідальності.
  - Принципи і структура адміністративного процесу.
  - Боротьба з адміністративними правопорушеннями.
  - Проблема кодифікації адміністративного права.
  - Правовий статус державних службовців.
  - Правові аспекти адміністративної реформи в Україні.
  - Проведення у справах про адміністративні правопорушення.
  - Адміністративні правовідносини.
- III. Складіть план до питання:
- Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення.
  - Джерела адміністративного права.
  - Система адміністративного права України.
  - Методи державного управління та їх класифікація.
  - Адміністративна правоздатність і дієздатність.
  - Особливості адміністративно-правового статусу посадових осіб.
  - Адміністративні стягнення.

Високий рівень:

I. Зробіть юридичний аналіз ситуації:

1. Голова Волинської обласної держадміністрації видав рішення про дострокове звільнення з посади голову держадміністрації Локачинського району за порушення останнім рішень Кабінету Міністрів України. Здійснить юридичний аналіз ситуації.
2. Державною адміністрацією Жашківського району Черкаської області підготовлені і подані на затвердження районної Ради народних депутатів Правила торгівлі на ринку.
Чи правомірні дії державної адміністрації? Яким нормативним документом визначається компетенція державної адміністрації щодо затвердження правил, за порушення яких передбачена адміністративна відповідальність?
3. Члени громадської організації, діяльність якої тимчасово була заборонена, звернулися до легалізаційного органу з клопотанням про поновлення діяльності організації у повному обсязі, тому що причини, які були підставою для цієї заборони, усунені.
Якими повинні бути дії легалізуючого органу?
4. Державною адміністрацією Буринського району Сумської області відмовлено у реєстрації молодіжної громадської організації на тій підставі, що її статут передбачає членство в ній при досягненні тринадцятирічного віку.
Чи правомірне це рішення? Відповідь обґрунтуйте.
5. Громадська організація «Злагода» подала до податкової інспекції перевернуті дані про свої витрати і прибутки. Виявивши ці факти, податкова інспекція прийняла рішення про накладення на громадську організацію стягнення згідно ст.30 Закону «Про об'єднання громадян» і попередила її керівників, що при повторному порушенні фінансової дисципліни заборонить діяльність організації на 6 місяців.
Здійснить юридичний аналіз ситуації.
6. При оформленні на роботу гр. Приходька А.Г. працівник відділу кадрів заводу «Залив» вимагав від нього вказати в офіційних документах, чи є він членом якої-небудь політичної партії.
Чи правомірні вимоги працівника відділу кадрів?
7. Виконавчий комітет сільської Ради народних депутатів звернувся в районний суд з поданням відносно громадської організації «Гуманітарні контакти», яка функціонує на його території. У документі зазначались факти систематичного грубого порушення організацією Закону «Про об'єднання громадян» і містилось прохання розглянути питання про її примусовий розпуск на підставі цього закону.
Якою повинна бути реакція суду на подання виконавчого комітету?
8. Неповнолітні О. (16 років) та С. (17 років) під час перегляду фільму у кінотеатрі випили вино і під впливом алкоголю почали чеплятися до громадян, що сиділи перед ними, вживаючи нецензурну лексику. Як слід кваліфікувати їхні дії? Які стягнення можуть бути застосовані до них?
9. Під час футбольного матчу, після несправедливого пенальті у ворота своєї команди, вболівальники влаштували бійку на стадіоні. Визначте ознаки та склад адміністративного правопорушення (проступку).
10. Під час концерту популярної рок-групи група фанатів (16-17 років) у відповідь на неодноразові зауваження поліцейських, вступила у бійку із працівниками правоохоронних органів.
Вкажіть ознаки адміністративного проступку, обставини, що пом'якшують та обтяжують відповідальність.
11. Працівники ДА1 зупинили водія, який був без шолома і керував мотоциклом у нетверезому стані. Визначте склад адміністративного проступку. Які стягнення можуть бути застосовані до водія?
12. Неповнолітній Юрко (17 років) пообіцяв своєму товаришу Антону (16 років) принести у міський парк відпочинку мисливську гвинтівку батька і постріляти з неї. Коли Юрко чекав Антона, його було затримано нарядом поліції.
Як кваліфікувати дії Юрка? Яке стягнення може бути застосоване до нього?
Чи буде притягнутий до відповідальності його батько?
13. Пізно ввечері у дворі багатоповерхового будинку група підлітків (16-17 років) про щось дуже голосно сперечалася, розмахуючи один перед одним руками. У цей час повз них проходили працівники кримінальної поліції у справах неповнолітніх, які затримали всю групу підлітків, доставили їх у найближчий відділ міліції, де було складено протокол за скоєння адміністративного проступку – порушення громадського порядку. Оскільки неповнолітні вже притягувалися до адміністративної відповідальності, то на основі складеного протоколу начальник поліції прийняв рішення про адміністративний арешт хлопців на 20 діб та накладення на них штрафу. Проаналізуйте ситуацію. Чи правильно було прийнято рішення? Знайдіть помилки.
14. Громадянина Василя Орлова та його сина Вадима (13 р.) було затримано на надувному човні посередині озера рибінспектором, коли вони зі сітки витягували рибу. Вкажіть склад адміністративного правопорушення. Які адміністративні стягнення можуть бути застосовані?
15. Шістнадцятилітнього Петра було затримано охоронцем у супермаркеті під час спроби вкрасти дві пляшки пива. Хлопця доставили у відділ поліції, де його було допитано, а після цього накладено інспектором штраф у 50 гривень і відпущено додому. Які порушення працівниками поліції було допущено? Як кваліфікувати дії Петра?
16. Учні школи (14 років) святкували день народження товариша у нього вдома (батьки його перебували на дачі). О 23²⁰ діти вийшли на балкон і голосно почали співати. На зауваження сусідів ніяк не реагували. Тоді один із сусідів зателефонував до поліції і повідомив про ситуацію, що склалася.
Як її вирішити? Яку відповідь сусід отримає у поліції? Чи скоїли неповнолітні адміністративне правопорушення?
17. Неповнолітнього Макара К. (13 років) було затримано контролером у тролейбусі, коли хлопець пред'явив посвідчення громадянина, що постраждав внаслідок чорнобильської катастрофи, яке виявилось фальшивим (хлопець виготовив його сам за допомогою оргтехніки).
Як кваліфікувати дії Макара? Які правові наслідки правопорушення?
18. Водій транспортного підприємства Щ., здійснюючі міжміський рейс по маршруту Харків – Київ, вибився з графіку руху через незначний ремонт мікроавтобуса. Майже всі місця в мікроавтобусі були зайняті ще з Харкова, пасажирів поспішали до столиці і дуже обурювалися з приводу запізнення. Водій Щ. зателефонував на автовокзал у Полтаву, повідомив про ситуацію і з'ясував, що за годину до прибуття ніхто білетів на його рейс не брав. Водій

вирішив не заїжджати на полтавський автовокзал і зекономити час. Диспетчер автовокзалу особисто розмовляла з Щ., з'ясувала про відсутність продажу білетів на цей рейс, і тому вирішила нічого не повідомляти по гучномовцю. Директор автовокзалу, не почувши звичної об'яви, почав з'ясовувати ситуацію і викликав диспетчера до кабінету. Працівниця своєї провини не визнавала і в усьому звинуватила водія Щ. Жодних скарг від пасажирів на вокзалі у Полтаві та від пасажирів, яких водій своєчасно доправив у Київ, не надходило.

19. Громадянка Лисиця влаштувалася продавцем у продуктивний магазин, власником якого був її родич громадянин Вовк. Взимку продавчиня занедужала, попередивши родича і одержавши його згоду, закрила магазин і після обіду пішла додому. Наступного дня до власника завітали працівники податкової, з'ясувалося, що ввечері вони приходили перевіряти порядок здавання виторгу, але магазин був зачинений. Вовк намагався все виправдати несподіваною хворобою Лисиці та своєю недосвідченістю у торгівельному бізнесі. Інспектор податкової Ведмеденко був неблаганний та оштрафував власника магазину. Через півроку, вже влітку громадянка Лисиця, просидівши півдня майже без покупців, закрила магазин та пішла додому збирати речі, бо наступного дня в неї починалася відпустка і вона від'їздила до Криму. За три останні дні роботи вона вторгувала менше однієї десятої звичного виторгу, тому вирішила, що віддасть цю незначну суму родичу особисто. Але на ранок її зателефонував розлючений Вовк і повідомив про черговий конфлікт з інспектором податкової Ведмеденком.

20. Під час спільного рейду служби санветконтролю та громадської організації споживачів на місцевому ринку виявили цілу групу громадян, які біля центрального входу продавали гриби. Перевірка показала, що у декількох громадян в кошиках були по 2-3 отруйні гриби, а перевірка двох відер грибів громадянки Брехуненко показала, що вони їстівні, але з підвищеним радіоактивним фоном. Коли гриби почали вилучати громадянка Брехуненко зчинила скандал, брутально лаяла перевіряючих та ще й зламала дозиметр одного з них, не давала скласти протокол, погрожувала зв'язками з керівництвом ринку. Обурені перевіряючі викликали поліцію.

21. Громадянка Д., яка працює старшим лаборантом на одній з кафедр місцевого університету, звернулася за консультацією до юриста. Ситуація наступна: батько студентки Н., яка захворіла, прийшов на кафедру за завданнями для доньки. Д. все йому пояснила, підготувала три методички та збірник завдань, але виявилось, що читацький квиток дочки батько забув вдома. Він дуже поспішав і попросив прийняти у заставу свій паспорт. Д. погодилась, але просила повернути матеріали якомога швидше. Паспорт вона поклала біля себе на столі. Батько з'явився тільки після обіду, поспішав ще більше, кинув матеріали на стіл і зачепив ними чашку з кавою, яка пролилася на його ж паспорт і суттєво пошкодила документ. Він почав кричати і ображати Д. Сказав, що напише заяву в міліцію і повідомить, що вона порушує закон і псує людям документи. Д. розгубилась, вона не зрозуміла про які порушення їй говорилося, вважала себе потерпілою від такого нахабства і звернулася за консультацією до юриста. Як розв'яжеться ця ситуація?

22. Громадянин Пупко вирішив бурхливо «по-дорослому» відзначити своє 15-річчя. Через два дні після святкування з родиною він запросив своїх приятелів, взяв гроші, які йому подарували родичі, і пішов з компанією у нічний клуб. Всі його приятелі були однолітками, але з ними пішов старший брат одного з хлопців, якому вже виповнилося 18 років. Повертаючись з клубу о другій ночі хлопці вирішили ще посидіти у дворі. По дорозі зайшли в цілодобовий магазин, і Пупко придбав дві пляшки горілки, пиво, цигарки. Компанія розмістилася у сусідньому дворі, почала розпивати алкогольні напої, голосно кричати та співати. Мешканці будинку негайно викликали поліцію, а одна з громадянок впізнала сина Пупків та подзвонила їм до дому. Батьки Пупка прибігли майже одночасно з приїздом поліції. Зчинився скандал, бо мати Пупка почала кричати, що її сина змусили викласти гроші та навмисно впоїли. А Пупко-старший лаявся з сусідами і всіляко їм погрожував за те, що викликали поліцію. Наряд поліції доправив у дільницю всіх учасників події: і родину Пупків, і компанію Пупка-молодшого.

23. Дільничний Хоробрий прийшов до громадянки Дрібної у зв'язку зі систематичними скаргами її сусідів по під'їзду: сморід з квартири, постійні гості-п'яниці. Він звинуватив її у виготовленні самогону, почав складати протокол про вилучення самогонного апарату. Дрібна дуже розлютилася, почала кричати, що це незаконно, бо вона виготовляє самогон виключно для власних потреб. В цей час в квартиру Дрібної постукали, то був місцевий п'яниця і хуліган, неодноразово судимий за крадіжки громадянин Шкодний. Він не побачив правоохоронця й почав домовлятися з Дрібною про пляшку самогону в борг. Коли ж побачив Хороброго, то спробував втекти, але йому завадили сусіди.

II. Виконайте реферати на тему:

24. Органи влади та місцевого самоврядування як суб'єкти адміністративного права.
25. Суб'єкти та основні стадії адміністративного процесу.
26. Адміністративно-правовий статус Президента України.
27. Громадяни як суб'єкти адміністративного права.
28. Адміністративний нагляд у сфері економіки.
29. Співвідношення державного управління та виконавчої влади в політико-правовому аспекті.
30. Відшкодування матеріальних збитків, які заподіяні адміністративним правопорушенням.

ТЕМА 5. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ, ВИНЕСЕНІ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

1. Загальна характеристика кримінального закону.
2. Кримінальна відповідальність та її підстави.
3. Обставини, що виключають злочинність діяння.
4. Особливості кримінального покарання неповнолітніх.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Скласти термінологічний словник до теми.

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Якою є структура Кримінального кодексу України?
2. Що таке злочин? На які види поділяються злочини залежно від ступеня тяжкості?
3. Що називається складом злочину?
4. Які види злочинного умислу і злочинної необережності Вам відомі?
5. Які обставини виключають злочинність діяння?
6. Що називається добровільною відмовою від доведення злочину до кінця?
7. Що таке співучасть у вчиненні злочину?
8. Які розрізняють форми співучасті у злочині?
9. Які види покарань передбачені Кримінальним кодексом?
10. Які види покарань застосовуються до неповнолітніх осіб?

Тести

1. Особи, які вчинили злочини на території України, підлягають кримінальній відповідальності:
  - а) за кримінальним законом тієї держави, громадянами якої вони є;
  - б) за Кримінальним кодексом України;
  - в) за ККУ або Кодексом про адміністративні правопорушення;
  - г) за кримінальним законом держави, яка зазнала найбільшої шкоди від злочину.
2. Суб'єкт злочину – це:
  - а) фізична осудна особа, яка вчинила злочин;
  - б) особа, на яку посягає злочин;
  - в) суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки і причинний зв'язок між ними;
  - г) внутрішня психічна сторона злочину, яка характеризується конкретною формою вини, мотивом і метою.
3. Злочини з формальним складом вважаються закінченими з моменту:
  - а) настання внаслідок злочинного діяння суспільно небезпечних наслідків;
  - б) вчинення злочинного діяння;
  - в) заподіяння тяжких тілесних ушкоджень;
  - г) встановлення особи злочинця.
4. Чинним Кримінальним кодексом України передбачені такі види покарань:
  - а) штраф;
  - б) смертна кара;
  - в) догана;
  - г) звільнення з роботи.
5. Неосудною вважається особа, яка:
  - а) під час вчинення злочину перебувала у стані алкогольного сп'яніння;
  - б) визнала себе винною і здійснила дійове каяття;
  - в) під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії і керувати ними;
  - г) під час вчинення злочину не могла усвідомлювати свої дії і керувати ними.
6. Вкажіть додатковий вид покарання:
  - а) виправні роботи;
  - б) конфіскація майна;
  - в) штраф;
  - г) арешт.
7. Згідно з КК України кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося:
  - а) 14 років;
  - б) 16 років;
  - в) 18 років;
  - г) 21 рік.
8. Підбурювачем є особа:
  - а) яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення злочину;
  - б) яка шляхом використання інших осіб вчинила злочин;
  - в) яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню злочину іншими співучасниками;
  - г) яка здійснювала технічне забезпечення вчинення злочину.
9. Довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, що вчинили злочин у віці:
  - а) до 14 років;
  - б) до 16 років;
  - в) до 18 років;
  - г) до 21 року.
10. В ККУ виділяють такі види замаху на злочин:
  - а) фізичний і психологічний;
  - б) активний і пасивний;
  - в) тяжкий і легкий;
  - г) закінчений і незакінчений.

Завдання

Достатній рівень:

I. Складіть список спеціальної літератури з теми:

1. Кримінальне законодавство європейських країн
2. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.
3. Скоєння кримінальних правопорушень неповнолітніми.

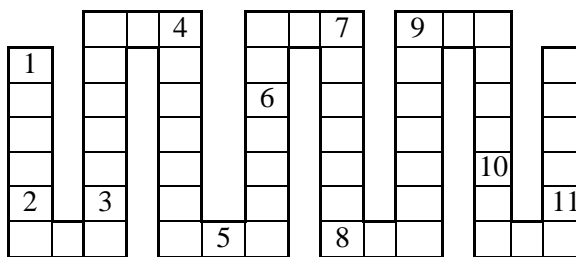
4. Скасування смертної кари в Україні.
5. Загальна характеристика господарських злочинів.
6. Злочинність у молодіжному середовищі.
7. Покарання в кримінальному законодавстві зарубіжних країн.
8. Злочини проти особи.
9. Кримінальний кодекс України 2001 р. та внесення змін до нього.
10. Злочини проти прав і свобод людини і громадянина.

II. Виконайте завдання:

11. Громадянин Шотландії одержав політичний притулок в Україні і оселився в Харкові. Згодом стало відомо, що у Глазго з необережності він спричинив тяжке тілесне ушкодження громадянину України. *Обґрунтуйте, чи повинна відповідати особа за КК України?*

12. *Розв'яжіть чайнворд:*

1. Стійке злочинне угруповання.
2. Фізична непричетність особи до злочину.
3. Міжнародна організація кримінальної поліції.
4. Прихована злочинність.
5. Стан людини, який характеризується сильними і глибокими переживаннями.
6. Політика залякування, насильства.
7. Випадок, коли особа здійснює злочин після засудження за раніше вчинений злочин.
8. Безглузде, варварське знищення культурних і матеріальних цінностей.
9. Види злочинів щодо об'єкту посягань.
10. Відповідність людських знань об'єктивній реальності.
11. Захід припинення, який полягає у взятті під варту звинуваченого.

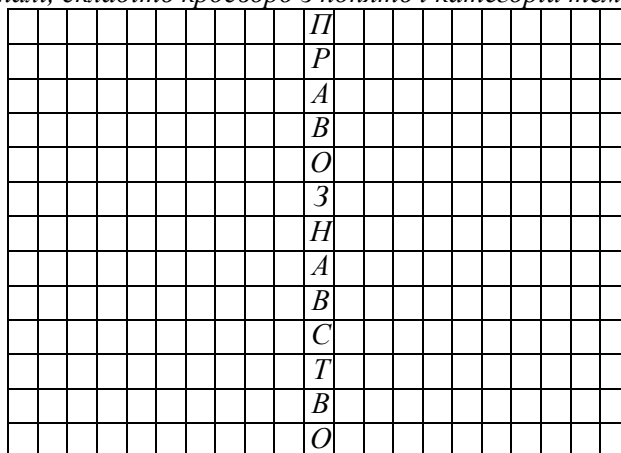

13. *Дайте розгорнуту відповідь на питання, посилаючись на законодавство: у яких випадках можуть бути застосовані умовне покарання, відстрочка від виконання вироку?*

14. *Заповніть порівняльну таблицю:*

Ознаки	Небхідна оборона	Крайня необхідність
Джерело небезпеки, яка відвертається		
Кому завдається шкода		
Розмір шкоди		
Право застосування		

15. *Вписавши слова по-горизонталі, складіть кросворд з понять і категорій теми «Кримінальне право»:*

16. *Поміркуйте над проблемою, чим було викликане скасування смертної кари в Україні: внутрішньодержавною потребою чи зовнішньополітичною доцільністю?*

17. *Назвіть види злочинів, які ви вважаєте найнебезпечнішими для держави, суспільства, людини. Свою думку обґрунтуйте.*

18. *Поясніть, що означає норма «закон зворотної сили не має».*

19. *Визначте, чи поширюється дія ККУ на:*

- а) територію посольства України в Конго;
- б) територію села в Полтавській області;
- в) літак американської авіакомпанії, який перебуває в аеропорту Бориспіль;
- г) громадянина Німеччини, який вчинив злочин на території України;
- д) громадянина України, який вчинив злочин на території Білорусії;

- е) іноземного громадянина, консула іншої країни, який вчинив злочин на території України;
- є) представника канадської торговельної фірми, громадянина України, який вчинив злочин на території України;
- ж) військовослужбовця Збройних Сил України, який вчинив злочин під час виконання миротворчої місії;
- з) посла України, який вчинив злочин на території іноземної держави;
- і) особу без громадянства, яка вчинила злочин проти громадянина на території Туреччини.

20. Поясніть, посилаючись на законодавство, чому закон вважає скоєння злочину групою більш небезпечним, ніж однією особою.

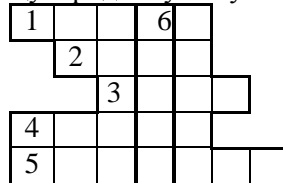
21. Розв'яжіть кросворд:

Питання по-горизонталі:

1. Свідок за давньоруським правом.
2. Знаряддя для тортур в Росії в XIV-XVIII ст.ст.
3. Грошовий штраф, що стягувався на користь князя в Київській Русі за вбивство вільної людини.
4. Розшук крадених речей за давньоруським правом.
5. Судове випробування в Київській Русі.

Питання по-вертикалі:

6. Нормативно-правовий акт, що має найвищу юридичну силу в Україні.

22. Викладіть свої міркування з проблеми, чи можливо побороти злочинність, застосовуючи жорстокіші покарання?

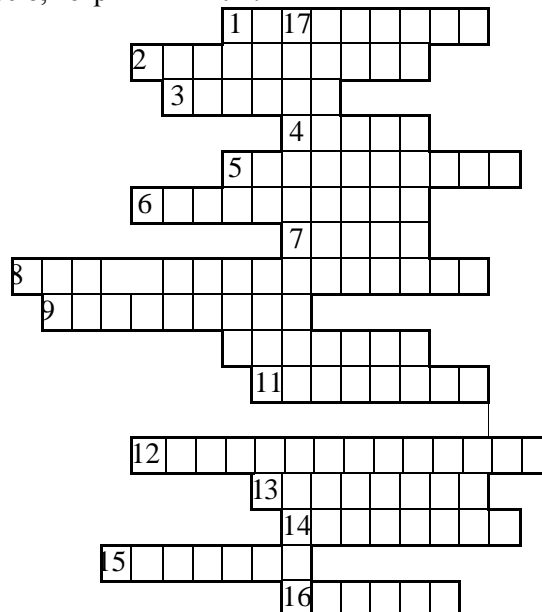
23. Розв'яжіть кросворд:

Питання по-горизонталі:

1. Захід примусу, що застосовується до особи, визнаної винною у вчиненні злочину.
2. Особа, яка умовляннями, погрозами схилила інших співучасників до вчинення злочину.
3. Суспільно небезпечне діяння, вчинене суб'єктом злочину.
4. Внутрішнє спонукання до злочину, психологічна причина злочину.
5. Умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину.
6. Вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями.
7. Тримання засудженого в умовах ізоляції.
8. Обов'язок особи, покладений на неї ККУ, не вчиняти злочини, а у разі виникнення – зазнати на собі впливу ККУ.
9. Здатність особи, яка вчиняє злочин, усвідомлювати характер своїх дій і вміння ними керувати.
10. Структурна складова норми Особливої частини ККУ, яка передбачає юридичні наслідки невиконання чи неналежного виконання правил поведінки.
11. Форма умислу, коли особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні наслідки, але легковажно розраховує на їх відвернення.
12. Забороненість діяння відповідною нормою ККУ.
13. Таємне викрадення чужого майна.
14. Повне або часткове звільнення від кримінальної відповідальності й покарання певної категорії осіб, винних у вчиненні злочинів.
15. Вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин.
16. Суспільні відносини, що охороняються нормами права та на які посягає злочинне діяння.

Питання по-вертикалі:

17. Сукупність правових норм, що встановлюють, які суспільно небезпечні діяння є злочинними та які види та межі покарань застосовуються до осіб, котрі їх вчинили.

24. Чи може особа без громадянства стати державним зрадником? Аргументуйте відповідь.

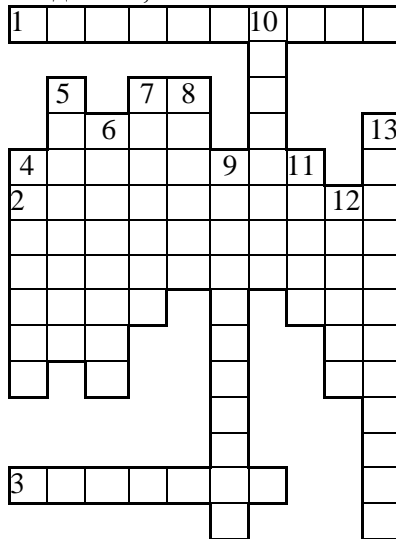
25. Розв'яжіть кросворд:

Питання по-горизонталі:

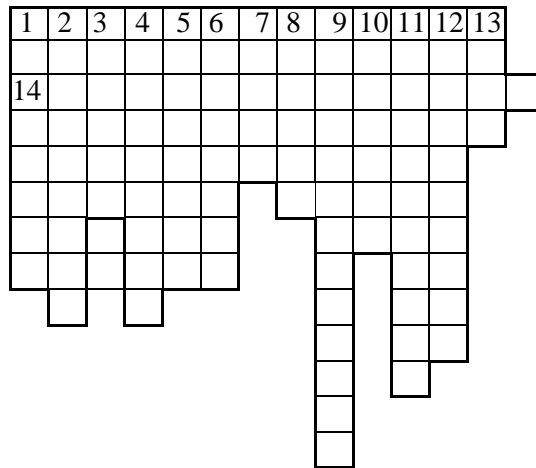
1. Спільна умисна участь двох осіб у вчиненні злочину.
2. Дослідницькі дії, які проводяться різними спеціалістами з метою встановлення істини.
3. Невинне завдання шкоди.

Питання по-вертикалі:

4. Випадок, коли особа здійснює злочин після засудження за раніше вчинений злочин.
5. Посадова особа, яка здійснює нагляд за точним виконанням законів.
6. Особа, яка надала допомогу у вчиненні злочину.
7. Римський юрист, який першим дав визначення злочину.
8. Законодавчий акт, що містить у систематизованому порядку норми права.
9. Особа, яка здійснювала керівництво вчиненням злочину.
10. Повне або часткове звільнення від кримінального покарання осіб, які вчинили злочин.
11. Постанова суду по кримінальній справі про винність і покарання або про виправдання підсудного.
12. Передбачена кримінальним законом суспільно-небезпечна дія або бездіяльність.
13. Встановлений у суспільстві порядок відносин, заснований на точному виконанні правових норм.

26. Розв'яжіть кросворд:

Питання по-вертикалі:

1. Військовий злочин, що характеризується умисним невиконанням наказу.
2. Одна з ознак злочину, що передбачає можливість застосування до особи, визнаної судом винною у вчиненні злочину, кримінального покарання.
3. Суспільно небезпечне діяння, вчинене суб'єктом злочину.
4. Стадія вчинення злочину.
5. Протиправне заподіяння смерті людині.
6. Вид кримінального покарання, роботи строком від 6 місяців до 2 років, які відбуває засуджена особа без позбавлення волі.
7. Грошове стягнення, що накладається судом у випадках і в межах, установлених кримінальним законодавством.
8. Відкрите викрадення чужого майна.
9. Особа, стосовно якої винесено постанову про притягнення її до участі у кримінальній справі.
10. Структурна частина кримінально-правової норми, що визначає вид та розмір покарання за злочин.
11. Медичний критерій неосудності, що проявляється в крайній нерозвиненості інтелекту з незворотнім пониженням розумової здібності через хворобу мозку, недоумство.
12. Частина кримінально-правової норми, яка описує стандарти забороненої поведінки певного виду, називає чи описує ознаки конкретного злочину.

13. Уявлення особи про бажаний результат, якого вона прагне, вчиняючи злочин.

Питання по-горизонталі:

14. Забороненість діяння відповідною нормою ККУ.

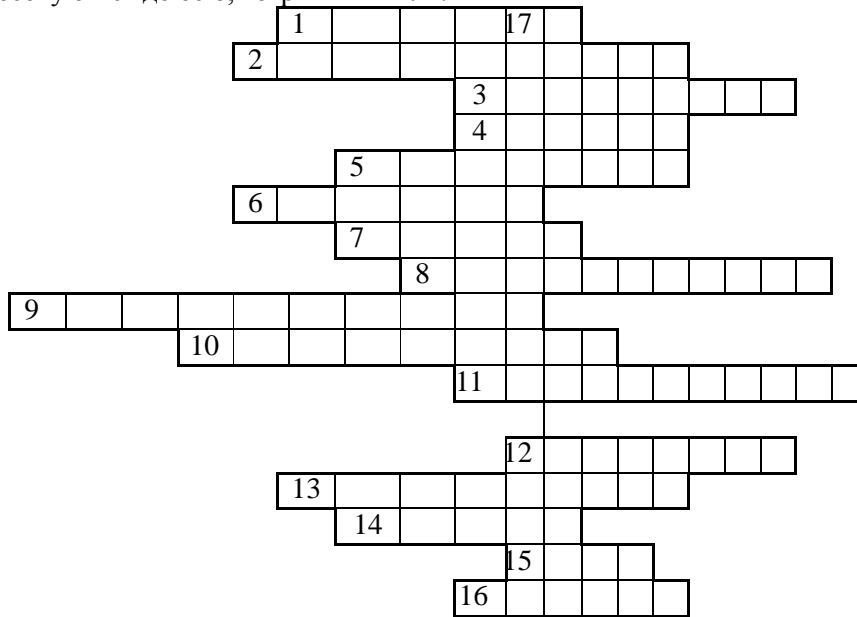
27. Розв'яжіть кросворд:

Питання по-горизонталі:

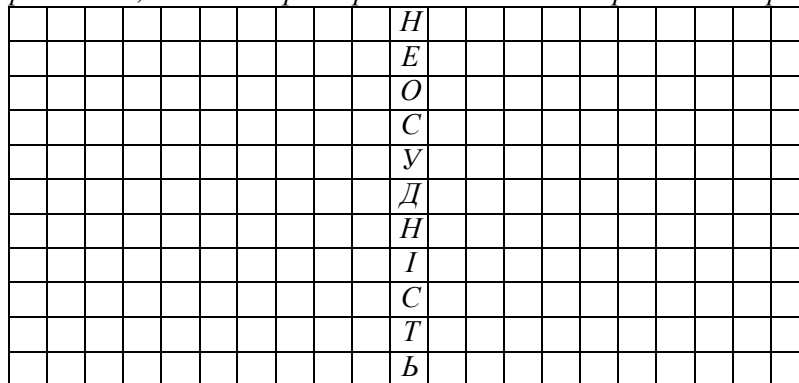
1. Деліктоздатна фізична особа, котра вчинила правопорушення.
2. Співучасник злочину.
3. Вимога передачі чужого майна з погрозою насильства.
4. Форма вини.
5. Вид повного або часткового звільнення від покарання.
6. Суспільно небезпечне діяння, вчинене суб'єктом злочину.
7. Вид покарання, що застосовується у вигляді грошового стягнення.
8. Грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом.
9. Умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні злочину.
10. Стадія вчинення злочину.
11. Психічний стан особи, за якого вона неспроможна внаслідок хворобливого стану психіки усвідомлювати свої дії або керувати ними в момент вчинення злочину.
12. Співучасник злочину.
13. Захід примусу, що застосовується до особи, визнаної винною у вчиненні злочину.
14. Стадія вчинення злочину.
15. Психічне ставлення особи до вчинюваного діяння.
16. Заволодіння чужим майном шляхом нападу, в ході якого застосовується насильство.

Питання по-вертикалі:

17. Сукупність правових норм, що встановлюють, які суспільно небезпечні діяння є злочинними та які види та межі покарань застосовуються до осіб, котрі їх вчинили.

28. Вписавши слова по-горизонталі, складіть кросворд з понять і категорій теми «Кримінальне право»:

29. Як ви ставитеся до введення застави у кримінально-процесуальному праві? Обґрунтуйте свою думку.

30. Складіть чайнворд з основних понять і категорій теми «Кримінальне право».

Високий рівень:

Зробіть юридичний аналіз ситуації:

1. Під час розвантаження хімічних речовин громадянин М. надихався пилом хімікатів. Прийшовши додому він відчув, що його переслідує якесь страховисько. Через деякий час галюцинації зникли, але потім відновилися у

вигляді кількох страховиськ. Тоді М. зарядив мисливську рушницю, що належала йому, та приготувався до відбиття нападу. У цей час хтось відкрив двері та увійшов у дім. М. вистрелив і смертельно поранив свого рідного брата, який приїхав у гості.

2. Рано вранці робітник геологорозвідувальної партії В. вийшов до річки. Здавалося всі геологи ще сплять, нічого не чути було і з будинку лісника, що стояв трохи вище по річці на її другому березі. Раптом за річкою в кущах він помітив крізь ранковий туман темний силует, затріщали кущі. «Ведмідь!» – подумав геолог, схопив з намету рушницю та вистрілів. Геологи, які прокинулися, перейшли на інший берег річки, але замість ведмеда знайшли пораненого лісника.

3. Після сварки у клубі нетверезі А., М. та П., озброївшись сокирами, стали ломитися в будинок до образника Д. Вони розбили шибки, погрозували підпалити будинок, почали ломитися у двері. Коли двері були вже майже розбиті, Д., попередивши нападників, вистрілів крізь двері з мисливської рушниці, що належала йому. А., зойкнувши, впав, коли його відтягли від дверей він вже не дихав. П. та М., відійшовши, продовжували кидати каміння та колоди у вікна дому, погрозували помстою. Д. вистрілів на звук, поранивши П. та перехожого С.

4. Під час проведення туристської подорожі в карельській тайзі Г. та П. пішли за дровами, але відійшли досить далеко від місця стоянки і заблукали. Їх блукання тайгою тривало три дні. Вони обходилися лише природною їжею та кількома кусками цукру, що були в них. На третій день вони натрапили на невеличку хатинку і, зламавши замок, увійшли до неї. Тут вони знайшли консерви, крупи та інші продукти, що допомогло їм відновити сили, а через два дні їх знайшов вертоліт, який після повідомлення їхніх товаришів про зникнення туристів у тайзі провадив пошук. Як виявилось пізніше, вони натрапили на склад продуктів геологічної партії, підготовлений до наступного сезону.

5. У селі Глушчиці вибухом двох артилерійських снарядів тяжко поранено 17 чоловік, двоє з них померло у лікарні. Як виявилось, рядовий М., збираючись у короткострокову відпустку додому, «прихопив» ящик з 18 снарядами. Приїхавши додому, поклав кілька з них до вогнища, вирішивши ознаменувати свій приїзд «салютом».

6. 17-річний Сергій М., працюючи на заводі, виготовив кілька саморобних фінських ножів і подарував їх своїм друзям-одноліткам Євгену Р. та Дмитру П. Дмитро постійно носив ніж із собою, пояснюючи це необхідністю захисту від можливого нападу хуліганів, а Євген поклав ніж вдома – він колекціонував різні види ножів.

7. До п'ятикласника Сергія М., який гуляв на вулиці, звернулася за допомогою незнайома жінка. Вона розповіла, що живе на першому поверсі, живе одна. Вийшла до сусідки, не взявши із собою ключа, а тепер не може потрапити додому, бо двері зачинилися. Вона просила допомогти їй – влізти до кімнати через квартиру і відкрити двері зсередини. Хлопець виконав прохання та зібрався йти додому, але з'явилася міліція і затримала його та жінку. Жінка, як виявилось, раніше була судима за крадіжки і тепер, переконавшись, що квартира замала для неї, використала хлопця для проникнення у квартиру.

8. 15-літні П. та В. під керівництвом раніше судимого Б. розбили вітрину магазину та викрали звідти імпорتنу техніку, яку потім сховали у свого знайомого Р. За два дні міліція затримала Р., який зізнався у скоєному та допоміг знайти сховані речі. П. та Р. – учні 10 класу, характеризуються позитивно. В. після закінчення 9 класу не працює і не навчається, узятий на облік в інспекції у справах неповнолітніх за дрібне хуліганство. Б. раніше судимий, працює на заводі. Суд оголосив вирок – Б., П., В. та Р. засуджені до трьох років позбавлення волі кожний.

9. Громадяни М. і Г. разом працювали на заготівлю сіна. Під час перерви вони жартували один з одним, а потім почали боротися. Під час боротьби Г. уперся головою в груди М. та спробував перекинути його через себе, той не піддався. Раптом Г. різко нахилив голову і одразу, збліднувши, впав. Як встановила експертиза, під час останнього зусилля стався перелом шийних хребців, від чого Г. помер.

10. Особливо небезпечний рецидивіст Шведов підмовив неповнолітніх Крупника (16 років), Ганжу (14 років) та Марченка (13 років) скоїти ряд крадіжок з квартир громадян. При цьому Крупник, Ганжа або Марченко проникали через вікно, передаючи викрадені речі Шведову.

11. Інспектори дорожньо-патрульної служби міліції звернули увагу на людей, що випивали у сквері. Їм було зроблено зауваження, але у відповідь почули лайку. Міліціонери спробували затримати порушників, але ті почали бійку з інспекторами. Викликаний наряд прийшов на допомогу та затримав порушників.

12. У родині відзначалося сімейне свято. Мати поклала дитину спати на ліжко між верхнім одягом запрошених та диванними подушками. До самого ранку у квартирі тривало свято, а потім стомлені батьки лягли спати. Вранці, стривожені довгим мовчанням дитини, батьки підійшли до ліжка. Дитина виявилася бездиханною. На думку експертів, вона задихнулася, опинившись під одягом гостей.

13. Ввечері біля станції метро «Шулявська» невідомий автомобіль збив громадянина С., який переходив вулицю позначену пішоходним переходом, та, не зупиняючись, поїхав далі. Перехожі кинулися на допомогу, але всіх випередив хлопець, який підбіг до постраждалого, що лежав на проїжджій частині, та, схопивши його шапку, швидко зник. Інші люди викликали «швидку допомогу» та перенесли С. на тротуар, а лікар, що опинився поруч, зупинив кровотечу.

14. Група хлопців – 16-річні Віктор (керівник групи), Олександр, Дмитро, 14-річний Ігор та 12-річні Михайло та Сергій – почали свою діяльність з викрадення у сусідній школі програвача. Потім викрали з шкільної їдальні близько 30 кг сосисок та ковбаси. При цьому вони не лише вкрали продукти, а й розкидали хліб, розлили молоко з розчавлених ними пакетів, побили посуд. Потім були й інші крадіжки. Аж поки їх не спіймали на гарячому на черговій справі.

15. Автолюбитель повертався додому трасою Харків-Київ на власному автомобілі «Ніва» з причепом. Увечері, втомившись, він зупинився на узбіччі. Через кілька хвилин до «Ниви» під'їхав КАМАЗ, з нього вийшли троє, не кажучи ані слова вони пострілами з пістолета пробрили передні колеса легковика і почали виймати речі з причепа. На хазяїна «Ниви» ніхто не звертав уваги, і він, скориставшись цим, непомітно дістав із заднього сидіння машини мисливський карабін, що лежав там, і відкрив вогонь по нападникам. Не бажаючи потрапити під кулю, грабіжники залишили місце пригоди. Наступного ранку до лікарні звернулася людина з важким вогнестрільним пораненням – ним виявився один із грабіжників, пізніше були затримані інші.

16. У ніч на неділю біля одного з барів М. Білої Церкви близько 20 молодих хлопців вчинили п'яну бійку. Зваживши на нечисленність наряду – лише три чоловіки – хлопці кинулися на поліцейських та, збивши з ніг, почали їх бити ногами. Один з патрульних зробив попереджувальний постріл, а коли це не допомогло, відкрив прицільний вогонь. Одного з нападників було вбито, а інші кинулися хто куди.
17. Громадянин Т. їхав на велосипеді вулицею. Раптом він втратив свідомість внаслідок серцевого нападу. Велосипед, продовжуючи рух і наїхав на пішохода С., що переходив вулицю на позначеному переході. Внаслідок наїзду С. отримав важкі поранення, потрапив у лікарню і велосипедист. Після одужання С. звернувся до суду з вимогою відшкодування витрат з боку Т.
18. До поліцейського, що чергував на станції метро «Хрещатик», звернувся 15-річний хлопець: у нього тільки-но в метро вкрали гаманець. Хлопець розповів прикмети крадія і через кілька хвилин поліцейський упізнав крадія та затримав його. У нього було знайдено гаманець, а також шприці та наркотики. Затриманий виявився тричі судимим.
19. Співробітники ДАІ зупинили на контрольному пункті біля українського кордону два автопоїзди МАЗів. Під час огляду в кузовах було виявлено велику кількість кольорового металу. Тоді супровідник запропонував інспекторам ДАІ 700 доларів США. Запросивши понятих, правоохоронці склали протокол.
20. Касир будівельного тресту Р. зустріла на вулиці циганку, яка пообіцяла за кілька хвилин зробити її щасливою. Але для цього ворожка попросила «позолотити ручку». Її слова подіяли подібно гіпнозу. Касир кинулася на роботу і взяла із службового сейфа усю готівку – понад 10000 грн. Почаклувавши над рукою, ворожка раптом зникла разом з грошима.
21. Пасажир М., зайшовши до вагону, поставив у купе дорожню сумку та вийшов покурити на перон. Скориставшись цим, Р. узяв сумку та непомічений вийшов з вагона. У сумці виявилось близько 3000 грн., кілька тисяч російських карбованців та деякі речі.
22. 15-річний учень школи М. вскочив до ліфта, двері якого вже закривалися, та погрожуючи ножом, вимагав у жінки серги. Жінка закричала, її крик почув чоловік. Коли двері ліфта відчинилися на восьмому поверсі, де живе жінка, нападник одразу отримав удар молотком по лобі від чоловіка постраждалої жінки і втратив свідомість. Поліція, яку було викликано, затримала порушника, що прийшов до тями.
23. Співробітники ДАІ зупинили для перевірки нові автомобілі «Волга», які рухалися з Москви до Одеси. Під час огляду машин було виявлено кілька бойових гранат Ф-1. Водії заявили, що придбали їх для захисту від можливих злочинців на дорозі.
24. В кинутому будинку були знайдені мертвими 18-річна Наталія Б. та 17-річний Юрій Ф. На тілі дівчини експерти нарахували близько 30 ножових ран. Швидко з'ясувалася і мета злочину – у дівчини зникли прикраси та сумочка з грошима, а з хлопця знято майже весь одяг.
25. Двоє безбілетних пасажирів відмовилися сплатити штраф контролерам. Коли контролери запропонували залишити салон тролейбуса, «зайці» зробили це, але й виштовхали контролера. А на зупинці порушники накинулися на контролерів і почали їх бити, застосовуючи при цьому каміння. Поліцейський, що опинився поруч, затримав безбілетників, які виявилися нетверезими.
26. У дитячому магазині «Колобок» несподівано спрацювала сигналізація. Отримавши сигнал, на місце пригоди прибула група швидкого реагування, готова до затримання небезпечних злочинців. Але застосовувати зброю не довелося. Грабіжниками виявилися два десятирічні п'ятикласники, які перед закриттям магазину сховалися під прилавком. Коли магазин було закрито, хлопці набрали іграшок на кількасот гривень та спробували зникнути, але спрацювала сигналізація.
27. Касир однієї з приватних фірм Л. звернулася у міліцію із заявою, що в неї викрадено 15000 грн. Виявилось, що близько 12 години до неї завітав її знайомий В. Двері до каси були відчинені, але у кімнаті нікого не було (касир на кілька хвилин вийшла до бухгалтерії). Скориставшись цим, В. прихопив гроші, що лежали на столі, та пішов. Через деякий час він був затриманий, повернув гроші, які заховав у своєму дворі.
28. Троє злочинців увірвалися до квартири Оксани М. і, погрожуючи пістолетом, почали вимагати гроші та коштовності. Раптом жінка зробила блискавичний рух, вибила зброю, важко поранивши при цьому одного з нападників, а інші, шоковані такою ситуацією, позадкували до дверей та кинулися навтіки. Коли прибула поліція, жінка передала охоронцям порядку свій трофей – пістолет ТТ.
29. Група молоді поблизу готелю «Ялта» протягом тривалого часу порушували громадський порядок, було завдано побої чоловіку, який зробив зауваження. Під час припинення цих дій нарядом поліції, що прибув за викликом, нетверезий юнак В. кинув під ноги співробітникам поліції бойову гранату із зірваною чекою. Але співробітник поліції влучним ударом ноги відкинув гранату у безпечне місце, де вона і вибухнула, не завдавши нікому шкоди.
30. 16-річний хлопець у день свого народження жорстоко побив свою однокласницю за те, що вона не захотіла з ним танцювати. Нанесені тілесні ушкодження призвели до розладу здоров'я потерпілої. Мати дівчини подала позов до суду на батьків хлопця про відшкодування матеріальних збитків за лікування та за нанесену моральну травму.

ТЕМА 6. ФІНАНСОВЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ, ВИНЕСЕНІ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

1. Податкова політика в Україні.
2. Податок з доходів фізичних осіб.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Скласти термінологічний словник до теми.

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Що є предметом фінансового права?
2. На які підгалузі поділяється фінансове право?
3. Які існують джерела фінансового права?
4. Що називають бюджетом?
5. Що є об'єктом оподаткування?
6. Кого називають платниками податків?
7. Які органи встановлюють та скасовують податки в Україні?
8. На які види поділяються податки залежно від об'єкта оподаткування?
9. Які місцеві податки і збори передбачені законом?
10. Які загальнодержавні податки і збори передбачені законом?

Тести

1. Нормами фінансового права регулюються відносини:
  - а) пов'язані зі злочином і покаранням;
  - б) у сфері державного управління;
  - в) між державою і платниками податків;
  - г) між орендодавцем і орендарем.
2. Система оподаткування – це:
  - а) сукупність державних органів, які збирають податки;
  - б) сукупність податків, зборів, інших платежів до бюджету та внесків у державні цільові фонди, що справляються в установленому законами порядку;
  - в) взаємовідносини податкових органів і платників податків;
  - г) сукупність законодавчих актів про оподаткування.
3. Фізичні особи, які не мають статусу підприємця, сплачують:
  - а) податок на додану вартість;
  - б) прибутковий податок;
  - в) акцизний збір;
  - г) комунальний податок.
4. Встановлення і скасування податків до державного бюджету і до державних цільових фондів здійснюється:
  - а) Кабінетом Міністрів України;
  - б) Державною податковою адміністрацією;
  - в) Верховною Радою України;
  - г) Президентом України.
5. Податкову систему України становить:
  - а) митні платежі і збори;
  - б) сукупність загальнодержавних та місцевих податків і зборів;
  - в) сукупність податків та зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та до державних цільових фондів;
  - г) сукупність комунальних податків, єдиного податку і податку на додану вартість.
6. Проект Державного бюджету на розгляд до Верховної Ради України подає:
  - а) Кабінет Міністрів України;
  - б) Президент України;
  - в) Міністерство фінансів;
  - г) Рахункова палата.
7. Суб'єктами фінансових правовідносин є:
  - а) лише держава та її органи влади;
  - б) фізичні, юридичні особи та держава в особі її органів;
  - в) підприємства, організації, бюджетні установи;
  - г) фізичні та юридичні особи.
8. Національний банк України є:
  - а) особливим центральним органом державного управління;
  - б) державним комітетом;
  - в) міністерством;
  - г) державною службою.
9. Встановлення, зміна чи відміна податків, їх ставок у компетенції:
  - а) Верховної Ради України;
  - б) Кабінету Міністрів України;
  - в) Міністерства фінансів України;
  - г) Державного казначейства.
10. Голова правління Національного банку України підзвітний:
  - а) Кабінету Міністрів України;
  - б) Верховній Раді України і Президенту України;
  - в) Міністерству фінансів України;
  - г) Президенту України.

Несвоєчасне подання податкової декларації	?
Суб'єкт правопорушення – фізична особа, яка займає посади, що підпадають під визначення суб'єктів корупційних діянь	?
Неподання у встановлені терміни податкової декларації	?
Зниження суми податкових зобов'язань, заявлених у податковій декларації	?
Арифметична або методологічна помилка в податковій декларації	?
Платника податків (Фіз. особу – посадовця) засуджено за скоєння злочину щодо ухилення від сплати податків	?
Відчуження платником податків активів, які перебувають у податковій заставі, без попередньої згоди податкового органу	?

9. Складіть розгорнутий план питання «Правовий режим неподаткових платежів до бюджету», дайте визначення його основним поняттям.

10. Заповніть таблицю «Етапи кошторисного процесу» (з посиланням на норми), використовуючи відповідні нормативні акти та навчальну літературу:

<i>Назва етапів</i>	<i>Зміст етапів</i>
1. Складання проектів кошторисів	
2. Розгляд і затвердження кошторисів	
3. Виконання кошторисів	
4. Відповідальність за порушення порядку виконання кошторисів	

II. Підготуйте електронний варіант презентації з питань:

1. Податкова політика в Україні.
2. Фізичні та юридичні особи як суб'єкти оподаткування.
3. Бюджет і бюджетна система.
4. Поняття податку та його види. Система оподаткування в Україні.
5. Законодавство України про банки і банківську діяльність.

III. Складіть тестові завдання до наступних питань:

1. Бюджет і бюджетна система.
2. Законодавство України про банки і банківську діяльність.
3. Поняття податку та його види. Система оподаткування в Україні.
4. Податкова політика в Україні.
5. Фізичні та юридичні особи як суб'єкти оподаткування.

IV. Зробіть підбірку додаткової літератури з визначеної проблеми:

1. Правовий статус та загальна характеристика діяльності Контрольно-ревізійного управління України.
2. Фінансова діяльність держави: історичні аспекти та світовий досвід.
3. Правові відносини України з іноземними державами і міжнародними фінансово-кредитними організаціями в галузі державного кредиту.
4. Місцеві бюджети: правовий статус, значення та перспективи реформування.
5. Учасники бюджетного процесу: правовий статус та повноваження.
6. Порядок складання та затвердження місцевих бюджетів в Україні.
7. Особливості, зміст та значення податкового права та його вплив на фінансово-економічну діяльність.
8. Кошторис, як індивідуально-плановий акт, його зміст, порядок складання та затвердження.
9. Правові засади валютного регулювання.
10. Правове регулювання оподаткування фізичних і юридичних осіб.

Високий рівень

I. Зробіть юридичний аналіз ситуації:

1. Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» частка будь-якого із засновників (учасників) не повинна перевищувати 35 відсотків статутного фонду комерційного банку.

Чи можуть бути засновниками комерційного банку одночасно підприємство та його дочірня структура у випадку, якщо їхні частки разом перевищують 35 відсотків статутного фонду банку?

2. У зв'язку з непередбаченими обставинами Закон України про Державний бюджет України набрав чинності 10 січня. Весь цей період Кабінет Міністрів України здійснював витрати на основі проекту цього закону.

На яких умовах та чим повинен був керуватися КМУ при здійсненні витрат Державного бюджету згідно з проектом закону?

3. Під час розгляду проекту Закону про Державний бюджет України на засіданні Кабінету Міністрів України міністр фінансів запропонував включити до законопроекту норму про можливість надання кредитів Національним банком України для фінансування поточного дефіциту на стадії виконання

Державного бюджету.

Чи може Закон про Державний бюджет України містити таку норму? Які джерела фінансування дефіциту бюджетів передбачено чинним законодавством?

4. У зв'язку з проведенням виборів у березні наступного року Верховна Рада України ухвалила постанову про продовження бюджетного періоду для Державного бюджету на строк 3 місяці.

Чи є правові підстави для такого рішення? За яких обставин Державний бюджет України може бути прийнято на інший період, ніж один календарний рік?

5. В середині травня 2013 р. в ході поточної роботи з документами та звітністю, заступник міністра фінансів України виявив недотримання доходів загального фонду Державного бюджету України. Ця цифра виявилась на 22% більшою від суми, передбаченої розписом державного бюджету на відповідний період.

6. Міністр фінансів в цей час був на лікарняному, прем'єр-міністр у тривалому закордонному відрядженні. Тому заступник міністра фінансів, схвильований ситуацією, зробив відповідні обрахунки та сформулював пропозиції, і передав матеріали у Бюджетний комітет Верховної Ради України.

7. Пройшло вже 10 днів, але ні про які законопроекти з внесення змін і доповнень у Закон України «Про Державний бюджет на 2013 рік» не було відомостей. Чинювач звернувся з заявою до свого керівника – міністра фінансів та виступив з відкритим листом про стан в країні та депутатську нерозважливість на сторінках інтернет-видань.

8. Державна фінансова інспекція в Полтавській області, розпочинаючи перевірку використання бюджетних коштів одним з ВНЗ, звернулася до його керівництва з проханням надати для контролю всі грошові та бухгалтерські документи, а також документи про укладені угоди. Керівник закладу відмовився надати документи про укладені угоди, посилаючись на те, що ДФІ є органом фінансового контролю, а тому повинне працювати лише з фінансовою документацією.

9. За договором постачання кондитерська фабрика отримала від маслозаводу сировину для виробництва кондитерських і поставила їх до магазину. До бюджету фабрика сплатила податки, а до державних позабюджетних фондів – страхові внески. Своїм працівникам фабрика сплатила зарплату та премію за четвертий квартал року, а до банку повернула кредит та сплатила проценти.

10. Міський голова одного з обласних центрів уклав угоду з будівельною організацією щодо реконструкції доріг міста. Для фінансування витрат він запропонував міській раді взяти кредит в одній з кредитних установ міста-побратима в Німеччині.

11. Громадянин К. виграв у телевізійній вікторині, що проводилася на одному з каналів російського телебачення.

Чи підлягає цей виграш оподаткуванню?

12. У статті 30 Закону України «Про господарські товариства» вимагається, щоб засновники акціонерного товариства були держателями акцій на суму не менше 25 відсотків статутного фонду строком не менше як 2 роки.

Чи можна вводити до складу засновників уже існуючого банку нових засновників у разі, якщо наявні засновники не в змозі забезпечити володіння 25 відсотками статутного фонду банку? Які ще є шляхи виходу із ситуації?

13. У середині року на території України трапилася повинь. Для проведення аварійно-відновлювальних робіт з ліквідації наслідків стихійного лиха необхідно 100 млн. грн.

За рахунок яких робіт можуть бути профінансовані ці роботи протягом року?

14. Підприємство «Полюс» не в змозі погасити власні податкові зобов'язання. Керівництво підприємства вирішило скористатися передбаченою законодавством можливістю відстрочення податкових зобов'язань.

Визначте державний орган, який відповідно до чинного законодавства має право надання відстрочок по сплаті податків. Розкрийте умови та порядок надання розстрочення та відстрочення податкових зобов'язань платників податків.

15. Податковим інспектором Державної податкової інспекції у м. Полтаві Головного управління Державної фіскальної служби була нарахована пеня за несвоєчасну сплату суми податку на прибуток приватним підприємством «Фантом». Акт перевірки і рішення державної податкової інспекції про застосування фінансової санкції до приватного підприємства «Фантом» були прийняті через вісім місяців з дня виникнення податкового зобов'язання. Приватне підприємство «Фантом» оскаржило дії податкового органу в судовому порядку, посилаючись на ст.ст. 71, 179 Цивільного кодексу України про пропусчення строку позовної давності.

Яке рішення повинен прийняти суд?

16. Акціонерне товариство «Кентавр» надіслало до установи обслуговуючого банку платіжне доручення з метою перерахування до бюджету суми податкового зобов'язання з податку на прибуток. Платіжне доручення було отримано банком за три дні до закінчення строку сплати податку на прибуток за відповідний податковий період, але через недбалість працівника операційного відділу банку сума податку була перерахована лише на п'ятий робочий день після закінчення строку сплати податку.

Визначте відповідальність банку за порушення порядку своєчасного внесення суми податку до бюджету.

17. Обласна державна адміністрація отримала від комерційного банку короткострокову позичку з метою покриття тимчасового касового розриву при виконанні загального фонду обласного бюджету. Після закінчення строку облдержадміністрація не повернула відповідну суму комерційному банку.

Який порядок погашення заборгованості облдержадміністрації перед комерційним банком? Чи є бюджетним правопорушенням перевищення строку повернення короткострокових позичок, отриманих для покриття тимчасового касового розриву при виконанні загального фонду обласного бюджету?

18. Два підприємства за усною домовленістю своїх керівників постійно співробітничали у господарській та фінансовій діяльності, надаючи одне одному допомогу у вигляді перерахувань грошей. Підставами для перерахувань (переказів) коштів є усні вказівки (прохання) керівників. Розміри взаємної заборгованості повною мірою враховуються не в документах бухгалтерського обліку, а лише в блокнотах керівників цих підприємств.

Чи є зазначені дії цих підприємств такими, що не порушують фінансову дисципліну?

19. Під час проведення ревізії на підприємстві ревізором були вилучені у бухгалтера чорнові записи, що стосуються ведення бухгалтерського обліку даного підприємства. Вилучення оформлено протоколом, копію якого вручено під розписку директорові підприємства.

Чи є правомірними дії ревізора?

20. Під час проведення виїзної податкової перевірки фірми «Еліта» її директор та бухгалтер не надали первинні бухгалтерські документи для підтвердження розрахунків, які вказано у декларації.

Якими мають бути дії співробітників районної податкової інспекції для визначення суми податкового зобов'язання?

21. Директор товариства з обмеженою відповідальністю «Південтранс» вніс до статутного фонду дочірнього підприємства «Південтрансбуд» основні засоби товариства з обмеженою відповідальністю «Південтранс» – обладнання, яке перебувало у податковій заставі. Податковому органу цю інформацію директор товариства з обмеженою відповідальністю «Південтранс» не надав. Дайте правову оцінку дій директора товариства з обмеженою відповідальністю «Південтранс». *Якими повинні бути дії директора по узгодженню операцій з активами, що перебувають у податковій заставі?*

22. На сесії обласної ради народних депутатів було ухвалено рішення про зарахування до бюджету обласного значення 50% загального обсягу прибуткового податку, що справляється на території області. Ще 25% загального обсягу прибуткового податку, що справляється на цій території, мало бути перераховано до обласного бюджету з метою фінансування будівництва нового літовища.

Визначте правомірність рішення обласної ради народних депутатів.

23. У зв'язку з проведенням виборів у березні наступного року Верховна Рада України ухвалила постанову про продовження бюджетного періоду для Державного бюджету України на строк 3 місяці. *Чи є правові підстави для такого рішення? За яких обставин Держбюджет може бути прийнято на інший період, ніж один календарний рік?*

24. Керівництво бюджетної установи з дозволу Фонду державного майна України здійснило продаж частини власних основних фондів. Під час проведення ревізії контрольно-ревізійним управлінням було встановлено, що частину коштів від продажу майна було направлено у рахунок погашення заборгованості бюджетної установи перед покупцем.

Чи є укладення угоди посадовою особою бюджетної установи бюджетним правопорушенням? Як повинні використовуватися подібні кошти?

25. На сесії обласної ради народних депутатів було прийнято рішення про створення позабюджетного фонду, джерелами якого має бути частина надходжень від збору за використання місцевої символіки та від збору за паркування автотранспорту.

Обґрунтуйте правомірність рішення облради. Розкрийте правову природу позабюджетних фондів.

26. У зв'язку з дефіцитом Державного бюджету КМУ одержав позику у розмірі 5 млн. грн. Ці кошти було використано для виплати пенсій населенню. *Які існують джерела фінансування дефіциту Державного бюджету? Хто має право на здійснення запозичень? Який порядок використання грошових надходжень, отриманих у разі запозичення?*

27. Обласна рада народних депутатів на закритому засіданні затвердила зміни до місцевого бюджету, в результаті чого було вирішено використати частину коштів спеціального фонду бюджету на фінансування утримання органів місцевої влади та органів прокуратури. Ці видатки було віднесено депутатами до таємних. Своє рішення депутати обґрунтували особливим значенням діяльності цих органів для держави та їх недостатнім фінансуванням. У зв'язку з проведенням закритого засідання ради її рішення не було опубліковано.

Які принципи бюджетної системи було порушено? Розкрийте їх зміст? Які видатки віднесені законодавством до таємних?

28. У зв'язку з тим, що в Державному бюджеті на поточний рік не було передбачено коштів на здійснення заходів щодо запобігання епідемії грипу, Міністр фінансів прийняв рішення про направлення 10 млн. грн. із резервного фонду Державного бюджету на покриття цих видатків.

Обґрунтуйте рішення Міністра фінансів. Розкрийте правовий режим резервного фонду Державного і місцевих бюджетів в Україні.

29. Після березневого звіту про виконання бюджету виявлено недоотримання надходжень до доходної частини бюджету, що мають стійкий характер, зокрема суттєво зменшилися (на 25%) надходження від прибуткового податку з громадян. *Вкажіть шляхи розв'язання ситуації? Як співвідносяться прибуткова та видаткова частина бюджету?*

30. Закон про Державний бюджет не було прийнято до 1 січня, але депутати зобов'язалися прийняти його до 1 лютого планового року. У зв'язку з цим прийнято рішення про встановлення бюджетного періоду з 1 лютого до 31 грудня. *Проаналізуйте ситуацію. Вкажіть порядок надходження та витрачання бюджетних коштів у разі несвоєчасного прийняття закону про Державний бюджет України.*

МОДУЛЬ 2. ГАЛУЗІ ПУБЛІЧНОГО І ПРИВАТНОГО ПРАВА

ТЕМА 7. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ, ВИНЕСЕНІ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

1. Представництво у цивільному праві.
2. Окремі види договірних зобов'язань.
3. Недоговірні зобов'язання.
4. Загальна характеристика інтелектуальної власності.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Скласти термінологічний словник до теми.

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Що є предметом цивільного права?
2. Хто може бути учасником цивільних правовідносин?
3. Що є об'єктом цивільних правовідносин?
4. Що таке цивільна правосуб'єктність?
5. У якій формі вчиняються правочини?
6. За яких умов правочин вважається дійсним?
7. У чому полягає моральна шкода, що підлягає відшкодуванню?
8. Яким чином відбувається прийняття спадщини спадкоємцем?
9. Які види спадкування передбачені законом?
10. Що є підставою цивільно-правової відповідальності?

Тести

1. Предметом цивільно-правового регулювання є:
  - а) трудові відносини;
  - б) податкові відносини;
  - в) майнові і деякі особисті немайнові відносини;
  - г) бюджетні відносини.
2. Цивільна правоздатність громадян виникає:
  - а) з моменту народження;
  - б) з моменту досягнення повноліття;
  - в) з моменту одержання паспорта;
  - г) з моменту вступу до громадянства країни.
3. Негаторний позов – це:
  - а) вимога власника відшкодувати збитки, завдані порушенням його права власності;
  - б) вимога власника усунути перешкоди, що заважають здійсненню його права власності;
  - в) вимога власника повернути йому майно, що перебуває в чужому незаконному володінні;
  - г) негативна відповідь на майнову вимогу.
4. Недійсним визнаються правочини, які:
  - а) укладені фізичними особами з іноземними юридичними особами;
  - б) укладені внаслідок помилки;
  - в) укладені в усній формі;
  - г) не передбачені Цивільним кодексом України.
5. Юридичними особами вважаються:
  - а) особи, що мають юридичну освіту
  - б) судді, які вирішують судові справи від імені держави
  - в) працівники державних правоохоронних органів
  - г) організації, що мають відокремлене майно, можуть від свого імені набувати майнових і особистих немайнових прав і нести обов'язки
6. Загальний строк для захисту прав за позовом особи, право якої порушене, встановлюється в:
  - а) 1 рік;
  - б) 3 роки;
  - в) 4 роки;
  - г) 5 років.
7. За згодою піклувальника укладають цивільно-правові угоди:
  - а) особи з повною дієздатністю;
  - б) недієздатні особи;
  - в) неповнолітні віком до 14 років;
  - г) особи, обмежені судом у дієздатності.
8. За позовами про недоліки проданих речей встановлений строк позовної давності:
  - а) 2 місяці;
  - б) 6 місяців;
  - в) 1 рік;
  - г) 3 роки.
9. Заява про прийняття спадщини подається спадкоємцем до державної нотаріальної контори протягом:
  - а) 6 місяців з дня відкриття спадщини;
  - б) 1 року з дня відкриття спадщини;
  - в) 40 днів з дня смерті спадкодавця;
  - г) 1 місяця з дня реєстрації факту смерті спадкодавця.
10. Недійсним визнаються цивільно-правові угоди, які:
  - а) укладені фізичними особами з іноземними юридичними особами;
  - б) укладені внаслідок помилки;
  - в) укладені в усній формі;
  - г) не передбачено Цивільним кодексом України.

Завдання

Достатній рівень

I. Підготуйте електронний варіант презентації з питань:

1. Захист авторських прав.
2. Правила торговельного й побутового обслуговування споживачів.
3. Законодавство України про захист прав споживачів.

4. Цивільно-правові засоби захисту прав покупців.
5. Зобов'язальне право. Загальні положення про договір (ЦКУ: Книга п'ята, розділ I-II).
6. Право інтелектуальної власності (ЦКУ: Книга четверта).
7. Недоговірні зобов'язання (ЦКУ: Книга п'ята, розділ III, підрозділ 2).
8. Спадкове право (ЦКУ: Книга шоста).
9. Суб'єкти цивільних правовідносин (ЦКУ: Книга перша, розділ II, підрозділи 1-3).
10. Окремі види договірних зобов'язань (ЦКУ: Книга п'ята, розділ III, підрозділ 1).

II. Виконайте завдання:

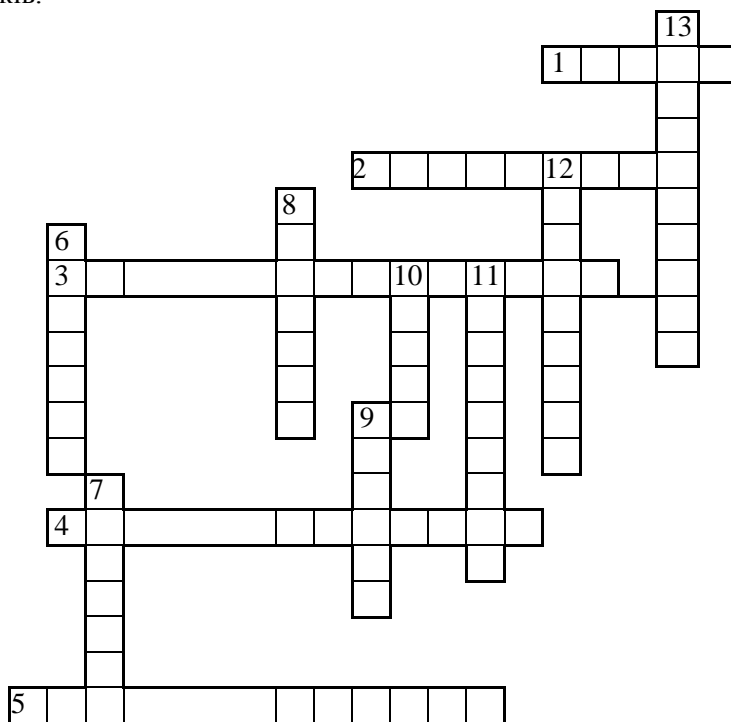
11. Розв'яжіть кросворд:

Питання по-горизонталі:

1. Сукупність речей і матеріальних цінностей, які перебувають у власності особи.
2. Умовне ім'я автора твору науки, літератури або мистецтва.
3. Безоплатне присвоєння результатів праці інших працівників.
4. Юридична особа, що є суб'єктом цивільних правовідносин (приклад).
5. Документ, що посвідчує той чи інший факт.

Питання по-вертикалі:

6. Абстрактне грошове зобов'язання, виражене в письмовій, чітко визначеній законом формі.
7. Винагорода, що виплачується автору за створення твору науки.
8. Матеріальна цінність, яка вноситься на зберігання в державний заклад і підлягає по настанню певних умов поверненню особі, яка її внесла.
9. Звернення в державний орган з приводу порушення прав особи.
10. Цінний папір.
11. Іменний цінний папір.
12. Цінний папір, який дає його власникові прибуток у вигляді фіксованого проценту від номінальної вартості.
13. Відшкодування збитків.

12. *Визначте, на підставі яких із зазначених подій, виникають цивільно-правові відносини. Посилайтесь на Цивільний кодекс України. Які галузі права будуть регулювати інші із зазначених подій (вказуйте статті відповідних законів або кодексів):*

а) реєстрація відкриття; б) придбання телевізора у магазині; в) виключення зі школи;	г) смерть людини; д) вступ на роботу; е) скоєння ДТП з пошкодженням автомобілів.

13. *Визначте право володіння, користування та розпорядження у ситуаціях:*

а) отримання будинку у спадок; б) керування автомобілем за довіреністю; в) купівля магнітофона за дешевою ціною у наркомана; г) здача складу в оренду;	д) передача майна у користування; е) знищення художником власної картини; є) скупка краденого; ж) продаж квартири власником.

14. *Визначте форми і види власності:*

а) міська школа; б) залізничний вокзал; в) майно товариства з обмеженою відповідальністю; г) ранець школяра;	д) телевізор, куплений подружжям; е) земля сільськогосподарського кооперативу; є) майно осіб, котрі ведуть фермерське господарство; ж) майно університету.

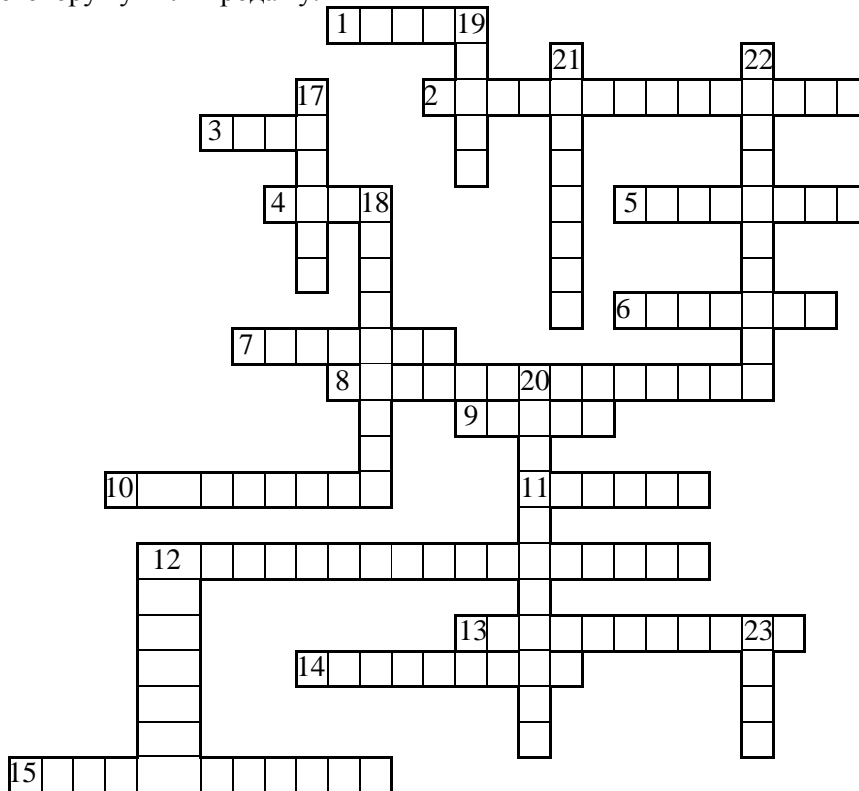
15. Розв'яжіть кросворд:

Питання по-горизонталі:

1. Розмір податку з одиниці оподаткування.
2. Фактична наявність землі на певних правових підставах, що обумовлюють відповідні права і обов'язки власника.
3. Напис посадової особи на документі, що надає йому сили.
4. Приховані різним способом гроші або цінні речі, власник яких не може бути встановлений або в силу закону втратив на них право.
5. Особлива перевага, надана законом окремим громадянам.
6. Угода сторін про заміну одного укладеного ними зобов'язання іншим.
7. Розпорядження громадянина своїм майном на випадок смерті.
8. Вид угоди за кількістю учасників, що беруть на себе зобов'язання.
9. Точне відтворення тексту будь-якого документу.
10. Спеціальний дозвіл на право заняття підприємницькою діяльністю.
11. Нормативний акт загального характеру.
12. Користування землею у встановленому законом порядку.
13. Особа, яка спадкує майно.
14. Письмове уповноваження однієї особи іншою для представництва перед третіми особами.
15. Зневажливе ставлення до суті справи під виглядом дотримання формальності.

Питання по-вертикалі:

12. Віднайдення втраченої кимось речі.
17. Професійний посередник при укладанні торгівельних і біржових угод.
18. Договір, згідно якого одна особа безоплатно передає своє майно у власність іншій особі.
19. Особа, яка діє за дорученням іншої особи.
20. Перехід майна померлої особи до спадкоємців.
21. Тимчасова заборона, накладена органами державної влади на користування певним майном.
22. Спосіб захисту права власності.
23. Істотна умова договору купівлі-продажу.

16. Визначте спадкоємців та їх частки, посилаючись на ЦКУ:

- а) У громадянина Каштанова є дружина, її дочка від першого шлюбу, яку Каштанов удочерив, син, мати, брат;
- б) Громадянин Довженко усе своє майно заповів рідному братові. Дружина померлого (48 років, працює бухгалтером), син (28 років, працює водієм), донька (17 років, навчається в університеті), мати (71 рік, пенсіонерка) в якості спадкоємців у заповіті названі не були;
- в) Після смерті в автокатастрофі подружжя Остапових на їхнє майно претендують: син (21 років), донька (17 років), рідний брат померлого, мати померлої, громадянин Третяк (79 років, якого утримував померлий 8 років);
- г) Онуфрієв проживав разом із дружиною дочкою та сином. Син неодружений, а донька, що померла за два місяці до смерті батька, була одружена і мала трьох дітей;
- д) після смерті Одаренка, який не залишив заповіту, залишилися: дружина (54 років), син (28 років), донька дружини (удочерив за рік до смерті), перша дружина (59 років) і донька від першого шлюбу (30 років), рідний брат (62 роки), мати померлого (80 років).

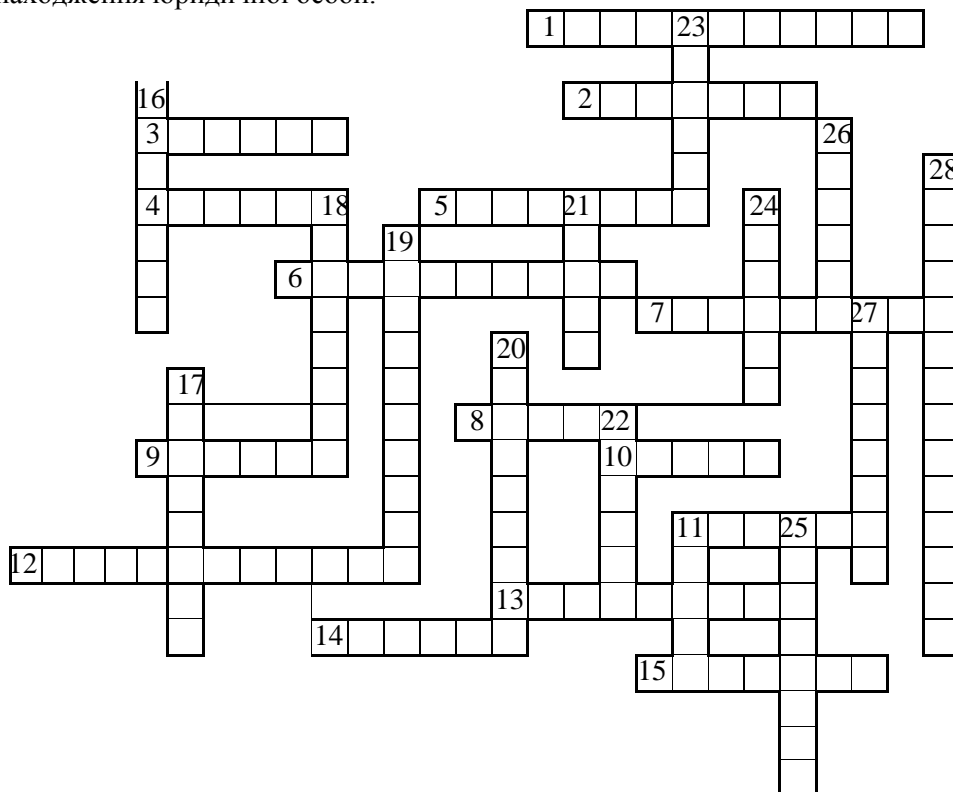

17. Складіть претензійний лист приватного підприємця заводу-виробникові за постачання партії неякісного товару.

18. Розв'яжіть кросворд:

Питання по-горизонталі:

1. Особа, якій належить майно на підставі права спільної власності.
2. Вид об'єктів цивільних прав.
3. Пропозиція однієї особи іншій укласти угоду із зазначенням усіх її умов.
4. Економічна діяльність людей в умовах ринкових відносин з метою одержання прибутку.
5. Знайдення особою загубленої речі.
6. Довгострокове вкладання капіталу у виробництво.
7. Метод прийняття рішень, за якого обговорюване положення не ставиться на голосування, а приймається погодженням сторін.
8. Приховані цінні речі, власник яких невідомий або за законом втратив на них право власності.
9. Надання в борг товарів або грошей.
10. Суб'єкт права інтелектуальної власності.
11. Особа, яка надає певні гарантії і контролює їх здійснення.
12. Право особи вилучати з речі її корисні властивості.
13. Грошова сума, яка сплачується боржником кредиторів у разі невиконання зобов'язань.
14. Форма надання майна у користування; вид підприємницької діяльності.
15. Місце знаходження юридичної особи.

Питання по-вертикалі:

11. Вид об'єктів цивільних прав.
  16. Кредитна установа, що надає населенню позички за певний процент під заставу цінних речей.
  17. Зобов'язання щодо виконання договору.
  18. Один з видів об'єднання підприємців, що створюється з метою одержання прибутків шляхом встановлення монопольного панування на ринках збуту.
  19. Підстава припинення права власності.
  20. Операція по придбанню спеціальним суб'єктом права на стягнення боргу.
  21. Цілеспрямовано сформований образ-уявлення фірми.
  22. Фінансовий показник прибутків та витрат підприємства.
  23. Грошова одиниця певної країни, яка бере участь у міжнародному економічному обміні.
  24. Єдиний державний перелік, який містить відомості про юридичну особу.
  25. Спосіб регулювання подібних за змістом цивільних відносин, не врегульованих певним актом цивільного законодавства.
  26. Повнолітня дієздатна особа, яка добровільно бере на себе обов'язки стосовно малолітніх чи недієздатних осіб.
  27. Заборона користуватися майном, накладена органами влади.
  28. Правовідношення, в якому одна сторона зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє.
19. Посилаючись на закон, встановіть правомірність правочинів:
а) громадянка Кришталева хоч зробити свого 13 річного онука власником квартири;

- б) громадянин Свищ у стані алкогольного сп'яніння продав золотий перстень за 50 гривень. Його дружина вимагає від покупця повернути перстень;
- в) Михайло (17 років, навчається заочно у коледжі, працює у приватній фірмі) продав моторолер, подарований батьками, своєму товаришеві, оскільки йому не вистачало зароблених грошей для купівлі мотоцикла;
- г) сімнадцятилітня Марина навчається в університеті на відмінно й на отриману стипендію придбала модні джинси;
- д) мати п'ятикласника Сашка уклала договір купівлі-продажу від імені сина, за яким Сашко став власником легкового автомобіля.

20. Спадщина Ш. складається з автомобіля, дачі, внесків в ощадкасі та домашніх речей. Як розподілятиметься спадщина у кожному із запропонованих випадків:

- а) Ш. не залишив заповіту. Склад сім'ї – дружина (51 рік), дочка (12 років), що проживали разом із померлим, та син (19 років), який живе окремо із своєю дружиною;
- б) Ш. залишив заповіт, за яким все майно він заповів синові (22 роки) від першого шлюбу, що проживає окремо. Разом з Ш. проживали дружина (49 років) та дочка (15 років).;
- в) Ш. залишив заповідальне розпорядження в ощадкасі, за яким вклад має бути переданий його товаришеві, щодо іншого майна заповіту немає. Ш. проживав один, родичів немає;
- г) Ш. залишив заповіт: все майно він заповів місцевому зоопарку. Разом з Ш. проживали дружина (56 років) та дочка (17 років);
- д) Ш. не залишив заповіту. Склад сім'ї – дружина (56 рік), дочка (13 років), що проживали з померлим, та дружина померлого сина з двома дітьми.

21. Складіть договір про оренду приміщення під офіс.

22. Розв'яжіть задачу $(A+B)xB = \Gamma + \Gamma + D$, де:

A – вік, з якого настає повна дієздатність; B – кількість видів спільної власності; B – кількість черг спадкоємців; Γ – термін, протягом якого після смерті автора охороняються майнові права; Γ – вік, з якого особа набуває повної дієздатності, якщо вона бажає займатися підприємницькою діяльністю; D – вік, до якого особа вважається частково дієздатною.

23. Вписавши слова по-горизонталі, складіть кросворд з понять і категорій теми «Цивільне право»:

										Д										
										І										
										Є										
										З										
										Д										
										А										
										Т										
										Н										
										І										
										С										
										Т										
										Б										

24. Вписавши слова по-горизонталі, складіть кросворд з понять і категорій теми «Цивільне право»:

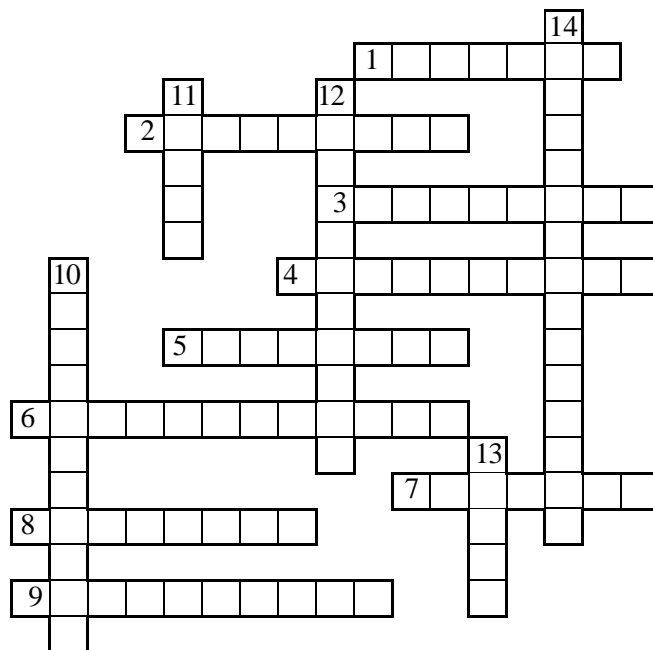
										П										
										Р										
										А										
										В										
										О										
										З										
										Н										
										А										
										В										
										С										
										Т										
										В										
										О										

25. Визначте, в яких із наведених випадків настане цивільна відповідальність, визначте її вид:

- а) у магазині жінка втратила свідомість та, падаючи, розбила посуд, що стояв на вітрині; б) захищаючись, військовослужбовець пострілами пошкодив автомобіль нападників; в) група молодиків розгромила рекламний щит; г) хлопець 13 років розбив м'ячем вікно; д) двоє друзів – 17 і 21 року – не повернули речі, які брали напрокат; е) водій, не порушивши правил дорожнього руху, потрапив в аварію, внаслідок чого пошкоджено вантаж, який він перевозив.

26. Складіть договір від імені приватного підприємця про найм на півроку водія з власним автомобілем.

27. Розв'яжіть кросворд:

Питання по-горизонталі:

1. Сторона в зобов'язанні, що повинна здійснити на користь іншої сторони (кредитора) певні дії.
2. Відстрочка виконання зобов'язань, встановлена урядом на певний час, у зв'язку з настанням надзвичайних обставин.
3. Вимога кредитора до боржника про сплату боргу.
4. Відшкодування збитків.
5. Збіг обставин, що створюють певне становище.
6. Здатність особи своїми діями набувати права і створювати для себе юридичні обов'язки.
7. Рівність сторін у взаємовідносинах.
8. Один із способів забезпечення зобов'язань.
9. Цивільно-правовий спосіб захисту права власності.

Питання по-вертикалі:

10. Примусове безоплатне вилучення майна у власність держави.
11. Юридичний спосіб захисту порушеного права.
12. Відшкодування збитків внаслідок порушення зобов'язання.
13. Вид об'єктів цивільних прав.
14. Можливість розпоряджатися процесуальними засобами захисту.

28. Складіть чайнворд з основних понять теми «Цивільне право».

29. Розв'яжіть задачу $A:(B \times V) - \Gamma = \Gamma + D$, де:

A – правочин повинен обов'язково укладатися у письмовій формі між фізичними особами на суму, що перевищує... грн.; B – кількість видів юридичних фактів в залежності від волі суб'єкта; V – кількість видів дієздатності у цивільному праві в залежності від обсягу; Γ – вік, з якого настає неповна дієздатність; Γ – мінімальний вік, з якого неповнолітній несе цивільно-правову відповідальність; D – кількість книг, з яких складається Цивільний кодекс України.

30. Посилаючись на ЦКУ визначте, у яких випадках для учасників правовідносин необхідно мати дієздатність, а у яких – достатньо правоздатності:

- а) взяти позику;
- б) купувати магнітофон;
- в) бути власником квартири;
- г) користуватися житловим приміщенням;
- д) отримати автомобіль у подарунок;
- е) брати тимчасове користування речі в пункті прокату;
- є) бути автором статті в газеті;
- ж) обміняти телевізор на іншу цінну річ;
- з) продати будинок;
- і) отримати гроші у спадщину.

Високий рівень:

Зробіть юридичний аналіз ситуації:

1. 16-річний хлопець у день свого народження жорстоко побив свою однокласницю за те, що вона не схотіла з ним танцювати. Нанесені ушкодження призвели до серйозного розладу здоров'я потерпілої. Мати потерпілої подала позов до суду на батьків хлопця про відшкодування збитків за лікування та за нанесену моральну травму.
2. Громадянин С. продав художникові П. картину, отримавши за неї 1000 грн. Під час переговорів щодо продажу П. запевнив С., що картину написано маловідомим автором, хоча П. знав, що насправді вона належить пензлю відомого художника Ярошевського. Через деякий час П. здав картину на аукціон,

вказавши справжнього автора і початкову ціну 15000 грн. Довідавшись про це С. звернувся до суду, вимагаючи повернення йому картини.

3. Коли Олександра Н. проводжали до лав Збройних Сил, його дядько С. при свідках пообіцяв, що після повернення Н. зі служби він передасть племінникові мотоцикл. Через 1 рік, коли Олександр повернувся додому, він нагадав про обіцянку, але С. відмовився передати мотоцикл, мотивуючи це тим, що суттєво змінилася економічна ситуація.

4. Будівельники П. та Р., працюючи на капітальному ремонті будинку, знайшли на горищі цього будинку кільканадцять дореволюційних золотих монет. Одну з монет вони взяли для визначення проби, а інші сховали. У ювелірній майстерні, куди вони звернулися, їм визначили пробу, але зацікавилися походженням монети. Невдовзі П. та Р. були затримані під час спроби продати монети. Після вилучення інших монет та передачі їх фінансовому відділу райвиконкому П. та Р. звернулися з вимогою виплатити їм 25 % вартості скарбу.

5. Громадянин Н. здав до хімчистки своє зимове пальто із штучного хутра. Коли через два тижні він отримав замовлення, виявилось, що пальто після чистки непридатне до використання, бо тканина підкладки не витримала хімічної обробки. На вимогу Н. відшкодувати його збитки адміністрація хімчистки відмовила, мотивуючи це відсутністю своєї вини у тому, що сталося.

6. Після загибелі в автокатастрофі батьків п'ятнадцятирічний Віктор жив із своєю бабусею, яку було призначено опікуном. Але найбільше часу він проводив разом із своїм однолітком Сергієм та його батьком Н. Через рік на день народження Н. Віктор подарував батькові друга зібрання творів відомого письменника. На заперечення Н. Віктор запевнив, що це його власність, яка перейшла до нього у спадщину від батьків. Але через деякий час бабуся звернулася з вимогою до Н. повернути книги, мотивуючи це відсутністю своєї згоди на подарунок.

7. Батько 8-річного Сашка уклав від його імені угоду, за якою він став власником квартири, що раніше належала громадянину П. Через деякий час було підписано угоду про дарування громадянину Н. автомобіля, що раніше отримав Сашко у спадщину від бабусі.

8. Працюючи у геологічній експедиції у віддаленому районі Карпат, Ф. дістав травму. Побоюючись за своє життя, він вирішив залишити заповіт. Написавши його, він звернувся до начальника експедиції з проханням засвідчити його. Той, прочитавши заповіт вголос, висловив обурення щодо його змісту – своє майно Ф. заповідав не дружині, а сторонній особі, але після наполягань Ф. засвідчив документ.

9. 16-річний школяр В., його одноліток – слюсар заводу Ш. та 12-річний учень Л. зробили саморобний вибуховий пристрій та підірвали його у дворі будинку. Під час вибуху було пошкоджено автомобіль, що стояв поряд, та гойдалки на дитячому майданчику. Житлово-експлуатаційна дільниця та власник автівки звернулися до суду з вимогою відшкодувати збитки. Але винні почували себе спокійно, адже вони ще не досягли повноліття, тому їм нічого не загрожує.

10. Громадянці В. шлюбний вік за її заявою знижено до 16 років, вона одружилася з громадянином Р. У зв'язку з цим вона переїхала до чоловіка в місто, а старий будинок, у якому вона жила до того окремо від батьків і який отримала у спадщину від дідуся, продала громадянці А. під знесення за невелику суму. Але батьки В., довідавшись про це, заявили вимогу анулювати цю угоду, мотивуючи це тим, що В. – неповнолітня, їхньої згоди на продаж не отримано, а сума, що її сплатила А. не відповідає справжній вартості будинку. В. відмовилася.

11. Громадянин П. згодився допомогти своєму товаришеві М. На власному авто П. перевозив речі на нову квартиру. Під час однієї з поїздок автомобіль потрапив в аварію і перекинувся, М. дістав тілесні ушкодження. Через деякий час, одужавши, М. почав вимагати відшкодування витрат, які він поніс, для лікування своїх травм та розбитого під час аварії телевізора. П. відмовився, мотивуючи це тим, що, як встановила технічна експертиза, його вини в аварії немає, у порушенні кримінальної справи було відмовлено. М. звернувся до суду.

12. Збираючись подорожувати Сергій Т. купив у магазині 10 банок м'ясних консервів. Але наступного дня, пакуючи консерви, хлопець виявив, що банки здуті. Вважаючи продукти недоброякісними, він звернувся до магазину з вимогою обміняти консерви.

13. Костянтин У. домовився з Оксаною М. про купівлю велосипеда. Він сплатив гроші, отримав розписку і, зважаючи на сильний дощ та пізній час, вирішив за згодою Оксани забрати велосипед наступного дня. Але наступного дня, коли він прийшов до продавця, виявилось, що велосипед продано Валерію Д., який запропонував значно більшу суму. Але Костянтин вимагав передачі купленого ним велосипеда.

14. 13-річний Віктор М. отримав у дарунок від бабусі магнітофон. Через два місяці він, за погодженням з бабусею, обміняв магнітофон на кінокамеру, яку сусід Сергій Т. привіз з-за кордону. Але батько, дізнавшись про це, почав вимагати від Сергія повернути магнітофон і забрати кінокамеру, мотивуючи це відсутністю своєї згоди на обмін. Але Сергій та Віктор не погоджувалися, аргументуючи це тим, що магнітофон – дарунок бабусі, а вона дала згоду на обмін.

15. 17-річний Андрій після закінчення школи влаштувався на роботу в НДІ. Через деякий час до директора НДІ прийшов батько Андрія та розповів, що його син недоцільно використовує свою зарплату – витрачає на колекціонування моделей автомобілів, поштових марок тощо, а додому приносить надзвичайно мало грошей, незважаючи на складні матеріальні умови сім'ї: мати Андрія – інвалід, непрацездатна, двоє сестер – школярки, батьківської зарплати не вистачає для життя. На прохання батька, директор дав вказівку видавати зарплату Андрія лише у присутності батька або самому батькові.

16. Громадянин С. взяв у борг 2000 грн. у К. строком на один рік. Коли рік минув, С. повернув гроші телеграфним переказом. Отримавши 2000 грн., К. зателефонував С. і сказав, що гроші треба було б повернути

особисто, до того ж вони повернуті без урахування інфляції і навіть без урахування відсотків, що були б нараховані при зберіганні грошей у банку. Але С. відмовився виконати вимогу, вважаючи її незаконною.

17. 12-річний Олександр брав участь у кінозйомках і отримав винагороду – 400 грн. На ці гроші він придбав солодоші (50 грн.), блокнот і ручку (50 грн.) та годинник (300 грн.). Батьки, вважаючи ці витрати нерозумними, звернувшись до магазину з вимогою прийняти назад покупки та повернути гроші. Адміністрація відмовилася, посиляючись на те, що Олександр повідомив касира та продавця, що це його власні зароблені гроші.

18. Громадянин К., проходячи повз склад заводу “Радар”, помітив вогонь на горіщі складу. Разом із працівником складу Б., що прибіг, помітивши вогонь, вони зламали двері сараю громадянина Ф., що стояв поряд, і взяли там драбину та відра для гасіння пожежі. Вогонь вдалося загасити, але при цьому згоріли куртка К. та драбина Ф. Крім того, К. дістав травму, для лікування якої він витратив суму грошей. К. та Ф. звернулися до суду з вимогами відшкодувати витрати, які вони понесли (К. вимагав відшкодування з боку заводу, а Ф. – з боку громадянина Б., що безпосередньо вчинив збитки).

19. Учні 11 класу Микола Р. та Тарас М., проходячи пізно ввечері повз закритий магазин, помітили пожежу, що виникла всередині приміщення. Микола, розбивши вітрину, почав гасити пожежу, збиваючи полум'я курткою, а Тарас викликав пожежних та кинувся на допомогу. Під час гасіння пожежі Тарас збив з вітрини сервіз, який при цьому розбився. Під час гасіння було пошкоджено також куртку Миколи. Пізніше адміністрація звернулася з вимогою до Миколи та Тараса відшкодувати вартість вітрини та сервізу, вважаючи, що ці втрати стали наслідком некваліфікованих дій підлітків.

20. 16-річний Артем працював слюсарем та навчався у вечірній школі. Отримавши зарплату (1000 грн.), він придбав у свого однолітка школяра Олега собаку за 250 грн., уклавши письмову угоду. Мати Артема, довідавшись про це, почала вимагати від батька Олега забрати собаку назад та повернути гроші, мотивуючи це своєю незгодою з угодою, що її уклав неповнолітній син. Але той відмовився, вказавши, що дав попередню згоду синові на продаж собаки. Мати Артема звернулася до суду.

21. Володя (17 років), за подаровані на день народження гроші, придбав відеомагнітофон. Через кілька днів бабуся з дідусем теж подарували йому до дня народження відеомагнітофон. Оскільки два магнітони йому були непотрібні, Володя один магнітофон із доплатою обміняв у свого товариша Андрія на чудовий цифровий фотоапарат. Через місяць батьки Андрія, взнавши про обмін, звернулися до Володі з вимогою повернути фотоапарат, повертаючи відео та гроші. Але Володя та його батьки відмовилися.

22. За договором картонно-паперовий комбінат повинен був поставити 10 000 картонних ящиків для макаронної фабрики на 1 вересня. Але фабрика отримала лише 5 000 ящиків 10 вересня, а інших 5 000 — 2 жовтня, що призвело до зриву поставки продукції фабрикою. Дайте характеристику юридичній ситуації.

23. В одній із місцевих газет було опубліковано матеріал про консервний завод, де йшлося, що продукція випускається на застарілому обладнанні з недотриманням технологій і її споживання може зашкодити здоров'ю споживачів. У результаті громадяни міста практично перестали купувати продукцію заводу, що призвело до значних збитків.

24. Громадянин К. придбав у магазині музичний центр. При спробі вдома прослухати компакт-диск, дека не відкрилася. Наступного дня чоловік вирішив повернути музичний центр, але у магазині продавець порадив йому звернутися із своєю проблемою у сервісний центр.

25. Громадянин В., керуючи власним легковим автомобілем, здійснив наїзд на громадянина К. Проте до кримінальної відповідальності водія не було притягнуто, оскільки його визнали невинним у скоєні аварії. Разом з тим громадянин К. звернувся з вимогою до громадянина В. про відшкодування завданих йому збитків у результаті аварії. Після відмови потерпілого водій подав позов у суд.

26. Завод, що випускає шини за договором постачання, 5 років регулярно забезпечував автопідприємство шинами для вантажних автомобілів, які доставлялися залізницею. Проте чергова партія шин не була поставлена вчасно, оскільки працівники залізниці оголосили страйк і повністю було припинено на кілька днів рух потягів.

27. Неповнолітньому Оресту (13 років) бабуся заповіла дачний будинок. Орест із батьками та молодшим братом живуть в однокімнатній квартирі. Його батьки за власним розсудом, намагаючись покращити житлові умови сім'ї, продали будинок і отримані кошти та свою однокімнатну квартиру обміняли на двокімнатну.

28. Учні дев'ятого класу збиралися у туристичний похід, закупивши у магазині багато різних банок консервованих продуктів. У школі під час складання рюкзаків було виявлено, що усі 10 банок із курячим паштетом здулися. Вважаючи, що консерви неякісні, учні вирішили повернути їх у магазин та забрати гроші.

29. Проїжджаючи повз дитячий майданчик на автомобілі, громадянин Сушилов побачив, що на дорогу вибіг хлопчик за м'ячем. Намагаючись врятувати йому життя, Сушилов змушений був звернути різко вправо і, виїхавши на тротуар, пошкодив паркан та ворота приватного будинку.

30. Коли дев'ятикласник Мишко вигулював собаку у парку поблизу проїжджої частини, спустивши її з повідка, вона раптово вибігла на дорогу. У цей час на шосе із-за повороту з'явився автомобіль, що рухався на невеликій швидкості. Водій автомобіля різко загальмував, та собака все одно на великій швидкості врізалась в автомобіль. У результаті було пошкоджено бампер, решітку радіатора, крило та фару автомобіля. Собака отримала численні ушкодження. У відповідь на вимогу водія відшкодувати збитки батьки хлопця заявили: «А хто нам відшкодуватиме витрати на лікування?»

ТЕМА 8. ЖИТЛОВЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ, ВИНЕСЕНІ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

1. Загальна характеристика житлового права України та його джерел.
2. Поняття та види житлового фонду. Соціальне житло.
3. Житлові права й обов'язки.
4. Правове регулювання приватизації державного житлового фонду.
5. Відповідальність за порушення житлового законодавства.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Скласти термінологічний словник до теми.

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Які житлові права і обов'язки громадян встановлені законодавством України?
2. Які існують види житлового фонду України?
3. Якими є підстави та порядок одержання житлового приміщення в будинках державного житлового фонду?
4. Які існують підстави і порядок приватизації квартир у будинках державного житлового фонду?
5. Які умови складають зміст договору найму житлового приміщення?
6. У чому полягає правовий статус житла спеціального призначення?
7. У чому полягає зміст права власності на житло?
8. Якими є підстави набуття та припинення права власності на житло?
9. Які підстави, порядок виселення громадян з житлових приміщень?
10. Які види юридичної відповідальності за порушення житлового законодавства встановлює закон?

Тести

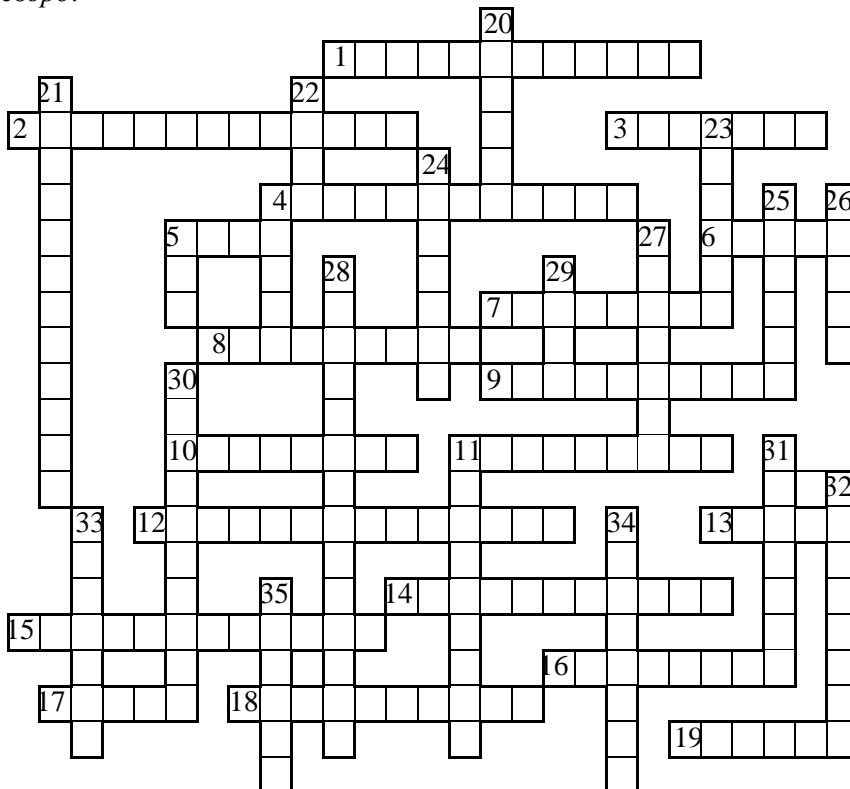
1. Предметом житлового права є:
а) житло; в) відносини з надання квартир та будинків у користування;
б) житлові правовідносини; г) права та обов'язки.
2. Функцією житлового права є:
а) регулятивна; б) охоронна; в) виховна; г) попереджувальна.
3. Принципом житлового права є:
а) недоторканості житла; в) гарантованості судового захисту;
б) законності; г) доступності судового захисту.
4. Житлові права громадян:
а) на недоторканість житла; в) на приватизацію;
б) на соціальне житло; г) на власність.
5. Житло – це:
а) будь-яке помешкання, придатне для проживання людей;
б) квартири будинків, одноквартирні будинки, призначені для постійного або тимчасового проживання людей, що віднесені у встановленому порядку до житлового фонду;
в) квартири багатоквартирних будинків, одноквартирні будинки, кімнати в квартирах чи одноквартирних будинках, а також інші приміщення, призначені для постійного або тимчасового проживання людей, що завершені будівництвом та віднесені у встановленому порядку до житлового фонду;
г) квартири багатоквартирних будинків, одноквартирні будинки, кімнати, а також інші приміщення, призначені для постійного проживання людей, що завершені будівництвом та віднесені у встановленому порядку до житлового фонду.
6. Норма жилої площі в Україні встановлюється в розмірі:
а) 16,35 кв. м. на одну особу; в) 12,8 кв. м. на одну особу;
б) 13,65 кв. м. на одну особу; г) 9,8 кв. м. на одну особу.
7. За договором довічного утримання:
а) одна сторона, (відчужувач), передає у власність другій стороні (набувачеві майна) будинок, замість чого набувач майна зобов'язується надавати відчужувачеві довічно матеріальне забезпечення в натурі у вигляді житла, харчування, догляду і необхідної допомоги;
б) одна сторона здійснює передачу права користування житловим приміщенням та іншими майновими правами особи іншій стороні, замість чого набувач майна зобов'язується здійснювати будь-яку волю відчужувача;
в) одна сторона, що є особою непрацездатною за віком або станом здоров'я (відчужувач), передає у власність другій стороні (набувачеві майна) будинок або його частину, замість чого набувач майна зобов'язується надавати відчужувачеві довічно матеріальне забезпечення в натурі у вигляді житла, харчування, догляду і необхідної допомоги;
г) одна сторона, що є особою непрацездатною за станом здоров'я (відчужувач), передає у власність другій стороні (набувачеві майна) будинок або його частину, замість чого набувач майна зобов'язується надавати відчужувачеві довічно матеріальне забезпечення в натурі у вигляді житла і необхідної допомоги.
8. Громадяни виселяються з жилих будинків державного і громадського житлового фонду з наданням іншого благоустроеного жилого приміщення, якщо:

- а) будинок, у якому знаходиться жиле приміщення, підлягає знесенню;
  - б) будинок підлягає переплануванню та переведенню у елітний житловий фонд;
  - в) будинок (жиле приміщення) загрожує обвалом;
  - г) будинок (жиле приміщення) підлягає переобладнанню в нежилий.
9. Висота стелі житлового приміщення повинна бути не меншою за:
- а) 2,5 м;
  - б) 2,8 м;
  - в) 3 м;
  - г) 2,6 м.
10. Правовим засобом захисту житлових прав в Україні є:
- а) законом чітко не визначено;
  - б) самозахист житлових прав;
  - в) встановлення електронних систем охорони приміщень;
  - г) судовий захист житлових прав.

Завдання Достатній рівень

I. Виконайте завдання:

1. Розв'яжіть кросворд:

Питання по-горизонталі:

1. Тривала або постійна втрата працездатності особи чи значне обмеження її, що є підставою включення цих осіб до пільгових категорій для отримання житла.
2. Право особи визначати подальшу долю житла.
3. Угода сторін, спрямована на встановлення чи припинення житлових прав та обов'язків.
4. Особа, що надає житлове приміщення в оренду.
5. Конфлікт, що виникає з приводу порушеного житлового права.
6. Загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки, що регулює житлові відносини.
7. Частина житлового будинку, призначена для проживання однієї чи кількох сімей.
8. Вид житлового фонду.
9. Комплекс дозволених законом дій щодо громадян, житлові права яких потребують захисту, безпосередньо спрямовані на попередження порушення або відновлення порушених житлових прав.
10. Передбачена правовою нормою і забезпечена можливістю державного примусу міра належної поведінки зобов'язаного суб'єкта житлового права.
11. Елемент права власності, що виражається в наявності житла у суб'єкта.
12. Зворотна передача раніше приватизованого житлового приміщення у власність держави.
13. Одна з основних матеріальних умов життя людини, складова достатнього життєвого рівня.
14. Нормативно-правовий акт, який встановлює право людини на житло.
15. Відчуження житлових приміщень державного житлового фонду на користь громадян.
16. Допомога держави, здійснювана з метою відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг у вигляді безготівкової допомоги малозабезпеченим сім'ям.
17. Заява до суду з вимогою відновлення порушеного житлового права.
18. Приміщення, призначене для спільного проживання кількох одиноких громадян, які не перебувають у сімейних стосунках, або для проживання окремих сімей, що надаються на період навчання чи праці.

19. Нормативно-правовий акт, в якому об'єднано і систематизовано норми, що регламентують житлові відносини.

Питання по-вертикалі:

4. Письмове розпорядження на заселення житлового приміщення.
5. Державний орган, що розглядає житлові спори.
11. Юридична категорія, що виражає належність житла особі на відповідних умовах та у відповідних формах.
20. Встановлена житловим законодавством перевага, що надається певним категоріям громадян при отриманні житла.
21. Закріплена нормами права можливість вилучення корисних властивостей житлового приміщення для задоволення потреб та інтересів власника чи інших осіб.
22. Одиниця виміру житлової площі.
23. Передача власником житлового приміщення іншій особі в тимчасове володіння або користування за плату.
24. Особа, яка є суб'єктом зобов'язання і повинна здійснити на користь іншої сторони певні дії чи утриматися від них.
25. Грошові кошти, які надаються особі фінансовою установою для оплати будівництва житла.
26. Нормативно-правовий акт, який регулює найбільш важливі елементи житлових відносин.
27. Форма власності, за якою житлове приміщення належить окремій особі.
28. Юридична властивість особи, на підставі якої вона з народження має можливість реалізовувати конституційне право на житло.
29. Оренда житлового приміщення.
30. Добровільне об'єднання громадян, що утворюється для зведення і подальшого обслуговування будинку за рахунок власних коштів.
31. Особливий вид асигнування з державного бюджету для фінансування житлово-комунальних організацій з метою покриття витрат по обслуговуванню пільгових категорій населення.
32. Особа, яка має право посвідчувати договори купівлі-продажу житлового приміщення, найму житла тощо.
33. Житловий об'єкт.
34. Житло, яке надається в користування працівникам організацій, які через характер трудових відносин мають проживати за місцем роботи або поблизу нього.
35. Сукупність правових норм, що регулюють житлові відносини специфічними методами правового регулювання.

2. Дайте відповідь на тестові завдання:

1. Розташування житлових приміщень у підвальних і цокольних приміщеннях:

а) забороняється;	г) дозволяється, якщо є вікно і висота приміщення більше 2,5 м.
б) забороняється, якщо відсутнє вікно;	
в) дозволяється;	

2. Прибудинкова територія включає:

а) територію перед будинком;	в) майданчик для вигулу собак;
б) озеленені території;	г) майданчик для тимчасового зберігання автомобіля.

3. Заява про взяття на квартирний облік подається:

а) до Ради народних депутатів;	в) до відділу кадрів за місцем роботи;
б) до виконкому Ради народних депутатів;	г) до ЖЕКу.

4. Право першочергового забезпечення житлом мають:

а) інваліди 3-ї групи;	в) учителі;
б) сім'ї, що мають трьох і більше дітей;	г) сім'ї осіб, які загинули на виробництві.

5. Термін дії ордеру становить:

а) 10 діб;	б) 15 діб;	в) 20 діб;	г) 30 діб.

3. Вписавши слова по-горизонталі, складіть кросворд з понять і категорій теми «Житлове право»:

										П									
										Р									
										А									
										В									
										О									
										З									
										Н									
										А									
										В									
										С									
										Т									
										В									
										О									

4. Посилаючись на законодавство, визначте категорії громадян, які мають право на першочергове та позачергове отримання житла.

5. Посилаючись на законодавство, визначте підстави для поліпшення житлових умов громадян.

правил найму житла.

7. Складіть від свого імені договір найму житлового приміщення.

8. Поміркуйте над запропонованою проблемою і свої роздуми викладіть у формі есе: «Чи повинна держава вирішувати житлові проблеми громадян».

9. Зробіть підбірку публікацій в ЗМІ з проблеми житлового будівництва в Україні й викладіть свої узагальнення у формі аналітичного огляду.

10. Розробіть сценарій ділової гри, в основі якої – конфліктна ситуація, пов'язана з проблемою позачергового надання квартири.

11. Порівняйте житлові права та обов'язки за законодавством України та держав пострадянського простору.

12. Зробіть підбірку публікацій в ЗМІ про ситуацію на ринку житла в Україні, охарактеризуйте динаміку процесів і викладіть свої узагальнення у вигляді аналітичного огляду.

13. Розробіть сценарій ділової гри, в основі якої – конфліктна ситуація, пов'язана з проблемою приватизації житла.

14. Порівняйте житлові права та обов'язки за законодавством України та європейських держав.

15. Зробіть підбірку публікацій в ЗМІ з проблеми кредитування житла в Україні й викладіть свої узагальнення у вигляді аналітичного огляду.

16. Розробіть сценарій ділової гри (надання юридичної допомоги), в основі якої – конфліктна ситуація, пов'язана з проблемою виселення наймача житлового приміщення за несплату комунальних послуг.

17. Укладіть перелік і вкажіть вимоги до оформлення документів, необхідних для здійснення правочинів щодо розпорядження житлом.

18. Зробіть підбірку публікацій в ЗМІ з проблеми приватизації житлового фонду України й викладіть свої узагальнення у вигляді аналітичного огляду.

19. Розробіть сценарій ділової гри, в основі якої – конфліктна ситуація, пов'язана з необхідністю поліпшення житлових умов.

20. Укладіть перелік і вкажіть вимоги до оформлення пакету документів, необхідних для постановки на квартирний облік.

21. Зробіть підбірку публікацій в ЗМІ з проблеми порушення житлових прав в Україні й викладіть свої узагальнення у вигляді аналітичного огляду. Наведіть свої думки з приводу шляхів розв'язання подібних ситуацій.

22. Розробіть сценарій ділової гри (надання юридичної допомоги), в основі якої – конфліктна ситуація, пов'язана з проблемою порушення правил найму житла.

23. На основі чинного законодавства України обґрунтуйте (або спростуйте) можливість виселення наймача із приміщення за несплату комунальних послуг.

24. Розробіть сценарій ділової гри (надання юридичної допомоги), в основі якої – конфліктна ситуація щодо виселення власника із квартири у зв'язку з невиконанням ним зобов'язань по кредитному договору.

25. Зробіть підбірку публікацій в ЗМІ з проблеми відносин житлово-будівельних організацій з ошуканими вкладниками в Україні й викладіть свої узагальнення у вигляді аналітичного огляду. Наведіть свої думки з приводу шляхів розв'язання подібних ситуацій.

III. Виконайте реферат на тему:

26. Особливості правового регулювання житлових відносин на сучасному етапі розвитку українського суспільства

27. Сучасне житлове законодавство пострадянських країн.

28. Розв'язання житлової проблеми: закордонний досвід.

29. Правове регулювання приватизації житлового фонду України.

30. Житлові права й обов'язки громадян України, осіб без громадянства та іноземців: порівняльний аналіз.

ТЕМА 9. СІМЕЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ, ВИНЕСЕНІ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

1. Загальна характеристика сімейного права України та його джерел.
2. Порядок реєстрації та припинення шлюбу.
3. Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів. Обов'язки по утриманню інших членів сім'ї та родичів.
4. Застосування сімейного законодавства України до іноземців та осіб без громадянства. Застосування законів іноземних держав та міжнародних договорів в Україні.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Скласти термінологічний словник до теми.

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Що розуміють під сім'єю та шлюбом?
2. Які умови укладення шлюбу передбачені законом?
3. У яких випадках укладення шлюбу не допускається?
4. В якому порядку здійснюється припинення шлюбу?
5. Які особисті права подружжя передбачені законом?
6. Яким є правовий режим майна, набутого подружжям за час шлюбу?
7. Яким є порядок урегулювання майнових відносин подружжя шляхом укладення шлюбного договору?
8. Які права та обов'язки батьків і дітей передбачені законодавством?
9. У чому полягає відмінність між опікою і піклуванням?
10. Які вимоги встановлює законодавство до усиновителів, опікунів, піклувальників, патронатних вихователів?

Тести

1. Закон забороняє укладати шлюб між:
  - а) особами, які мають похилий вік;
  - б) особами, з яких хоча б одна визнана судом недієздатною;
  - в) особами, з яких одна сплачує аліменти;
  - г) особами, з яких одна є іноземцем.
2. У випадку розірвання шлюбу спільне майно, нажите подружжям у шлюбі, при відсутності шлюбного договору ділиться:
  - а) у рівних частинах між подружжям;
  - б) між подружжям і дітьми;
  - в) між подружжям залежно від доходів кожного з них;
  - г) між подружжям залежно від майнового стану кожного з них.
3. Майно, яке одержане одним з подружжя під час шлюбу в дар або в порядку спадкування, є:
  - а) спільною сумісною власністю подружжя;
  - б) роздільною власністю;
  - в) спільною частковою власністю подружжя;
  - г) колективною власністю сім'ї.
4. Опіка встановлюється:
  - а) над неповнолітніми віком від 14 до 18 років;
  - б) над особами, визнаними судом недієздатними внаслідок душевної хвороби або недоумства;
  - в) над особами, що перебувають у наркотичній залежності;
  - г) над особами, визнаними судом обмежено дієздатними.
5. В Україні встановлений шлюбний вік (для чоловіків – для жінок):
  - а) 18 років – 16 років;
  - б) 17 років – 17 років;
  - в) 17 років – 18 років;
  - г) 18 років – 18 років.
6. Статус дитини надається особі:
  - а) неповнолітній віком від 16 до 18 років;
  - б) неповнолітній віком від 14 до 16 років;
  - в) особі, що не досягла 18-річного віку;
  - г) малолітній особі до 14 років.
7. Піклування встановлюється:
  - а) над неповнолітніми віком від 14 до 18 років;
  - б) над особами, визнаними судом недієздатними внаслідок душевної хвороби або недоумства;
  - в) над особами, що перебувають у наркотичній залежності;
  - г) над малолітніми, які не досягли 14-річного віку.
8. Статус малолітньої дитини має особа:
  - а) віком до 10 років;
  - б) віком до 14 років;
  - в) віком до 16 років;
  - г) віком до 18 років.
9. За рішенням суду неповнолітній особі може бути надано право на шлюб, якщо вона досягла :
  - а) 16 років;

- б) 14 років;
- в) 12 років;
- г) 15 років.

10. Шлюб реєструється після спливу:

- а) двох місяців від дня подання особами заяви;
- б) одного місяця від дня подання особами заяви;
- в) трьох місяців від дня подання особами заяви;
- г) два тижні від дня подання особами заяви.

Завдання Достатній рівень

I. Виконайте завдання:

1. Розв'яжіть задачу: $A - B + B = \Gamma + \Gamma$, де:

A – шлюбний вік чоловіка; B – мінімальна різниця у віці, яка повинна бути між усиновлювачем та усиновлюваним; B – вік, до досягнення якого над неповнолітнім встановлюється опіка; Γ – вік, до досягнення якого особа визнається малолітньою; Γ – мінімальний термін засудження до позбавлення волі одного із подружжя, який надає право іншому розірвати шлюб на підставі лише його заяви.

2. Визначте режим власності у подружжя, посилаючись на сімейне законодавство:

- а) дружина мала дачу до одруження;
- б) чоловік отримав у спадок квартиру;
- в) гроші на банківському рахунку чоловіка, вщкритомуушлюбі (зароблені ним у вільний від роботи час на будівництві дач);
- г) квартира, куплена під час подружнього життя на гроші зароблені чоловіком і оформлена на його ім'я (дружина у цей час не працювала);
- г) золотий перстень із діамантом, куплений чоловіком дружині;
- д) премія дружини;
- е) дружина до укладення шлюбу мала легковий автомобіль, який під час подружнього життя капітально відремонтували;
- е) Чоловік на отриману страховку придбав телевізор;
- ж) чоловік і жінка фактично припинили шлюбні відносини і, проживаючи окремо понад рік, придбали фотоапарат та швейну машинку;
- з) на вимогу чоловіка рішенням суду було встановлено для подружжя режим окремого проживання, а через 3 дні дружина придбала меблі в їхню квартиру.

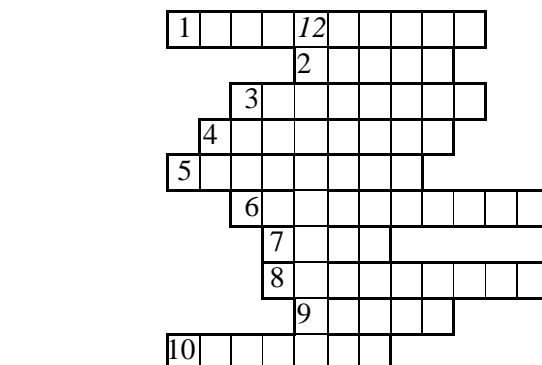
3. Розв'яжіть кросворд:

Питання по-горизонталі:

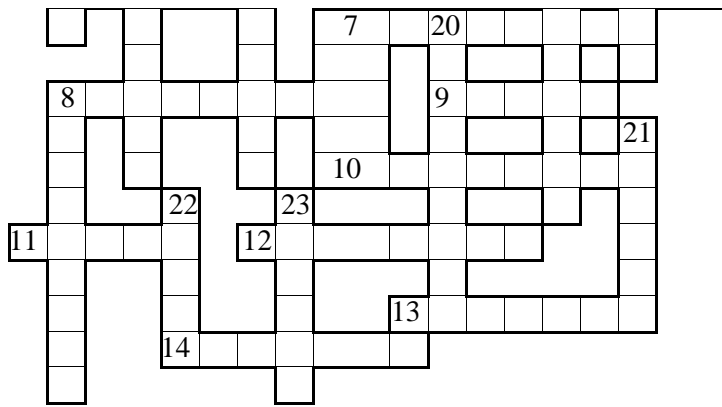
1. Система заходів, спрямованих на забезпечення особистих і майнових прав та інтересів неповнолітніх дітей, які за віком чи станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки.
2. Первинний та основний осередок суспільства.
3. Сім'я, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей, позбавлених батьківського піклування.
4. Основні засади, керівні ідеї, відповідно до яких здійснюється сімейно-правове регулювання та охорона сімейно-правових відносин.
5. Передача органом опіки та піклування дитини – сироти або дитини позбавленої батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи до досягнення нею повноліття за плату.
6. Брати і сестри, які мають спільних батьків.
7. Сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану.
8. Шлюб, зареєстрований з особою, яка одночасно перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі.
9. Одиначне, формально – визначене, загальнообов'язкове правило поведінки, що регулює та охороняє сімейні відносини.
10. Договір, яким регулюється майнові відносини між подружжям.
11. Шлюбний вік для чоловіків.

Питання по-вертикалі:

12. Прийняття особою у свою сім'ю дитини на правах дочки чи сина.

Питання по-вертикалі:

3. Система заходів, спрямованих на забезпечення особистих і майнових прав та інтересів неповнолітніх дітей, які за віком чи станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки.
7. Офіційне звернення особи в заклад або до посадової особи, не пов'язане з порушенням прав.
8. Юридична категорія, яка вказує на належність майна членам подружжя на відповідних умовах.
14. Суб'єкт сімейних правовідносин.
15. Один з подружжя.
16. Незареєстрований шлюб.
17. Нерідний батько дітей дружини від попереднього шлюбу.
18. Підстава припинення шлюбу.
19. Сім'я, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей, позбавлених батьківського піклування.
20. Особиста приватна власність дружини та чоловіка.
21. Особа до досягнення нею повноліття.
22. У мусульманських країнах усі дружини господаря.
23. Повнолітня дієздатна особа, яка добровільно і без оплати бере на себе обов'язки стосовно малолітніх дітей.

11. Від імені Світлани та Богдана складіть текст шлюбного договору. Вкажіть умови його дієвості.

12. У свідоцтві про народження дитини мати записана українкою, а батько – поляком.

Як вирішити питання про національну приналежність дитини?

13. Охарактеризуйте норми міжнародного й українського права, пов'язані із захистом прав дитини у сім'ї.

14. Вписавши слова по-горизонталі, складіть кросворд з понять і категорій теми «Сімейне право»:

									У												
									С												
									И												
									Н												
									О												
									В												
									Л												
									Е												
									Н												
									Н												
									Я												

15. Чому, на вашу думку, сім'я, материнство і дитинство потребують конституційного захисту?

16. Складіть чайнворд з понять і категорій теми «Сімейне право».

17. Дайте аргументовану відповідь на питання, посилаючись на норми українського й міжнародного права: у чому полягає принцип рівності прав чоловіка та жінки в сімейних відносинах?

18. Складіть таблицю «Підстави припинення шлюбу»:

Шлюб припиняється:		
автоматично	шляхом розлучення	шляхом визнання шлюбу недійсним

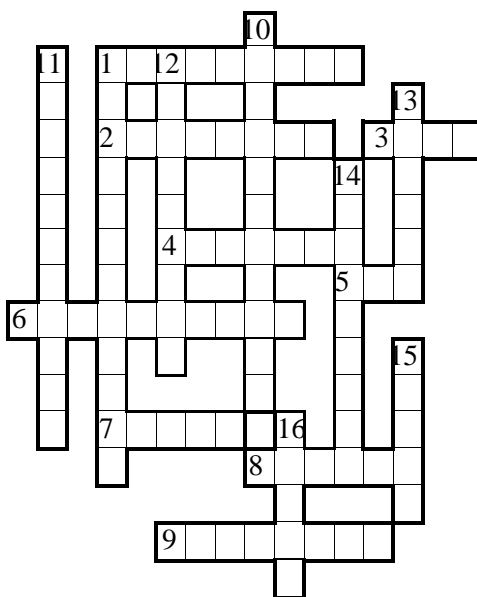
19. Заповнивши таблицю, визначте та порівняйте норми, що регулюють сімейні відносини. Які, на ваш погляд, є більш вагомими й ефективними? :

правові норми	норми моралі

20. Розв'яжіть кросворд:

Питання по-горизонталі:

1. Шлюбний договір, укладений з порушенням умов.
2. Передача органом опіки та піклування дитини – сироти або дитини позбавленої батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи до досягнення нею повноліття за плату.
3. Суб'єкт сімейних правовідносин.
4. Власність подружжя, набута ним за час шлюбу.
5. Державний орган, уповноважений розглядати майнові спори подружжя.
6. Система заходів, спрямованих на забезпечення особистих і майнових прав та інтересів неповнолітніх дітей, які за віком чи станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки.
7. Одиничне, формально – визначене, загальнообов'язкове правило поведінки, що регулює та охороняє сімейні відносини.
8. Суб'єкти сімейних правовідносин, законні представники інтересів своїх неповнолітніх дітей.
9. Сім'я, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей, позбавлених батьківського піклування.

Питання по-вертикалі:

1. Дитина у віці 14-18 років.
10. Прийняття особою у свою сім'ю дитини на правах дочки чи сина.
11. Сім'я, що має трьох і більше дітей.
12. Період розвитку людини до досягнення повноліття.
13. Суб'єкт сімейних правовідносин.
14. Юридична категорія, яка вказує на належність майна членам подружжя на відповідних умовах.
15. Викуп за наречену у східних народів.
16. Нормативно-правовий акт, що регулює сімейні відносини.

21. Доведіть необхідність державної реєстрації шлюбу.

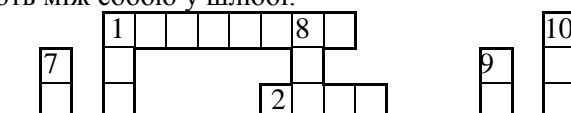
22. Розв'яжіть кросворд:

Питання по-горизонталі:

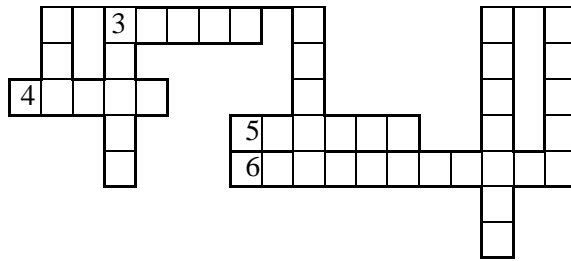
1. Альтернативна форма сімейного виховання.
2. Мала соціальна група людей, члени якої пов'язані між собою кривноспорідненим зв'язком.
3. Офіційне звернення особи в заклад або до посадової особи, не пов'язане з порушенням прав.
4. Викуп за наречену у східних народів.
5. Особа до досягнення нею повноліття.
6. Прийняття особою у свою сім'ю дитини на правах дочки чи сина.

Питання по-вертикалі:

1. Родове ім'я громадянина.
7. Правова форма захисту прав та інтересів малолітніх осіб, які залишилися без батьківського піклування.
8. Засоби на утримання члена сім'ї, що стягуються в судовому порядку.
9. Шлюб, укладений без наміру створити сім'ю.
10. Жінка і чоловік, які перебувають між собою у шлюбі.

23. *Висловіть свою думку щодо доцільності укладання шлюбного договору. Обґрунтуйте її.*

II. Підготуйте електронний варіант презентації з питань:

24. Шлюбно-сімейні відносини за участю іноземного елемента.
25. Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.
26. Конвенція про права дитини.
27. Декларація прав дитини.
28. Влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.
29. Шлюбний договір.
30. Утримання в сімейних правовідносинах.

Високий рівень:

Зробіть юридичний аналіз ситуації:

1. Костів та Липова уклали шлюб у 2000 році. У 2004 році за спільно зароблені кошти вони купили квартиру. З кінця 2005 р. до початку 2006 р. Костів не проживав з своєю дружиною, не вів з нею господарства і на словах просив розлучитися. На початку січня 2006 р. Костів повернувся до Липової. У 2005 році Липова придбала меблевий гарнітур, а Костів - квартиру, куди й переїхало подружжя після примирення і перевезли з іншими речами гарнітур. Квартиру, куплену ними в 2004 р., вони у січні 2009 р. продали, і за кошти був зроблений вклад у банку на ім'я Костіва. У лютому Костів зняв гроші з вкладу (без відома дружини) і купив квартиру, зазначивши у договорі єдиним покупцем своєю матір. Ще через півмісяця подружжя посварилося, і Костів звернувся з позовом про розірвання шлюбу і поділ майна.

2. Громадянки В. шлюбний вік за її заявою знижено до 16 років, вона одружилася з громадянином Р. У зв'язку з цим вона переїхала до чоловіка в місто, а хатку, у якій жила раніше окремо від батьків і який отримала у спадщину від дідуся, продала громадянці А. під знесення за невелику суму. Але батьки В., довідавшись про це, заявили вимогу анулювати цю угоду, мотивуючи тим, що В. – неповнолітня, їхньої згоди на продаж не отримано, а сума, що сплатила А., не відповідає справжній вартості будинку. В. відмовилася.

Хто правий у цій ситуації?

3. Навчаючись на п'ятому курсі університету, киянин Л. одружився з однокурсницею Р., яка приїхала на навчання із Закарпаття. Батьки Л. дали згоду на шлюб, а батьки нареченої на весілля не приїхали, пояснюючи це транспортними складнощами. Після реєстрації шлюбу Р. було прописано у квартирі чоловіка, але вона майже не була тут. Постійні сварки з Л. та його батьками, відмова брати участь у веденні домашніх справ призвели до швидкого погіршення відносин. Уже через сім місяців постало питання про неможливість сімейного життя.

Що можна порадити чоловікові, щоб вийти зі складної ситуації з найменшими втратами, адже Р. вимагає поділу майна та житлової площі?

4. Нотова звернулася до Степанова з позовом про розірвання шлюбу і поділ спільного майна. До такого майна, на думку Нотової, зокрема, належали: меблевий гарнітур; вклад у банк у сумі 9 тис. грн. (5 тис. грн. Степанов вклав до укладення шлюбу, а далі поповнював вклад після одруження); цегляний житловий будинок, побудований за час шлюбу на основі вдвічі меншого за площею, який належав Степанову до укладення шлюбу; зарплата чоловіка за останні півроку, яку Степанов ще не отримав як і всі інші працівники підприємства, де він працював. Нотова також вважала, що її особистою власністю є: телевизор, куплений нею під час шлюбу за позичені у матері кошти (проти купівлі телевизора чоловік категорично заперечував, але надалі ним часто користувався); норкова шуба, зі слів Нотової, подарована їй чоловіком на другий день після весілля; дача, яку вона успадкувала після смерті батька. Нотова з 5 років подружнього життя 4 роки не працювала, перебуваючи на утриманні чоловіка, 2 з них займалася доглядом за дитиною, а останній рік працювала, отримуючи зарплату втричі більшу, ніж чоловік. Натомість Степанов усі 5 років працював. За період шлюбу нічого не успадкував.

5. Громадянин Н. після авіакатастрофи, в яку він потрапив, частково втратив розум і за рішенням суду був визнаний недієздатним. Але через 5 років він вийшов з лікарні, почав працювати, ще через рік одружився. Дружину він повідомив про рішення суду, але в РАГСі про це нічого не сказав. Два роки по тому суд повернув дієздатність Н. Але ще через три роки дружина звернулася з позовом до суду при визнанні шлюбу недійсним, мотивуючи це недієздатністю Н. при його укладенні.

Яке рішення має прийняти суд?

6. Назаров звернувся з позовом до Назарової про покладення частини відшкодування боргу за договором позики. У судовому засіданні було встановлено, що Назаров, перебуваючи у шлюбі з Назаровою, у 1999 році позичив у Білоноса 90 000 гривень строком на 3 роки. Цього ж року між Назаровою та Філімоновим було укладено договір про відступлення права вимоги на отримання квартири, яке належало Філімонову на підставі договору про дольову участь у будівництві житла, укладеному із асоціацією „Світбуд”. За цим договором Назарова передала Філімонову 90 000 гривень. Через деякий час подружжя Назарових вирішило розлучитись. Назарова без відома чоловіка розірвала договір цесії і отримала назад від Філімонова 90 000 гривень. Суд відмовив у задоволенні вимоги Назарова, мотивуючи рішення тим, що хоч на момент укладення договорів сторони й перебували в шлюбі, але

могли кожен окремо укласти договори, розірвати їх, ці договори не мають правового режиму спільно набутого майна, тому вимоги Назарова про покладення на Назарову відшкодування частини позики Білоносу є незаконними.

7. Одружившись, Р. на вимогу майбутнього чоловіка О. дала йому розписку, згідно з якою вона зобов'язалася протягом сімейного життя не вступати на навчання чи роботу. Але після трьох років сімейного життя Р. виявила бажання вступити до вищого навчального закладу, О. заперечував, посилаючись на зобов'язання. Виник конфлікт.

Хто правий у цій ситуації?

8. Громадянин П. та громадянка М. звернулися до РАЦСу з проханням зареєструвати їх шлюб. Приймавши заяву, співробітники РАЦСу призначили строк реєстрації шлюбу через місяць після подання заяви. Але молоді не погодилися з цим, вони пояснили, що багато років знають один одного, тому для них додаткові роздуми не потрібні, до того ж П. – геолог, через кілька днів повинен виїжджати в експедицію на весь польовий сезон – більше ніж півроку.

Як можна вирішити проблему?

9. Після припинення шлюбу громадянки В. з громадянином Ш. за рішенням суду Ш. повинен був виплачувати на двох малолітніх дітей аліменти. Але невдовзі Ш. почав часто змінювати місце роботи, влаштовувався працювати так, щоб основний дохід мати на роботі за сумісництвом, намагаючись зменшити аліменти. Внаслідок цього розмір аліментів постійно зменшувався і був недостатній для утримання дітей.

Що можна порадити В., щоб вийти з цього становища?

10. Після розлучення Т. із своїм колишнім чоловіком Р., у них виник конфлікт. Р. вимагав, щоб колишня дружина змінила своє прізвище на дошлюбне, але Т. не погоджувалася. Конфлікт затягнувся і набув нової сили через два роки, коли Т. взяла новий шлюб і вирішила змінити прізвище сина, що жив з нею, на прізвище нового чоловіка, яке взяла собі і вона. Але Р. не дав згоди на це.

Як вирішити цей конфлікт?

11. Громадяни М. та П. прийняли рішення про розлучення та звернулися до суду. Неповнолітній син за спільним рішенням мав залишитися з матір'ю М., але виникла суперечка щодо розподілу майна. Чоловік П. зазначив, що він протягом усього періоду перебування у шлюбі працював на двох роботах, отримуючи досить великі гроші, саме за них було придбано сучасну апаратуру, збудовано дачу. В той же час дружина М. тривалий час не працювала, була домогосподаркою. У зв'язку з цим П. вимагав виділити дружині 1/3 майна, а інші 2/3 залишити за ним.

Яким має бути рішення суду?

12. Юрій (20 років) та Анжела (16 років, вагітна) вирішили одружитися, про що дівчина повідомила своїх батьків. Батьки Анжели проти шлюбу, оскільки хлопець не має вищої освіти, ніде не вчиться і не має постійного заробітку.

Як буде вирішено ситуацію?

13. Олександра (18 років) вагітна. За словами дівчини, батьком дитини є її знайомий Микола (22 роки), який заперечує батьківство. Олександра бажає одружитися із Миколою, а хлопець не лише не бажає одружуватися, а й відмовляється від утримання дитини у випадку народження.

Як буде вирішено ситуацію?

14. Батьки Валентина та Маші товаришували з дитячих років своїх дітей, мріючи про їхній шлюб. Але Маша довго відмовлялася одружуватися із Валентином. Та лише після численних вмовлянь весілля таки відбулося.

Чи буде визнано такий шлюб дійсним?

15. Тетяна та Юрій збираються одружитися. Мати Тетяни є двоюрідною сестрою батькові Юрія. У державному органі РАЦСу хлопцеві та дівчині заявили, що вони не мають права одружуватися.

Чи правильно поступили працівники державного органу реєстрації актів цивільного стану?

16. Громадянин С. звернувся до суду із заявою про розірвання шлюбу. Причиною цього, як вказано у заяві, був вступ дружини до педуніверситету без згоди чоловіка.

Чи буде задоволено позов?

17. Антон та Олена вирішили одружитися і подали заяву до державного органу РАЦС. Оскільки Олена була єдиною дочкою у сім'ї, її батьки вирішили зайнятися організацією весілля. Вони замовили зал у кафе, купили Олені весільну сукню та поступово почали запрошувати гостей. За тиждень до весілля Антон заявив Олені, що він не хоче офіційно одружуватися і запропонував жити спільно деякий час, щоб краще взнати один одного. Чи дії Антона правомірні? Чи може Олена примусити Антона одружитися? Батьки Олени вимагають у суді відшкодування завданої матеріальної та моральної шкоди.

Яке рішення прийме суд?

18. Маша та Максим одружилися тиждень тому. На подаровані гроші вони придбали телевізор, наручні годинники (кожному), кухонний комбайн, жіночу шкіряну куртку. А гроші, що залишилися, поклали на рахунок у банку, відкритий на ім'я чоловіка.

Визначте режими власності на придбані речі та банківський рахунок.

19. Богдан та Віра перебувають у шлюбі 6 років. З метою отримання необхідних коштів для започаткування власного бізнесу чоловік вирішив продати легковий автомобіль, куплений 2 роки тому на його ім'я. Дружина не хоче щоб чоловік займався бізнесом і заявляє, – що чоловік не має права без її згоди продавати автомобіль. Прокоментуйте ситуацію.

Як буде вирішено справу?

20. Сімнадцятирічний Мирослав закінчив школу і поступив до університету на контрактну форму навчання. Хлопець стверджує, що його батьки зобов'язані платити за навчання, оскільки він є неповнолітнім.

Як буде вирішено ситуацію?

21. Подружжя Калашниковых проживало у власному будинку, побудованому 30 років тому. За роки експлуатації у будинку жодного разу не проводили капітального ремонту, оскільки грошей у подружжя на ремонт не було, то

вони вирішили продати автомобіль, куплений на гроші, зароблені Калашниковим в Італії. Через рік після проведеного ремонту Калашников звернувся у суд із заявою про розірвання шлюбу та розподіл майна, претендуючи на три четверти будинку. Свої вимоги він мотивував тим, що ремонт будинку було проведено за його кошти (автомобіль було куплено на зароблені ним особисто гроші за кордоном).

Яке рішення прийме суд?

22. Перебуваючи у шлюбі, громадянка М. стая інвалідом II групи. Через 3 роки після цього вона з чоловіком розлучилася. Після розлучення М. звернулася із вимогою до колишнього чоловіка про сплату аліментів. Той відповів, що вони розлучені і вже не родичі, тому він їй нічого не винен. Жінка подала позов до суду.

Як вирішиться справа?

23. Шлюб подружжя Броньків було розірвано у міському суді. Розглядаючи спір про розподіл спільно нажитого майна подружжям, суд зробив розподіл – квартири, дачі, автомобіля. У зустрічному позові Остапа Бронько про розподіл грошових вкладів Марії Бронько, що знаходилися у банку, відмовив у зв'язку із відмовою колишньої дружини від вимоги про розподіл предметів домашнього вжитку.

Чи є рішення суду правомірним? Чому?

24. Іванов (55 років) внаслідок необережності став інвалідом II групи. Пенсії, яку він отримує по інвалідності, йому ледве вистачає на прожиття. А ще потрібно платити за квартиру, ліки. Тому він звернувся до суду із позовом про стягнення аліментів зі свого сина (30 років, учитель, має сім'ю, двох дітей), з яким не підтримував стосунків впродовж останніх 25 років з моменту розлучення з матір'ю сина (не зустрічався, не спілкувався, не брав участі у вихованні), при цьому він сплачував аліменти на сина до його повноліття.

Яке рішення прийме суд?

25. А. має двох дітей, на утримання яких сплачує аліменти. З метою уникнення від сплати він почав постійно змінювати місце роботи та за основним місцем роботи отримувати невеликі кошти. Проте, мав різні види додаткового заробітку. Колишня дружина громадянина А. звернулася до суду з проханням вирішити справу, оскільки грошей на утримання дітей явно недостатньо.

Як може бути вирішена дана справа?

26. Андріїв у 2004 р. звернувся з позовом до Андрієвої про розірвання шлюбу і поділ набутого за час шлюбу майна, зокрема, автомобіля ВАЗ-21099. Андріїва вважала, що ця машина не повинна включатися до складу спільного майна подружжя як подарована їй особисто, оскільки була виділена їй на роботі як передовику виробництва у 1998 р. за пільговою ціною, що складала на той час одну четверту її реальної вартості. Андріїв у суді пояснив, що кошти на оплату пільгової вартості автомобіля позичав у банку на своє ім'я і борг виплачувався ним. Андріїва запропонувала виплатити чоловікові половину сплаченої у 1998 р. суми. Водійські права були лише у Андріїва.

27. Петречко звернувся з позовом до своєї дружини про розірвання шлюбу і поділ майна, набутого в шлюбі, зокрема, акцій, зареєстрованих на ім'я дружини. На компенсацію Петречко не погоджувався, оскільки, на його думку, їхня вартість значно зросла з 1993 року, коли вони були набуті. Дружина заперечувала проти поділу акцій і пояснила в суді, що інші акціонери теж проти прийняття її чоловіка як акціонера до товариства. Зваживши на пояснення дружини та за відсутності іншої оцінки акцій, суд присудив Петречкові відшкодування половини вартості акцій за ціною їх набуття у 1993 р.

28. Подружжя Карпових розірвало шлюб у 2003 р., однак, продовжувало проживати спільно, вести спільне господарство, у 2004 р. у них народилася донька. У 2007 р. Карпова звернулася до суду з позовом до Карпова про поділ квартири, набутої в 2002 р., а також земельної ділянки, придбаної теж з чоловіком у 2005 р. Суд відмовив в задоволенні вимоги про поділ майна, мотивуючи тим, що з моменту винесення рішення про розірвання шлюбу минуло більше трьох років.

29. На весіллі Софія та Костянтин одержали як подарунки 40 000 гривень. За ці гроші була придбана на ім'я дружини квартира. Через рік відносини між подружжям змінилися, у зв'язку з чим чоловік зажадав розподілу майна на рівні частини. Батько Софії стверджував, що 2000 дол. США він подарував особисто дочці, а не їм обом, тому частка дочки має бути більшою.

30. Краско, який перебував у другому шлюбі з Шатровою, розірвав і цей шлюб. Після цього Шатрова дізналася, що Краско до одруження з нею перебував у зареєстрованому шлюбі з Федоровою і не розривав його. Шатрова звернулася в юридичну консультацію з проханням роз'яснити, що може змінитися внаслідок встановлення цього факту.

ТЕМА 10. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ, ВИНЕСЕНІ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

1. Монополізм і конкуренція у підприємницькій діяльності.
2. Правові основи інвестиційної діяльності в Україні.
3. Поняття і суб'єкти банкрутства.
4. Особливості господарського судочинства.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Скласти термінологічний словник до теми.

Дати відповідь на контрольні питання:

1. Які види діяльності і чому ви віднесли б до господарської?
2. Якими правами наділені суб'єкти господарських відносин?
3. У чому особливість суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб?
4. Які суб'єкти господарювання і чому можна назвати некомерційними?
5. Якими є ознаки й організаційно-правові форми підприємства підприємства?
6. Який встановлено порядок реєстрації підприємства?
7. З яких заходів складається ліквідаційний процес?
8. Що становить правову основу господарських договорів?
9. Що таке господарські зобов'язання?
10. Які державні гарантії захисту іноземних інвестицій установлені в законодавстві України?

Тести

1. Виникнення і діяльність юридичної особи як суб'єкта підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми неможливо без установчих документів:
  - а) рішення власника або групи власників про створення;
  - б) статут;
  - в) статут та / або установчий договір;
  - г) протокол зборів трудового колективу про створення підприємства.
2. Відокремлений структурний підрозділ юридичної особи, розташований поза місцем її знаходження, який здійснює всі або частину функцій цієї юридичної особи, називається:
  - а) відділення;
  - б) дочірнє підприємство;
  - в) представництво;
  - г) філія.
3. Юридичне визнання суб'єкта підприємницької діяльності банкрутом здійснюється:
  - а) Міністерством фінансів;
  - б) Конституційним Судом;
  - в) Господарським судом;
  - г) кредитором.
4. За наявності всіх необхідних документів орган держреєстрації зобов'язаний зареєструвати суб'єкта підприємницької діяльності протягом:
  - а) 3 робочих днів;
  - б) 5 робочих днів;
  - в) 10 робочих днів;
  - г) 15 робочих днів.
5. Підприємництвом називається:
  - а) будь-яка діяльність, що дає прибуток;
  - б) безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг, що здійснюється з метою отримання прибутку;
  - в) господарська діяльність некомерційного характеру;
  - г) діяльність, що здійснюється на підставі сертифікату, виданого компетентними державними органами
6. Скасування держреєстрації суб'єкта підприємництва здійснюється на підставі рішення суду в разі:
  - а) відсутності прибутку протягом 6 місяців;
  - б) провадження діяльності, що суперечить установчим документам;
  - в) несвоєчасного повідомлення підприємцем-громадянином про зміну свого сімейного стану;
  - г) відсутності товарного знаку.
- 4.7. Видами господарських товариств є:
  - а) селянське (фермерське) господарство;
  - б) товариство з обмеженою відповідальністю;
  - в) товариство захисту прав споживачів;
  - г) політична партія.
8. Господарське товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, називається:
  - а) командитним;
  - б) акціонерним;
  - в) повним;
  - г) товариством з обмеженою відповідальністю.
9. Видами підприємництва за функціональним призначенням є:
  - а) державна підприємницька діяльність;
  - б) виконання робіт;
  - в) ліцензована підприємницька діяльність;
  - г) судовий захист порушених прав.
10. Забороняється займатися підприємницькою діяльністю:
  - а) особам, що не мають трудової книжки;
  - б) військовослужбовцям;
  - в) фізичним особам, які не створили юридичної особи;
  - г) особам, що не є членами Спілки промисловців і підприємців.

Завдання

Достатній рівень

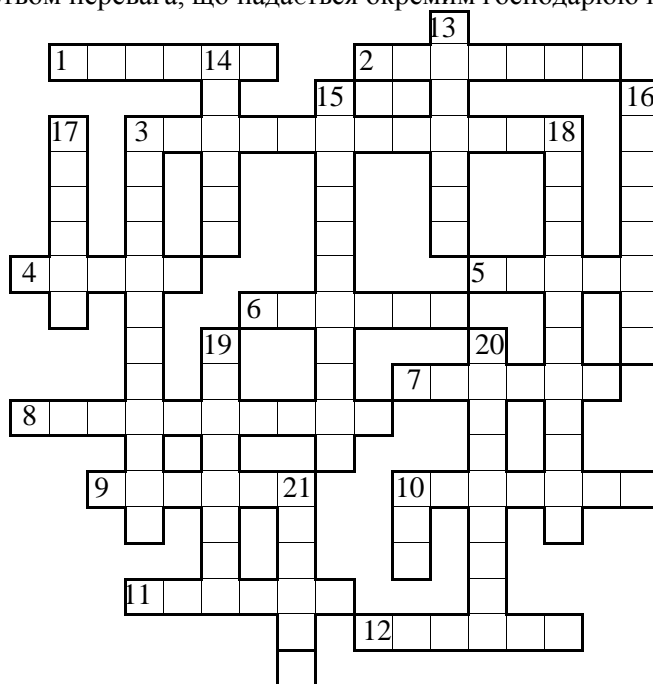
1. Виконайте завдання:

1. Чи існує правовий режим нарахування дивідендів? Поясніть дію цього правового механізму.

2. Розв'яжіть кросворд:

Питання по-горизонталі:

1. Учасник господарських правовідносин.
2. Суб'єкт господарювання, що володіє контрольним пакетом акцій дочірнього підприємства.
3. Основна організаційно-правова форма здійснення господарської діяльності.
4. Грошове стягнення, що накладається за вчинення адміністративно-господарського правопорушення.
5. Перевірка бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання.
6. Вид реорганізації господарюючого суб'єкта-юридичної особи, внаслідок якої припиняється його правоздатність.
7. Відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій.
8. Вид колективного підприємства.
9. Підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування власних чи залучених коштів.
10. Система заходів, що здійснюється під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання банкрутства боржника, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського стану боржника.
11. Установчий документ юридичної особи.
12. Встановлена законодавством перевага, що надається окремим господарюючим суб'єктам.

Питання по-вертикалі:

3. Відчуження господарської споруди з державного фонду у власність господарюючого суб'єкта.
10. Державний орган, уповноважений розглядати господарські спори.
13. Суб'єкт господарських правовідносин, якій належить майно на відповідних умовах та у відповідних формах.
14. Нормативно-правовий акт, у якому об'єднано і систематизовано господарсько-правові норми.
15. Вид господарської діяльності підприємства, спрямований на виготовлення товарів.
16. Сукупність відокремлених взаємопов'язаних норм господарського права, що регулюють якісно однорідні відносини.
17. Єдиний державний перелік суб'єктів господарювання, який містить відомості щодо їх найменування, предмету діяльності, місцезнаходження тощо.
18. Особа, що надає іншій у користування майно.
19. Особа, суб'єкт господарських правовідносин – організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку.
20. Юридична категорія, що виражає належність майна суб'єктові господарювання на відповідних умовах та у відповідних формах.
21. Сукупність правових норм, що регулюють господарські правовідносини специфічними методами правового регулювання.

3. Визначте яким чином характер та особливості суб'єкта господарювання впливають на процедуру державної реєстрації, надання суб'єктові ліцензії або патенту.

4. Опрацювавши теоретичний матеріал теми, заповніть таблицю «Права суб'єктів господарювання» (заповнюючи останню колонку, достатньо визначити «позитивний» – «негативний»).

Вид прав	Зміст прав	Вплив на легітимацію

5. Дайте відповідь на питання:

- а) Які суспільні відносини регулюються нормами господарського права?

17. Складіть коротку схему етапів створення акціонерного товариства (на прикладі ВАТ).

II. Підготуйте електронний варіант презентації з питань:

18. Загальна характеристика господарського права і господарського законодавства.
19. Господарські правовідносини.
20. Підприємницька діяльність в Україні.
21. Монополізм і конкуренція у підприємницькій діяльності.
22. Правові основи інвестиційної діяльності в Україні.
23. Поняття і суб'єкти банкрутства.
24. Особливості господарського судочинства.

III. Зробіть підбірку додаткової літератури з визначеної проблеми:

25. Особливості правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
26. Правовий режим вільних економічних зон: світовий досвід.
27. Вплив антимонопольного законодавства на розвиток української економіки.
28. Розвиток вільних економічних зон в Україні.
29. Корупція як злочин та її негативний вплив на господарську діяльність.
30. Акціонерні товариства.

Високий рівень

Зробіть юридичний аналіз ситуації:

1. Громадянин України Васильченко П.Р., сплативши реєстраційний збір у встановленому розмірі та маючи намір провадити підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, подав до органу держреєстрації реєстраційну картку, три фотокартки, копію довідки про присвоєння ідентифікаційного номера як платника податків, документ, що підтверджує внесення плати за держреєстрацію, своє рішення за підписом усіх членів сім'ї про намір провадити підприємницьку діяльність, ксерокопію свідоцтва про шлюб та свідоцтва про народження дитини. Реєструючий орган відмовив Васильченку у держреєстрації.
2. Єдиний в Білозерському районі молокозавод встановив для постачальників молока ціни, в півтора рази нижчі, ніж в сусідніх районах та областях. Розташовані поблизу молокозаводу постачальники, не маючи можливості відвозити молоко на інші молокозаводи через значну відстань і відсутність у них відповідного транспорту, змушені були здавати молоко за цими цінами. Однак група фермерів, не погоджуючись з втратами від продажу молока за необґрунтоване низькими, як на їх думку, цінами, звернулася зі скаргою на дії Білозерського заводу до Антимонопольного комітету України.
3. ЗАТ НДІ «Газвидобування» у зв'язку зі зміною місцезнаходження, зафіксованого в статуті, подало до реєструючого органу (в райдержадміністрацію) документи для його перереєстрації. Реєструючий орган відмовив ЗАТ в перереєстрації, мотивуючи своє рішення тим, що вона (перереєстрація) суперечить чинному законодавству України.
4. Приватний підприємець Петренко П.П. надав всі необхідні документи для державної реєстрації в райдержадміністрацію, але через три дні він, не одержавши жодного повідомлення про реєстрацію, виїхав на приватному автомобілі з причепом до сестри в Російську Федерацію. Він віз повний причеп яблук. Під час митного огляду на кордоні він заявив, що є приватним підприємцем, але немає документу про держреєстрацію через незаконні дії влади, а яблука везе на продаж, бо вважає себе суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності.
5. До Антимонопольного комітету України звернулося акціонерне товариство «Б» (далі АТ «Б») із заявою про незаконне використання знака для товарів і послуг «Б» приватним підприємством «Т» (далі - ПП «Т»). АТ «Б» подало до Держпатенту України заявку на реєстрацію комбінованого знака для товарів і послуг (словесний елемент – «Б», що виконаний літерами українського алфавіту і являє собою єдине слово, і образотворчий елемент у вигляді райдуги, розміщеної над словесним елементом). ПП «Т» використовувало позначення «Б» (словесний елемент вищевказаного комбінованого знака для товарів і послуг АТ «Б»), зокрема в рекламі і під час здійснення торгової діяльності. Зібраними під час розгляду справи доказами доведено, що такі дії ПП «Т» можуть привести до змішування з діяльністю АТ «Б». Кваліфікуйте дії ПП «Т».
6. ТОВ «Продтовари» успішно діяло в межах обласного центру і через два роки його учасники вирішили розширити свою діяльність, створивши дві філії та два представництва у сусідніх областях. Для початку їх діяльності виділили кошти на проведення держреєстрації цих відокремлених підрозділів, відкрили чотири банківських рахунки і запросили юриста, щоб розробив для них статuti.
7. Акціонери ВАТ «Інвестиції України», що в сукупності володіють 8,5 акцій, поставили перед спостережною радою товариства вимогу про скликання позачергових загальних зборів акціонерів у зв'язку із прийняттям правлінням ВАТ рішення, що суперечить інтересам акціонерів і виходить за межі компетенції правління. Спостережна влада відмовилася виконати ці вимоги, посилаючись на недоцільність такого кроку у зв'язку із запланованими на березень наступного року черговими загальними зборами акціонерів. а) чи можуть акціонери-ініціатори проведення позачергових зборів скликати такі збори самі? б) якими правами наділено меншість в акціонерному товаристві щодо управління справами товариства? в) який вихід з цієї ситуації ви можете запропонувати?
8. Акціонер закритого акціонерного товариства «Омега» продав належні йому акції приятелю. Засновники цього ЗАТ звернулися до суду з позовом про визнання недійсним договору купівлі-продажу цих акцій на тій підставі, що установчим договором про заснування товариства була передбачена заборона відчуження акцій ЗАТ третім особам без згоди самого товариства та його акціонерів, які мали переважне право на придбання акцій товариства, що відчужуються.
9. ВАТ «Молоко» через збій в роботі обладнання не постачало свою продукцію в мережу магазинів ТОВ «Харчі населенню» протягом тижня. Щоб забезпечити свої магазини продуктами, керівництву ТОВ «Харчі населенню» довелося їх закуповувати терміново в іншій області по значно вищим цінам. Дайте юридичну оцінку даної ситуації. Які умови та порядок відшкодування збитків в даному випадку?

10. Сімнадцяти довірчим товариствам, що порушили правила обігу приватизаційних паперів, Фонд державного майна зупинив дію ліцензій. Деякі з них привели свою діяльність і установчі документи відповідно до законодавства, а інші не подали ніякої інформації до Фонду держмайна про вжиті заходи. Які наслідки такої діяльності цих товариств?
11. Загальними зборами ВАТ «Завод ЗБК», що були скликані за ініціативою спостережної ради, останній делегувалося призначати склад правління, а правлінню-приймати рішення про створення філій, представництв та дочірніх підприємств товариства: а) чи є правомірним таке рішення?; б) які питання входять до виключної компетенції загальних зборів?; в) в якому порядку приймаються рішення цими зборами?
12. За рішенням спостережної ради акціонерного товариства був звільнений з роботи головний інженер-член правління, який працював в ньому за трудовим договором. Призначений на цю посаду тимчасово виконуючим обов'язки головного інженера начальник одного з цехів через брак досвіду не зміг забезпечити належне виконання покладених на нього обов'язків, в результаті чого було зірвано виконання договірних зобов'язань перед контрагентами АТ щодо розробки складного устаткування і відповідно сплачено штрафні санкції: а) чи вправі спостережна рада звільнити з роботи члена правління?; б) яким чином і за рахунок яких осіб можна відшкодувати збитки, заподіяні АТ в результаті сплати штрафних санкцій?
13. Один із трьох засновників ЗАТ «Консул» через півроку після державної реєстрації товариства вирішив продати весь пакет акцій (80 відсотків), що належав йому на праві власності. Інші два засновники, що володіли відповідно 12 відсотками і 8 відсотками акцій, заперечували проти нього. а) чи правомірні ці заперечення?; б) які обов'язки закон покладає на засновників АГ?
14. Майно держпідприємства «Спецбуд» належить йому на праві повного господарського відання. Здійснюючи розрахунки з постачальниками продукції, керівник підприємства вирішив передати у власність одного з постачальників автомобіль, який належить ДП «Спецбуд». Чи правомірне таке рішення керівника ДП «Спецбуд»? Який правовий титул майна, що є державною власністю і закріплене за державним підприємством?
15. За рішенням керівництва казенне підприємство «Ресурси України», що знаходиться у м. Харків, вступило до асоціації «Український капітал» за погодженням з Харківською облрадою. Прокурором області було винесено протест на прийняте казенним підприємством рішення. Чи правомірний протест прокурора? Чи має право казенне підприємство вступати до господарських об'єднань? Чи встановлені законом умови вступу казенного підприємства до господарських об'єднань?
16. Подайте перелік доказів, які можна було б надати в господарський суд з боку потерпілої сторони – мережі магазинів «Крамничка», які одержали свіжу і якісну ковбасу 2-го гатунку замість делікатесних ковбас. Прокоментуйте свій вибір, обов'язково поясніть де і за якою процедурою буде здійснена експертиза продукції.
17. Підготуйте проект позовної заяви до господарського суду від суб'єкта підприємницької діяльності-фізичної особи Сидоренка П.П. з приводу безпідставної відмови укласти договір з боку місцевої компанії обленерго. Обов'язково надайте перелік документів, якими Сидоренко П.П. буде підтверджувати свою позицію в суді.
18. Постановою мера міста Конотоп місцевим податком на перепродаж автомобілів оподатковувалися всі підприємства, за винятком державних і підприємств споживчої кооперації. Кваліфікуйте дії мера, посилаючись на норми чинного законодавства.
19. Підготуйте претензійний лист на адресу ТОВ «Фінансова ініціатива» з приводу прострочення терміну орендної плати за офісне приміщення. Дайте перелік документів, які необхідно подати до цієї претензії. Обов'язково вмотивуйте суму претензії.
20. Підготуйте претензійний лист від імені заводу харчових концентратів своєму постачальнику – приватному підприємству «Барви природи», яке систематично, протягом трьох місяців, затримує постачання продукції на 10-12 днів. Додайте до претензійного листа перелік необхідних документів.
21. Ви є власником приватного підприємства «Світоч», яке не надає Вам бажаних прибутків. Вам необхідно ліквідувати це підприємство згідно з чинним законодавством. До того ж врахуйте наявність майнових претензій з боку Ваших кредиторів (борги за банківським кредитом та вимоги кредиторів - фізичних осіб).
22. Складіть претензійний лист з приводу порушень у виконанні договору постачання сільськогосподарської продукції від товаровиробника до замовника (наприклад, хлібокомбінат, консервний завод).
23. Приватний підприємець займається торгівельною діяльністю і діяльністю з надання побутових послуг та здійснює розрахунки з юридичними і фізичними особами в безготівковій формі. Чи потрібно у такому разі придбати торгові патенти?
24. На які нормативні акти потрібно спиратися при створенні спеціальної (вільної) економічної зони? Де на території Полтавської області Ви створили б спеціальну економічну зону? Мотивуйте вибір.
25. Складіть претензійного листа з приводу постачання партії неякісного товару. Вкажіть перелік документів, які потрібно додати.
26. Міністерство необґрунтовано відмовило суб'єкту підприємницької діяльності у наданні ліцензії на здійснення певного виду діяльності. Визначте порядок і спосіб захисту порушених прав підприємця?
27. Фірма виконує ксерокопіювальні роботи у навчальному закладі. Чи потрібно придбати торговий патент на виконання цих робіт? Якщо так, чи потрібно придбати торговий патент на літні місяці, коли така робота виконуватися не буде?
28. Фірма відкриває спортклуб-бар із більйардними столами, що будуть здаватися відвідувачам спортклубу-бару з погодинною оплатою. Чи обов'язкове придбання фірмою торгових патентів для більйардних столів? Якщо так, то на який вид діяльності?
29. Складіть позовну заяву з приводу прострочення терміну постачання. Вкажіть перелік документів, які потрібно додати.
30. Складіть позовну заяву з приводу систематичної відсутності частини товару в упаковці при виконанні договору купівлі-продажу. Дайте перелік документів, які потрібно додати.

ТЕМА 11. ТРУДОВЕ ПРАВО І ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ **ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ, ВИНЕСЕНІ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ**

1. Особливості праці жінок та молоді.
2. Особливості трудових правовідносин за участю неповнолітніх осіб.
3. Правове регулювання працевлаштування молодих спеціалістів.
4. Поняття соціального захисту та його види.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Скласти термінологічний словник до теми.

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Що є предметом трудового права?
2. З досягненням якого віку виникає трудова правоздатність?
3. Які документи подаються особою, яка укладає трудовий договір?
4. Чим необхідні умови трудового договору відрізняються від додат-кових?
5. Чим контракт як особливий вид трудового договору відрізняється від звичайного трудового договору?
6. Чим переміщення працівника відрізняється від переведення?
7. Які загальні підстави припинення трудового договору передбачені законом?
8. Які види робочого часу і часу відпочинку передбачені законом?
9. Які існують види матеріальної відповідальності?
10. Які види дисциплінарних стягнень передбачено законом?

Тести

1. Укладення трудового договору в письмовій формі є обов'язковим у випадку:
  - а) укладення трудового договору з членом профспілки;
  - б) укладення контракту;
  - в) укладення строкового трудового договору;
  - г) коли працівник не досяг віку 21 року.
2. У межах якого часу працівник повинен бути попереджений письмово про звільнення за скороченням чисельності або штату працівників?
  - а) за 1 тиждень;
  - б) за 1 місяць;
  - в) за 2 місяці;
  - г) за 3 місяці.
3. Кодексом законів про працю України передбачені такі види дисциплінарних стягнень:
  - а) штраф;
  - б) догана;
  - в) конфіскація майна;
  - г) позбавлення права займатися діяльністю певного виду.
4. Підставою притягнення працівника до матеріальної відповідальності у випадку вчинення ним протиправного діяння є наявність:
  - а) прямих дійсних збитків;
  - б) втраченої вигоди (не одержаних прибутків);
  - в) прямих дійсних збитків і не одержаних прибутків;
  - г) відмови працівника від переведення на іншу роботу в разі простою.
5. Вкажіть строк випробування для робітників при прийнятті на роботу:
  - а) 1 місяць;
  - б) 2 місяці;
  - в) 3 місяці;
  - г) 1 рік.
6. До якої категорії відносяться працівники, які уклали трудову угоду на строк від 2-х до 4-х місяців:
  - а) тимчасові;
  - б) вільнонаймані;
  - в) постійні;
  - г) сезонні
7. В який строк працівник повинен попередити роботодавця про звільнення з власної ініціативи без поважних причин:
  - а) за 2 місяця;
  - б) за 1 тиждень;
  - в) за 2 тижні;
  - г) за 1 місяць.
8. Вкажіть нормальну тривалість робочого часу працівників на тиждень:
  - а) 24 години;
  - б) 36 годин;
  - в) 40 годин;
  - г) 42 години.
9. Вкажіть термін з дня подання заяви, протягом якого комісія по трудових спорах зобов'язана розглянути трудовий спір:
  - а) 5 днів;

- б) 10 днів;
  - в) 15 днів;
  - г) 30 днів.
10. Вкажіть робочий час для осіб віком від 16 до 18 років на тиждень:
- а) 18 годин;
  - б) 24 години;
  - в) 36 годин;
  - г) 40 годин.

Завдання

Достатній рівень

I. Виконайте завдання:

1. Поміркуйте, чи потрібно конституційно закріплювати право людини на працю? Яким чином пов'язані право на працю і право на відпочинок?

2. Визначте, в яких із наведених випадків винний буде притягнений до матеріальної і дисциплінарної відповідальності. Чи можливе притягнення до інших видів відповідальності? Посилайтесь на законодавство.

- а) громадянин Р., працюючи на токарному верстаті, втратив пиль-ність і внаслідок цього припустився дефекту в деталі;
- б) громадянка П. працює кухарем ресторану. Внаслідок раптового вмикання електромережі зіпсовано їжу, що готувалася на електроплиті;
- в) громадянка С. запізнилася на роботу.

3. Вписавши слова по-горизонталі, складіть кросворд з понять і категорій теми «Трудове право»:

										П															
										Р															
										А															
										В															
										О															
										З															
										Н															
										А															
										С															
										Т															
										В															
										О															

4. Визначте, в яких із наведених випадків винний буде притягнений до матеріальної і дисциплінарної відповідальності. Чи можливе притягнення до інших видів відповідальності? Посилайтесь на законодавство.

- а) громадянин Н. власною машиною завдав пошкодження реклам-ному щиту, що стоїть на узбіччі;
- б) громадянка Д. працюючи продавцем, грубо поведився з покупцями;
- в) громадянин О., водій, у нетверезому стані виїхав з автобазису і скоїв аварію, пошкодивши три автомашини.

5. Розв'яжіть задачу $(A-BxV)-Г = Г:Д + (E-C)$, коли:

- A – нормальна тривалість робочого часу;
- B – час, що вважається закінченням нічного робочого часу;
- V – кількість видів матеріальної відповідальності;
- Г – кількість основних видів відпусток;
- Г – тривалість робочого часу, що повинна встановлюватися для 17-літнього юнака;
- Д – кількість неробочих днів;
- E – мінімальний термін, через який робітник має право на щорічну відпустку в перший рік роботи;
- Є – термін з дня одержання згоди профспілки, протягом якого роботодавець має право звільнити працівника.

6. Заповніть таблицю:

	колективний трудовий договір	індивідуальний трудовий договір
рівень, на якому укладають угоду		
сторони договору		
зміст договору		
форма договору		
строк дії		

7. Визначте, яку систему оплати праці доцільно використати в кожному із зазначених випадків: а) токар; б) слюсар на збиральному конвеєрі автозаводу; в) лікар; г) охоронець банку; д) розповсюджувач лотерейних білетів; е) художник, який оформлює фойє Будинку культури.

8. Хто із зазначених осіб має право на скороченій або неповний робочий час:

- а) 19-річний лаборант, який працює в рентгенкабінеті поліклініки;
- б) 20-річний токар, який доглядає важко хвору матір;
- в) 16-річний слюсар;
- г) 23-річний тесля, який працює в третю зміну;
- д) 30-річний вчитель;

е) 27-річна ткаля, яка має дитину.

9. Напишіть заяву про прийом на роботу. Посилаючись на статті КЗпП України, складіть список документів, які подасте разом із заявою.

10. Розв'яжіть задачу $(A + B) \cdot V + \Gamma = \Gamma \cdot D + E - 2$, коли:

А – максимальний час з моменту виявлення керівником дисциплінарного правопорушення протягом якого накладається дисциплінарне стягнення;

Б – кількість святкових днів за трудовим законодавством;

В – час, через який надається обідня перерва;

Г – мінімальна щорічна відпустка;

Г – вік, з якого допускається прийом на роботу неповнолітніх за згодою одного із батьків;

Д – максимальна обідня перерва;

Е – максимальний термін випробування для робітників

11. Громадянин Н. є інвалідом II групи з дитинства. Чи може бути йому призначена пенсія? Якщо так, до якого виду вона належатиме?

12. Вивчивши трудове законодавство, заповніть таблицю. Вкажіть статті КЗпП України, за якими формулюється відповідь:

	Скорочений робочий час	Неповний робочий час
Кому надається		
Обов'язковість надання		
Ступінь зменшення робочого часу		
Час надання		
Заробітна плата		

13. Розв'яжіть задачу $(A : B + V + 2) : \Gamma = \Gamma - D$, коли:

А – тривалість робочого часу на тиждень у осіб, зайнятих на шкідливих роботах;

Б – максимальний термін випробування для інженера;

В – час, що вважається у трудовому законодавстві початком нічного робочого часу;

Г – максимальний час з моменту скоєння дисциплінарного правопорушення, протягом якого накладається дисциплінарне стягнення;

Г – термін, протягом якого КТС повинна розглянути скаргу робітника;

Д – Термін нез'явлення на роботі робітника внаслідок тимчасової непрацездатності, понад який роботодавець має право його звільнити.

14. Посилаючись на законодавство, прокоментуйте зміст уривка із колективного договору: ЗАТ «Колос» працює з 5-денним робочим тижнем. Робочий день триває з 8⁰⁰ до 19⁰⁰. Загальна перерва встановлюється з 11⁰⁰ до 13⁰⁰. Чи відповідає такий графік трудовому законодавству?

15. Розв'яжіть задачу $(A - B) \cdot V + \Gamma = \Gamma$, коли:

А – максимальна загальна тривалість щорічної та додаткової відпусток;

Б – мінімальна тривалість щотижневого безперервного відпочинку;

В – термін, не рідше якого повинна виплачуватися заробітна плата;

Г – кількість видів дисциплінарних стягнень;

Г – кількість видів трудових договорів за строками.

16. Посилаючись на законодавство, дайте відповідь: Робочий день кухаря в шкільній їдальні розпочинається о 6⁰⁰. О котрій годині найпізніше повинен закінчуватися його робочий день у суботу?

17. Розв'яжіть задачу $(A : B) + V + \Gamma = \Gamma$, коли:

А – мінімальна обідня перерва;

Б – термін, протягом якого виписується трудова книжка при першому працевлаштуванні;

В – мінімальна щорічна відпустка;

Г – максимальний термін переведення на іншу роботу у разі аварії;

Г – мінімальна відпустка для неповнолітніх.

18. Пекар М., перебуваючи у нетверезому стані, переплутав рецептуру тіста і випік 200 буханок неякісного хліба. Чи буде нести пекар матеріальну відповідальність? Відповідь обґрунтуйте.

19. Визначте чи має право роботодавець (власник) звільнити робітника за власною ініціативою у зазначених ситуаціях:

а) у результаті реорганізації підприємства;

б) у результаті відсутності на робочому місці без поважної причини по 2 години у понеділок та вівторок;

в) через крадіжку електродвигуна із майстерні (є вирок суду);

г) через те, що касир залишив після роботи незамкненим сейф, із якого нічого не пропало;

г) перед початком II зміни у роздягальні робітники Абашидзе, Червоняк, Смішний і Білоус випили по 200 грамів вина за народження сина у Білоуса;

д) продавець Семакова перебувала на лікуванні 3 місяці і 20 днів, вийшла на роботу на 1 тиждень і знову лягла у лікарню на 1 місяць;

е) проти якого порушено кримінальну справу за фактом співучасті у розкраданні майна підприємства.

20. Хто із перерахованих осіб має право на зменшення робочого часу (скорочений чи неповний робочий час):

а) 16-літній токарь;

б) 33-літній лікар-терапевт;

в) 20-літній бухгалтер, що має дванадцятилітню дитину;

г) 38-літній водій, що доглядає за хворим батьком;

- г) 25-літня секретарка (вагітна);
  - д) 28-літній слюсар, що працює у другу зміну до 2⁰⁰;
  - е) 33-річний чоловік, що працює у забої.
21. До складу бригади, що працює позмінно (I зміна – з 8⁰⁰ до 16⁰⁰, а II – з 16⁰⁰-23⁰⁰), входять:
- а) 25-літня М.;
  - б) 17-літній К.;
  - в) 28-літня О. (інвалід III групи);
  - г) 24-літня Ж. (має дворічну дитину);
  - д) 18-літній С. (навчається заочно в технікумі).

Щодо яких осіб порушено трудове законодавство?

22. Визначте терміни трудових договорів, що укладаються з:

- а) робітником М. на час відпустки робітника К.;
  - б) робітником З. на час збору зернових;
  - в) водієм власного легкового автомобіля для роботи у приватній службі таксі;
  - г) бригадою малярів про ремонт школи; г) директором школи у формі контракту;
  - д) продавцем у супермаркет.
23. Праця яких осіб регулюється та не регулюється КЗпП України:
- а) Секретар-друкарка у приватній фірмі;
  - б) Приватний підприємець;
  - в) Двірник, що працює у ЖЕКу
  - г) Водій із власним автомобілем для роботи у приватній службі;
  - д) Вчитель у школі;
  - е) Викладач у приватному ВНЗ;
  - ж) Дружина фермера, що працює разом з чоловіком у фермерському господарстві.;
  - з) Приватний нотаріус.

24. Дайте оцінку ситуаціям, посилаючись на законодавство:

- а) випробувальний термін на 3 місяці встановлено для 16-літнього А., що влаштовується на завод робітником;
  - б) випробувальний термін 1 місяць встановлено для 20-літнього С, звільненого із лав Збройних Сил України після строкової служби, який влаштовується водієм у автоколонну,
  - в) випробувальний термін 10 місяців встановлено для комерційного директора філіалу заводу, що переводиться із одного філіалу у інший;
  - г) випробувальний термін 3 місяці встановлено для помічника архітектора міста, призначеного на цю посаду міським головою.
25. Визначте, чи правомірною є відмова у прийнятті на роботу у зазначених ситуаціях:
- а) 16-річного Анатолія на тій підставі, що у нього немає письмового дозволу одного з батьків;
  - б) 17-річного Олексія забійником у шахту,
  - в) 28-річну Катерину начальником цеху, на тій підставі, що вона є членом однієї з політичних партій.
26. При прийнятті на роботу водієм громадянина С. (25 років) для укладення трудового договору власник приватного підприємства вимагає від нього такі документи:

- 1) паспорт;
- 2) військовий квиток;
- 3) довідку про склад сім'ї;
- 4) медичну довідку.

Які норми законодавства дотримані, не дотримані, порушені?

27. Миколі К. під час влаштування на роботу на хімічний завод робітником у цех з виготовлення сірчаної кислоти було встановлено випробний термін 40 днів без оплати праці із тижневим навантаженням 40 годин. Які норми трудового законодавства порушено?

28. За умовами трудового договору, укладеного із сімнадцятилітнім Антоном 2 січня 2013 року для нього встановлюється:

- а) 5-денний робочий тиждень із 8-годинним робочим днем;
- б) випробний термін 10 днів;
- в) відпустка 25 календарних днів (з 1 грудня 2013 року).

Антон заявив, що хоче відпустку влітку, але власник пояснив, що відпустка надається лише через 11 відпрацьованих місяців. Які норми трудового законодавства було порушено при укладенні трудового договору із Антоном?

29. П'ятнадцятилітнього Тараса за дозволом батька було прийнято на роботу у магазин побутової техніки вантажником. Чи правомірні дії адміністрації магазину?

30. Визначте, чи буде особа нести матеріальну відповідальність у зазначених випадках. Якщо буде, то яку?

- а) Тракторист підприємства продав солярку із бака трактора;
- б) Токар загубив інструменти, отримані на складі по відомості;
- в) Робітник залишив спецодяг на вулиці, який намок під дощем і став непридатним;
- г) Через халатність начальника цеху щодо організації збереження матеріальних цінностей виявлено нестачу 3-х електродвигунів;
- д) Токар у стані алкогольного сп'яніння виготовив 23 бракованих деталі;
- е) У результаті вимкнення електроенергії згорів електродвигун верстата, на якому працював токар В.;
- ж) У касира Ш. (зарплата 1800 грн) виявлено недостачу у касі 2400 грн;
- з) Директор конструкторського бюро незаконно звільнив підлеглого;
- и) Фрезерувальник виготовив 15 бракованих деталей через неякісний метал;

з) Під час обідньої перерви робітник зламав пульт ввімкнення/вимкнення конвеєра, у зв'язку з чим прилад залишився у неробочому стані протягом трьох годин.

Високий рівень

Зробіть юридичний аналіз ситуації:

1. До директора малого підприємства звернулися з проханням прийняти на роботу Михайло, Артем та Павло. Михайло – 17-річний випускник школи, що раніше не працював; Артем має 30-річний стаж роботи зі спеціальності, за якою він влаштовується на роботу, має велику кількість заохочень за відмінну працю; Павло працював до армії на цьому ж підприємстві. Усіх було прийнято на роботу. У наказі, що було видано і з яким чоловіки були ознайомлені, зазначалося, що їх прийнято на роботу з випробувальним строком один місяць. Коли минув цей час, усіх було звільнено з роботи як таких, що не пройшли випробування.

Оцініть дії адміністрації щодо кожного з працівників.

2. М. працював на заводі слюсарем-судноскладальником. Одного разу взимку на заводі сталася аварія тепломережі, роботи в цехах довелося припинити внаслідок низької температури. Адміністрація видала наказ про переведення бригади слюсарів, у тому числі М., на роботу, що її виконують слюсарі-сантехніки, строком на 1 тиждень для участі у ліквідації аварії. Але М. відмовився виконати наказ та продовжував приходити на своє місце роботи, пояснюючи це тим, що він уклав угоду на роботу саме слюсарем-судноскладальником, до того ж зарплата сантехніка набагато менша. Але М. було звільнено з роботи за прогул.

Чи відповідають законодавству дії працівника та адміністрації?

3. Інженер В. протягом тривалого часу намагався перейти на роботу до проектного інституту. Нарешті йому вдалося знайти можливість для переходу. Після бесіди директор наклав на заяві В. резолюцію та побажав успіху в роботі. Наступного дня В. прийшов на роботу, але через дві години він відчув себе погано і через деякий час «швидка допомога» відвезла його до лікарні, де йому було зроблено операцію. Коли майже через місяць він знову прийшов на робоче місце, начальник відділу, здивувавшись його появі, повідомив, що на його місце прийнято іншу людину – отже наказ про прийняття на роботу не був виданий.

Чи допущено порушення закону?

4. 17-річний Ігор Н. після закінчення одинадцятого класу працював на заводі токарем. Але через три місяці на підприємстві почалося скорочення працівників, за згодою профспілкового комітету хлопця було звільнено з роботи.

Чи відповідають дії адміністрації вимогам закону?

5. Громадянин К. працював монтажником, але потім захворів. Медична комісія визнала його нездатним виконувати попередню роботу, у зв'язку з чим адміністрація видала наказ про його переведення на роботу обліковцем. Але К. не погодився з цим і зажадав поновлення його на попередній роботі, мотивуючи це тим, що він не давав згоди на переведення.

Хто правий у цій ситуації, як її вирішити ?

6. Після побудови нового лабораторного корпусу відділ головного конструктора фабрики було переведено із заводууправління, що міститься біля прохідної, до новобудови, яка розташована далі від входу на завод. Співробітники відділу звернулися зі скаргою на це рішення до комісії з трудових спорів, вважаючи, що таке переведення може бути здійснено лише за їхньою згодою. Вони мотивували це, зокрема, тим, що до нового будинку веде близько кілометра розбитої дороги територією фабрики.

Яке рішення повинна прийняти комісія?

7. Громадянку С. було прийнято на роботу ткалею з випробним строком два місяці. Але через тиждень вона два дні не з'являлася на роботі, а коли вийшла на третій день, не змогла дати поважних пояснень прогулу. Адміністрація видала наказ про звільнення С. з роботи.

Чи не порушено порушень трудового законодавства ?

8. Громадянин П. влаштувався на роботу в конструкторське бюро на посаду інженера-конструктора з випробним строком три місяці. Але коли цей строк закінчився, йому запропонували продовжити його ще на три місяці. Він погодився, але наприкінці цього додаткового строку його було звільнено як такого, що не витримав випробування.

Чи відповідають дії адміністрації вимогам закону?

9. Громадянин Р., прочитавши оголошення у газеті, звернувся до відділу кадрів заводу з проханням прийняти його на роботу. Після бесіди, йому запропонували прийти за остаточною відповіддю через кілька днів. Але коли він вдруге завітав, йому відмовили у прийнятті на роботу, пояснивши, що після його візиту до них звернувся інший кандидат, який має більший досвід роботи. Р. вважає це порушенням його прав і звернувся до суду.

Яким має бути рішення суду ?

10. Громадянин Р. подав заяву про звільнення за власним бажанням. Але при оформленні звільнення виявилася нестача деякого коштовного інструменту, що його було передано для використання Р. У день звільнення Р. видано трудову книжку, а гроші не були виплачені у зв'язку з тим, що Р. відмовився відшкодувати вартість втраченого інструменту. Р. звернувся до суду з вимогою виплатити зарплату йому за час з дня звільнення, підприємство заперечувало, бо трудову книжку Р. було видано, отже він мав змогу влаштуватися на роботу. Підприємство звернулося із зустрічним позовом, вимагаючи відшкодування за втрачений інструмент.

Спробуйте вирішити цю справу.

11. Після закінчення середньої школи С. почала працювати в майстерні секретарем. Але через півтора місяця у зв'язку зі вступом до ВНЗ звільнилася. Адміністрація відмовилася видати трудову книжку, пояснюючи це тим, що «робота мала для неї випадковий і тимчасовий характер».

Чи відповідають дії адміністрації вимогам законодавства?

12. Ю. працював викладачем у торгово-економічному ВНЗ. На запрошення керівництва заводу «Електрон» він вирішив перейти на завод керівником наукової групи. Перехід на завод за погодженням з адміністрацією

інституту проводився у порядку переведення. Але коли Ю. звільнився з ВНЗ та прийшов до відділу кадрів заводу, йому було відмовлено в прийнятті на роботу.

Як пояснив директор заводу, за час оформлення переводу було знайдено кваліфікованішого працівника. Як діяти громадянину Ю., чи порушено закон?

13. 17-річний М. працює у вагонному депо слюсарем. Депо забезпечує ремонт вагонів електропотягів і працює в три зміни: перша зміна з 7 до 16 години, друга – з 16 до 24 годин та третя – з 0 до 7 годин. У зв'язку з виробничою необхідністю майстер запропонував М. погодився на це. *Чи відповідають дії майстра вимогам закону?*

14. 16-річний лаборант С. влаштувався на роботу в серпні. У березні він звернувся до директора заводу з проханням надати йому двотижневу відпустку для поїздки до родичів разом з батьками, які отримали відпустку на іншому підприємстві. Адміністрація відмовила йому, пояснюючи це, по-перше, виробничими обставинами та, по-друге, тим, що він відпрацював на підприємстві менше одинадцяти місяців. Але С. не погодився з аргументами адміністрації. *Хто правий?*

15. Закінчивши дев'ятий клас, Андрій Ц. вирішив піти працювати і влаштувався теслею на завод. Два місяці все було добре – Андрій старанно працював, одночасно вступив до вечірньої школи. Але потім ситуація несподівано змінилася – Андрій почав запізнюватися на роботу, за що йому було оголошено догану. А потім Андрій внаслідок власної неухважності та недбалості зіпсував важливу деталь, яку обробляв. Після цього, отримавши згоду профспілкового комітету, адміністрація видала наказ про звільнення Андрія з роботи.

Чи додержано у цій ситуації вимог трудового законодавства?

16. Економіст взуттєвої фабрики В. відмовився виконати розпорядження начальника планового відділу про виконання обов'язків громадського вихователя неповнолітнього, який працював у відділі за направленням комісії у справах неповнолітніх. Вантажник М. не прийшов на збори трудового колективу, обговорювалися питання реорганізації підприємства. За ці порушення директор фабрики видав наказ, у якому обом працівникам було оголошено догану.

Чи відповідають дії адміністрації трудовому законодавству?

17. Ч. працювала у санаторії завскладом. Вирішивши перейти на інше місце роботи, вона подала заяву про звільнення за власним бажанням. Адміністрація перевірила наявність майна, яке було доручено Ч., і виявила нестачу деяких речей. У зв'язку з цим адміністрація відмовилася звільнити Ч. та видати їй трудову книжку до того, як вона розрахується за втрачені речі.

Чи правильно діяла адміністрація?

18. У проектному інституті працювали інженером Н. та проектувальником З. 10 вересня вони подали заяви про звільнення за власним бажанням. Н. звільняється у зв'язку з переведенням до нового місця служби її чоловіка-офіцера, просить звільнити її з 15 вересня. З. просить звільнити її з 12 вересня, бо така умова поставлена перед нею на новому місці роботи. Адміністрація видала наказ про звільнення їх з роботи 24 вересня. Чи права адміністрація у цьому випадку? 1 вересня М. подав заяву про звільнення за власним бажанням. Але 12 вересня він звернувся до начальника цеху та повідомив, що змінив своє рішення та вирішив залишитися працювати. Незважаючи на це, 18 вересня його викликали до відділу кадрів і видали розрахунок та трудову книжку із записом про звільнення. М. звернувся до суду з вимогою поновити його на роботі.

Яким буде рішення суду?

19. Токар П., обробляючи деталь, припустився грубої недбалості і зіпсував кошову деталь, яка після цього не підлягає використанню. За це йому було оголошено догану. Крім того, він був позбавлений премії за підсумками роботи за квартал. Адміністрація звернулася із позовом до суду щодо повернення матеріальної шкоди, яку вчинив П. виробництву. П. звернувся до профспілкового комітету за захистом своїх прав, які, на його думку, порушені, – за одну провину його покарано одразу трьома стягненнями.

Що б ви відповіли працівникові?

20. Робітник А. подав заяву про звільнення з заводу 1 березня. 15 березня він був запрошений до директора заводу, який повідомив, що його буде звільнено 28 березня, тому що заява потрапила до директора лише напередодні. Крім того, він зажадав від А. щоб той вказав у заяві причини чього звільнення. А. відмовився виконати цю вимогу та зажадав негайного звільнення.

Хто правий у цій ситуації?

21. 16-річна Ганна працювала оператором ЕОМ у конструкторському бюро та заочно навчалася у технікумі. Згідно з правилами внутрішнього розпорядку її робочий тиждень становив 38 годин. Навесні вона звернулася до адміністрації з проханням надати їй відпустку для складання екзаменів у технікумі в червні, а одразу після цього надати чергову щорічну відпустку. Адміністрація відмовила Ганні, мотивуючи це хворобою кількох працівниць, які виконували такі самі функції, та надзвичайним напруженням з виконанням піврічного завдання.

22. Токар 6-го розряду звернувся із скаргою до директора заводу про те, що він уже тиждень виконує слюсарні роботи. За словами начальника цеху, вийшов із ладу підшипник швейцарського верстата, на якому працює токар. Уже замовили новий, але щоб його доставити потрібен час, проте токар відмовляється у подальшому виконувати трудові функції, не зазначені у трудовому договорі.

23. Медсестра К. звернулася у профспілковий комітет із проханням змінити рішення головного лікаря лікарні про переведення її із лор-відділення у травматологію. Хоча її зарплата та трудові функції не змінилися, вона не бажає там працювати, тому що у лор відділенні у неї друзі, а із старшою медсестрою травматології вона не може знайти спільної мови.

Яку відповідь вона отримає у профспілці?

24. Робітник Лужков вирішив змінити роботу. За два тижні він попередив роботодавця про розірвання трудового договору і 1 серпня повинен був звільнитися. Але 30 липня Лужков повідомив власнику, що залишається на роботі, оскільки на місце, куди він збирався переходити, вже прийняли іншу людину. Власник відповів, що на його місце вже прийнято робітника Жаботинського у порядку переведення.

25. Директор автопарку повідомив водієві, що, у зв'язку з тривалою хворобою автослюсарів колони, його переводять на посаду автослюсаря терміном на 2 місяці із зменшенням зарплати на 100 гривень.

26. 26-літню Марину взяли на посаду інженера із випробувальним терміном 3 місяці. Через 2 місяці її повідомили, що вона не підходить на цю посаду, оскільки у неї маленька дитина, яка часто хворіє (за цей час Марина була 2 рази у лікарняній відпустці).

27. Робітниця вирішила змінити роботу, оскільки зарплата на фабриці була невисокою і її часто затримували. У приватній фірмі, куди її запрошують працювати, зарплату виплачують регулярно та у два рази більшу. 14 вересня вона попередила майстра, що звільняється, а 15 вересня вже приступила до роботи у приватній фірмі.

28. Галина пройшла конкурсний відбір і влаштувалася поваром із високою зарплатою у престижний ресторан. За правилами внутрішнього трудового розпорядку, затвердженими власником, її робочий день триває з 15⁰⁰ до 2⁰⁰ із обідньою перервою 1 год. при 5-денному робочому тижні. На її запитання – чому робочий час встановлено із порушенням трудового законодавства, директор відповів, що це компенсується великою зарплатою і взагалі, якщо її щось не задовольняє, то її місце може зайняти одна із десяти інших претенденток.

Які норми трудового законодавства порушив власник? Як у даній ситуації діяти робітниці?

29. У зв'язку із необхідністю ліквідації аварії на водогоні, що постачає воду у місто, аварійна бригада працювала два дні (четвер, п'ятниця) у понадурочний час по 4 години. Коли начальник міськводоканалу повідомив, що необхідно й у суботу працювати у понаднормований час, двоє робітників відмовилися. За це їх було звільнено. Робітники звернулися із скаргою про незаконне звільнення у профспілку.

Яку відповідь вони отримають? Який порядок вирішення ситуації?

30. Оксані О. (працює швачкою, має дитину 7 років, 8-годинний робочий день, 5-денний робочий тиждень) через день доводиться працювати по 1-2 години понад норму через виробничу необхідність. Вона звернулася до директора із проханням не залучати її додатково після роботи, оскільки вона не встигає забирати у ці дні дитину зі школи. У відповідь директор запропонував шукати іншу роботу.

ТЕМА 12. ЕКОЛОГІЧНЕ ТА ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ, ВИНЕСЕНІ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

1. Правовий режим використання надр і атмосферного повітря, водних і лісових ресурсів, рослинного і тваринного світу. Права та обов'язки природокористувачів.
2. Правові засоби охорони надр і атмосферного повітря, водних і лісових ресурсів, рослинного і тваринного світу.
3. Загальна характеристика земельного права і законодавства України.
4. Зміст права власності на землю.
5. Захист прав громадян і юридичних осіб на землю. Земельні спори

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Скласти термінологічний словник до теми.

Дати відповідь на контрольні питання.

1. Що є предметом екологічного права?
2. Що розуміють під правом природокористування?
3. На які види природних об'єктів поширюється право власності українського народу?
4. На які категорії поділяються землі залежно від їх цільового призначення?
5. Які форми власності на землю передбачені чинним законодавством?
6. Хто може бути орендарем земельної ділянки в Україні?
7. У чому полягає особливість державної форми власності на природні ресурси?
8. Які екологічні права та обов'язки громадян закріплено законом?
9. Які види контролю в галузі охорони довкілля передбачено законом?
10. Юридичну відповідальність яких видів несуть особи, винні у вчиненні екологічного правопорушення?

Тести

1. Суб'єктами права загального використання природних ресурсів є:
  - а) фізичні особи;
  - б) юридичні особи;
  - в) фізичні та юридичні особи;
  - г) державні підприємства та установи.
2. Згідно з Земельним кодексом в Україні існують такі форми власності на землю:
  - а) колгоспно-кооперативна;
  - б) особиста;
  - в) колективна;
  - г) комунальна.
3. Особи, винні у вчиненні екологічного правопорушення, не несуть відповідальність:
  - а) адміністративну;
  - б) матеріальну;
  - в) кримінальну;
  - г) дисциплінарну.
4. Договір оренди землі укладається:
  - а) в усній формі;
  - б) у письмовій формі;
  - в) в усній або письмовій формі;
  - г) у конклюдентній формі.
5. Земельні відносини це:
  - а) суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею;
  - б) охорона землі;
  - в) право на землю;
  - г) пріоритет вимог екологічної безпеки.
6. Суб'єктами права комунальної власності на землю є :
  - а) громадяни та юридичні особи;
  - б) територіальні громади;
  - в) держава;
  - г) особи без громадянства.
7. Усі водні об'єкти є власністю:
  - а) місцевих рад;
  - б) Кабінету Міністрів України;
  - в) Верховної Ради України;
  - г) народу України.
8. Право власності на земельну ділянку посвідчується:
  - а) свідоцтвом;
  - б) сертифікатом;
  - в) договором;
  - г) державним актом.
9. У спільній сумісній власності можуть перебувати земельні ділянки:
  - а) подружжя;

- б) членів фермерського господарства, якщо інше не передбачено угодою між ними;
в) співвласників жилого будинку;
г) усі відповіді вірні.
10. Короткострокова оренда земельної ділянки складає термін не більше:
- а) 1 року;
б) 3 років;
в) 5 років;
г) 7 років.

Завдання

Достатній рівень

I. Виконайте завдання:

1. Складіть чайнворд з понять і категорій теми «Екологічне та земельне право».
2. Назвіть території і об'єкти природно-заповідного фонду. Які заповідники, заказники, національні парки України Вам відомі?
3. Чи може колективне підприємство перетворитися на фермерське. Доведіть свою думку.
4. Зробіть порівняння у вигляді таблиці:

екологічна експертиза	екологічний аудит

5. Назвіть і охарактеризуйте суб'єкти управління в галузі використання і охорони земель.
6. Вписавши слова по-горизонталі, складіть кросворд з понять і категорій теми «Екологічне та земельне право»:

									П										
									Р										
									А										
									В										
									О										
									З										
									Н										
									А										
									В										
									С										
									Т										
									В										
									О										

7. Назвіть підстави і термін надання землі у тимчасове володіння й оренду. Хто є суб'єктами цих відносин?
8. Розв'яжіть кросворд:
1. Водокористувачі, що мають власні водозабірні споруди і відповідне обладнання для збору води.
2. Процес раціонального використання людиною природних ресурсів, для задоволення різних потреб та інтересів.
3. В якому порядку відновлюються і захищаються усі екологічні права громадян.
4. різновид юридичної відповідальності, яка застосовується до винних осіб за протиправні дії, що порушують екологічні вимоги у процесі невиконання функціональних та інших умов дисципліни праці, пов'язаних з використанням природних ресурсів, охороною навколишнього природного середовища, забезпеченням екологічної безпеки.
5. Кодекс України, що регулює правові відносини з метою забезпечення і збереження науково - обґрунтованого, раціонального використання вод для потреб населення і галузей економіки.
6. Вид стягнення, що застосовується в порядку притягнення до адміністративної відповідальності.
7. Об'єкт природноресурсового права.
8. Один із видів покарання, що застосовується за вчинення екологічних злочинів.

							1.												
2.																			
		3.																	
	4.																		
							5.												
							6.												
							7.												
8.																			

9. Назвіть аргументи на користь існування приватної власності на землю.
10. Чи мають право іноземні громадяни мати земельну ділянку в Україні на правах приватної власності?
11. Порівняйте види природокористування і заповніть таблицю:

критерії порівняння	загальне	спеціальне

12. Оберіть правильну відповідь:
1.Правова охорона атмосферного повітря це:

- а) система заходів, пов'язаних зі збереженням, поліпшенням та відновленням стану атмосферного повітря;
- б) державне управління природокористуванням і охороною природи;
- в) відносини що виникають з приводу використання атмосферного повітря;
- г) додержання вимог, передбачених законодавством про охорону повітря.

2. Земельні відносини це:

- а) суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею;
- б) охорона землі;
- в) право на землю;
- г) пріоритет вимог екологічної безпеки.

3. Земельна ділянка:

- а) певний відсоток землі;
- б) відсоток землі внесений до статутного фонду;
- в) певне місце розташування землі;
- г) частина земної поверхні з установленими межами з певним місцем розташування визначений правами;

4. Усі водні об'єкти є власністю:

- а) Президента України;
- б) Кабінету Міністрів України;
- в) Верховної Ради України;
- г) народу України.

5. Економічна оцінка земель:

- а) оцінка землі як природного ресурсу;
- б) оцінка як право власності;
- в) грошова оцінка землі;
- г) порівняльна оцінка якості ґрунтів.

13. Зробіть порівняння у вигляді таблиці:

Державна екологічна експертиза	Громадська екологічна експертиза

14. Назвіть території і об'єкти, що підлягають особливій охороні. Які об'єкти природно-заповідного фонду Полтавщини Вам відомі?

15. Заповніть таблицю:

суб'єкти права власності на землю	на які землі мають право власності

16. Ознайомтеся з положеннями Цивільного кодексу України і підготуйте електронний варіант презентації з питання «Право власності на землю (земельну ділянку)».

17. Ознайомтеся з положеннями Цивільного кодексу України і підготуйте електронний варіант презентації з питання «Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб».

18. Складіть чайнворд з понять і категорій теми «Екологічне та земельне право»

19. Заповніть таблицю:

Території природнозаповідного фонду:	підлягають охороні:

20. Оберіть правильну відповідь:

1. До водних об'єктів місцевого значення належать:

- а) поверхневі води (озера, водосховища, річки, канали), що знаходяться і використовуються на території більш як однієї області, а також їх притоки всіх порядків;
- б) внутрішні морські води та територіальне море;
- в) підземні води, які не можуть бути джерелом централізованого водопостачання;
- г) підземні води, які є джерелом централізованого водопостачання.

2. Суб'єктами права комунальної власності на землю є :

- а) громадяни та юридичні особи;
- б) територіальні громади;
- в) держава;
- г) особи без громадянства.

3. У спільній сумісній власності можуть перебувати земельні ділянки:

- а) подружжя;
- б) членів фермерського господарства, якщо інше не передбачено угодою між ними;
- в) співвласників жилого будинку;
- г) усі відповіді вірні.

4. Від плати за користування надрами звільняються:

- а) Користувачі надр – при організації геологічних об'єктів природно-заповідного фонду;
- б) Користувачі надр – за здійснення розвідки корисних копалин у межах гірничого відводу, наданого їм для видобування корисних копалин;
- в) Користувачі надр – державні дитячі спеціалізовані санаторно-курортні заклади за здійснення видобутку мінеральних вод у частині, що використовується для лікування на їх території;
- г) Усі відповіді вірні.

5. Покарання у вигляді штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією незаконно добутого призначається за:

29. Зростання масштабів антропогенної (людської) діяльності викликало необхідність запровадження особливого виду правової діяльності – проведення екологічної експертизи, оцінки впливу екологічно небезпечних об'єктів на навколишнє середовище. *Визначте, при вирішенні яких питань проводиться екологічна експертиза та оцінка впливу екологічно небезпечних об'єктів на навколишнє середовище.*

30. Заповніть таблицю:

	екологічна експертиза	екологічний контроль	екологічний моніторинг
Поняття			
Форми			
Завдання			
Мета			
Види			

Високий рівень

I. Поміркуйте над запропонованими проблемами і свої роздуми викладіть у формі есе:

1. Згадайте і прокоментуйте літературні твори, сюжет яких містить земельний конфлікт між героями.
2. Згадайте й охарактеризуйте правові пам'ятки, що фіксували земельні відносини.
3. Чому земельні і сільськогосподарські відносини посідають особливе місце в історії нашої держави.
4. Пригадайте й зробіть опис історичних подій, в контексті яких піднімалося земельне питання.
5. Проаналізуйте історичні події, наслідком яких стало врегулювання земельних відносин.
6. Чому земля перебуває під особливою охороною держави і як Ви це розумієте?
7. Якими шляхами, на Ваш розсуд, має розвиватися земельна реформа в Україні.
8. Вивчить питання і зробіть аналіз проблем і перешкод на шляху впровадження земельної реформи в Україні.

II. Виконайте реферати на тему:

9. Оптимізація системи органів державного управління України за роки незалежності.
10. Україна в системі міжнародного природоохоронного співробітництва.
11. Реформування земельного законодавства в Україні: стан проблеми.
12. Адаптація українського екологічного законодавства до європейських стандартів.
13. Червона книга України і Міжнародна Червона Книга: завдання правового регулювання.
14. Правовий статус об'єктів і територій природно-заповідного фонду.

III. Зробіть юридичний аналіз ситуації:

15. Житловий будинок з трьох кімнат купили троє громадян – кожний по кімнаті. Між ними виник спір щодо порядкування земельною ділянкою. Визначте підвідомчість і підсудність цієї справи.

Яким є порядок розгляду земельних спорів?

16. З листа до редакції газети «Сільський час»: «...Мій син отримав сертифікат на право власності на земельну частку, а через рік звільнився з господарства і преїхав до міста. Чи не втратив він право на земельну частку. Чи залишиться за ним право на земельний пай, якщо він поїде працювати за контрактом за кордон?».

Визначте коло правовідносин. Якими нормативно-правовими актами встановлюється порядок розпаювання земель сільгосппризначення? Вирішіть справу.

17. Громадянин Петров у 1999 р. отримав у постійне користування земельну ділянку для будівництва й обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд площею 0,2 га. Того ж року він отримав у користування земельну ділянку для городництва площею 0,05 га.

Які нормативи безоплатної приватизації земельних ділянок для будівництва й обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд? Чи має право Петров приватизувати дві зазначені земельні ділянки як одну присадибну земельну ділянку.

18. Гр-н Войтенко є членом садівницького товариства, в якому приватизував 0,1 га землі. Крім того, він приватизував присадибну земельну ділянку площею 0,08 га. Також йому були подаровані приватний будинок з присадибною ділянкою площею 0,1 га. Придбавши автомобіль, Войтенко звернувся до міської ради із заявою про безоплатну передачу йому у власність земельної ділянки площею 0,02 га для будівництва індивідуального гаража, але отримав відмову.

19. КСП «Перемога» на загальних зборах членів підприємства прийняло рішення про розпаювання земель, що були передані йому в колективну власність. Рішення, зокрема, передбачало, що право на земельну частку (пай) у повному обсязі набувають лише працюючі члени КСП, а пенсіонери з їх числа – лише на ½ паю. Однак пенсіонери Антонов і Болюта не погодилися ті звернулися до загальних зборів із заявою про виділення їм в натурі земельних паїв у повному розмірі. Однак загальні збори відмовили їм, аргументуючи тим, що це призведе до скорочення орних земель КСП. Крім того, ці пенсіонери вже мають на правах власності присадибні ділянки.

20. З листа до редакції газети «Сільський час»: «...Я виходжу зі складу членів КСП, маю право на земельний пай і бажаю його отримати в натурі у місцевості поруч з селом біля річки. А в конторі КСП мені відповіли, що дадуть землю в кінці найдальшого від села поля, бо таким було рішення загальних зборів. Чи можна його оскаржити?»
Визначте коло правовідносин. Якими нормативно-правовими актами встановлюється механізм розподілу та виділення в натурі на місцевості земельних паїв? Вирішіть справу.

21. Громадянка Н., знаючи про те, що анакаптіс пірамідальний був занесений до Червоної книги України і є видом, що зникає, вирішила особисто зайнятися розведенням цієї рослини з метою подальшого її продажу і отримання прибутку. Під час реалізації її було попереджено про незаконність операцій із даною рослиною. Н.

заперечила, оскільки ця рослина була вирощена особисто нею у домашніх умовах, а отже, ніякої шкоди природі вона не завдала.

Визначте, яким нормативним актом регламентуються дані відносини. Дайте правову оцінку ситуації, що виникла у громадянки Н.

22. Громадянин Коваленко Н. звернувся до державного управління екологічної безпеки області із заявою про надання відомостей щодо екологічного стану району, в якому він проживає. Працівник секретаріату, який приймав заяву, після консультації з начальником управління Галушко К. запропонувала прийти через два місяці, коли буде закінчено проведення остаточних вимірів на території області, і що на даний час свіжих даних про екологічну ситуацію регіону, в якому проживає Коваленко Н., немає. Крім того, заявника було заспокоєно, що стан середовища поступово поліпшується. У проханні Коваленка Н. записатися на прийом до начальника управління з того ж питання було відмовлено. Не отримавши ніякої інформації щодо екологічного стану району, Коваленко звернувся із скаргою до прокуратури.

23. У процесі будівництва комбінату хімічних препаратів ініціативна група громадян на чолі з хіміком Гайдученком В. звернулася до місцевої державної адміністрації з пропозицією провести громадську екологічну експертизу матеріалів розміщення зазначеного об'єкта, враховуючи, що його експлуатація може суттєво погіршити екологічну обстановку в регіоні та викликати непередбачені генетичні наслідки у населення. Місцева державна адміністрація відмовила у їх проханні, посилаючись на те, що за проектом даного будівництва вже проводилася державна екологічна експертиза і тому немає потреби у проведенні громадської екологічної експертизи.

Визначте, яким нормативним актом регламентуються дані відносини. Чи правомірною була відмова органів влади у проведенні громадської екологічної експертизи і хто може виступати в якості ініціатора проведення такої експертизи?

24. Комплексною громадською екологічною експертизою встановлено, що в місті та на прилеглих до нього територіях є джерела екологічної шкідливості, які створюють постійний ризик підвищеної екологічної небезпеки. Найбільшу небезпеку становить місцевий металургійний комбінат. Внаслідок залпових викидів у навколишньому природному середовищі зафіксовано присутність сірчистого ангідриду з перевищенням допустимих концентрацій у 400 раз, кадмію – у 5 тис. раз, цинку – в 540 раз. Мало місце також отруєння 14 працівників на проммайданчику. Результати екологічної експертизи було доведено до органів екологічного контролю та адміністрації комбінату, а згодом обговорювалися на сесії міської Ради із залученням громадськості. Через тиждень до міського суду звернулася громадянка Мороз А., із позовом до металургійного комбінату про заборону його діяльності. У судовому засіданні представник відповідача по справі доповів, що висновок громадської екологічної експертизи не є обов'язковим для виконання, а суд повинен враховувати офіційні дані лише спеціально уповноважених органів екологічного контролю.

На основі якого нормативного акта повинна вирішуватися дана справа? Чи дійсно результати та висновки громадської екологічної експертизи не можуть враховуватися органами влади у вирішенні конкретних ситуацій?

25. До місцевої Ради народних депутатів звернулася група громадян з проханням створити парк місцевого значення на території пустиря, що знаходиться за територією жилої забудовлі. Створення парку, враховуючи наявність занедбаної водойми на території пустиря, не тільки допоможе відновити її, але й поліпшить загальну екологічну обстановку цієї місцевості. Місцева Рада відмовила у розгляді заяви, посилаючись на те, що організація подібних територій – у компетенції Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, куди й порекомендувала звернутися представникам громади.

Чи повинна була місцева Рада народних депутатів прийняти до розгляду заяву громадян? Які органи влади здійснюють державне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища?

26. На суміжних заболочених територіях фермери Кудрявченко та Миколайчук збудували закриту водойму-копань для поливу сільськогосподарських рослин. З метою ефективного використання та поповнення запасу води вони погодили графік користування природними ресурсами. Кудрявченко, крім того, на орендованій ділянці землекористування після отримання відповідного дозволу створив підприємство і розпочав добувати крейду, яку після очищення відправляв на реалізацію. У серпні поточного року рівень води у водоймі значно понизився, і Миколайчук звернувся до свого сусіда з проханням обмежити видобування крейди, оскільки це призвело до зменшення рівня підземних вод. Останній відмовився, вважаючи, що добувні роботи проводяться на відстані більш як 35 метрів і не можуть негативно впливати на рівень підземних вод, який понизився внаслідок засухи, що триває вже протягом трьох тижнів. У серпні державна екологічна експертиза підтвердила наявність причинного зв'язку між діями підприємця Кудрявченка та негативними наслідками, які мали тимчасовий характер.

Яким нормативно-правовим актом регламентуються дані відносини? Визначте, чи були дії Кудрявченка правомірними? Обґрунтуйте.

27. Група громадян звернулася до адміністрації цегляного заводу із проханням надати інформацію про кількість викидів забруднюючих речовин. Велика кількість пилу, що була у повітрі, турбувала мешканців цього району, і вони хотіли пересвідчитися у тому, що наявність забрудників не перевищує допустимих лімітів і не впливає на здоров'я жителів району. Надані документи засвідчили, що підприємство дійсно додержується лімітів і викиди не перевищують встановлену норму. Однак громадяни не були остаточно впевнені у цьому і вирішили ініціювати проведення громадської екологічної експертизи. Результати експертизи показали велике перевищення завислих часток та інших забруднюючих речовин у викидах. Громадяни подали скаргу до суду про порушення їхніх прав на екологічно безпечний стан атмосферного повітря. Директор заводу заперечив свою провину, посилаючись на неякісність очисних споруд, які були придбані за кордоном і не відповідають стандартам щодо охорони атмосферного повітря, що виявилось після вводу обладнання в експлуатацію. А отже, колектив підприємства і він особисто не несуть юридичної відповідальності за дії, в яких немає ознак правопорушення.

На підставі яких нормативних актів буде вирішуватись дана ситуація? Хто зобов'язаний відшкодувати збитки, заподіяні порушенням законодавства про охорону атмосферного повітря? Чи можна вважати дії директора заводу правомірними?

28. На підставі рекомендації територіальної курортної ради органи місцевого самоврядування прийняли рішення про організацію лікування і відпочинку у курортній зоні м. Саки. Для організації відпочинку місцевого населення, а також створення необхідних економічних засад функціонування, підтримання правопорядку і розвитку курорту запроваджено платне перебування на міських пляжах, в лісопарку, парках відпочинку району та на прилеглих до нього прибережних територіях. Разом з тим, з метою забезпечення високого рівня надання сервісних послуг у курортній зоні, за ініціативою підприємців району, було створено ТОВ «Зірка». Об'єднання громадян звернулося з позовом до суду про визнання рішення органу самоврядування незаконним, оскільки, на їх думку, оплатне користування природними ресурсами обмежує можливості територіальної громади щодо вільного спілкування з довкіллям, використання природних якостей курорту, зокрема оздоровчих властивостей морських вод.

Яким нормативним актом регламентуються дані відносини? Чи підлягає, на вашу думку, позов задоволенню? Відповідь обґрунтуйте.

29. У місті Микулинці відкрився магазин з продажу грибів. Через деякий час у місті було виявлено захворювання, пов'язане із радіаційним забрудненням, що вкрай занепокоїло місцевих жителів. Ініціативна група громадян на чолі з Васильчуком К. організувала громадську екологічну експертизу, висновки якої показали, що гриби були завезені до Микулинців із радіоактивної зони, де спостерігався підвищений рівень радіації. Громадяни звернулися до місцевих органів міліції із вимогою закрити магазин та притягнути його власника до відповідальності на основі висновків екологічної експертизи. Однак їм було відмовлено на підставі некомпетентної відповіді органів внутрішніх справ у даній справі.

Визначте, яким нормативним актом передбачено юридичну відповідальність за дане правопорушення. Чи була відмова органів міліції правомірною? Хто у даному випадку має розглядати цю справу?

30. Від свого імені складіть договір найму (оренди) земельної ділянки.